

29 maj

Debatter m. m.

Tisdagen den 29 maj

	Sid.
Svar på interpellation av fru Svenson ang. väntetiderna vid testning av allergiska spädbarn	3
Realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.	4
Samarbete mellan mindre skogsägare m. m.	52
Utvidgning av justitieombudsmannens ämbetsområde m. m.	52
Ändrad lydelse av 6 § riksdagsordningen	75
Ratificering av en konvention ang. likalönsprincipen m. m.	81
Prisnedsättningen å rabatterade läkemedel	94
Riktlinjer för utvecklingsarbetet på atomenergiområdet	105

Samtliga avgjorda ärenden

Tisdagen den 29 maj

Statsutskottets utlåtande nr 154, ang. skolväsendets ordnande på realskolestadiet under övergångstiden före enhetsskolans genomförande m. m.	4
Jordbruksutskottets utlåtande nr 32, ang. åtgärder för att stimulera samarbete mellan mindre skogsägare	52
Sammansatta konstitutions- och första lagutskottets utlåtande nr 2, ang. förslag till ändrad lydelse av 96 och 99—101 §§ regeringsformen	52
Konstitutionsutskottets utlåtande nr 16, ang. förslag till ändrad lydelse av 6 § riksdagsordningen	75

	Sid.
Bankoutskottets memorial nr 32, ang. uppskov med behandlingen av vissa motioner	81
— utlåtande nr 33, ang. förhyrning av vissa lokaler för riksbanken m. m.	81
— nr 34, ang. pension för städerskorna vid riksdagshuset Beda Andersson och Ester Johansson.	81
Första lagutskottets utlåtande nr 35, ang. godkännande av en överenskommelse med Förbundsrepubliken Tyskland rörande återställande av rättigheter på det industriella rättsskyddets område m. m.	81
Andra lagutskottets utlåtande nr 37, om ratificering av Internationella arbetsorganisationens konvention ang. lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde m. m.	81
— nr 38, ang. vissa ändringar i förordningen om kostnadsfria eller prisnedsatta läkemedel	94
— nr 39, ang. höjning av maximigränserna för axel- och boggietryck på landets vägar	105
Tredje lagutskottets utlåtande nr 21, ang. ändring i lagen om hyresreglering m. m.	105
Statsutskottets memorial nr 157, ang. tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1955/56	105
— nr 158, ang. uppskov med behandlingen av vissa ärenden	105
Tredje lagutskottets utlåtande nr 22, ang. riktlinjer för utvecklingsarbetet på atomenergiområdet	105
Tredje lagutskottets utlåtande nr 23, ang. förslag till atomenergilag m. m.	106
— memorial nr 24, ang. uppskov med behandlingen av vissa ärenden	106

Tisdagen den 29 maj förmiddagen

Kammaren sammanträdde kl. 10.00.

Justerades protokollen för den 23 in-
nevarande månad.

Ang. väntetiderna vid testning av aller- giska barn

Herr statsrådet och chefen för inrikes-
departementet HEDLUND, som tillkän-
nagivit, att han hade för avsikt att vid
detta sammanträde besvara fru Svensons
interpellation angående väntetiderna vid
testning av allergiska spädbarn, erhö-
ll ordet och anförde:

Herr talman! Fru Gärda Svenson har
frågat mig, om jag uppmärksammat de
långa väntetiderna för testning vid sjuk-
hus av spädbarn med allergiska sjukdo-
mar och om jag har för avsikt att vidta-
ga åtgärder för att minska dessa vänte-
tider.

Till svar härpå får jag anföra följande.

Polikliniker för undersökning av aller-
giskt betingade sjukdomar hos bl. a.
spädbarn finnes f. n. vid Kronprinsessan
Lovisas barnsjukhus i Stockholm, vid
akademiska sjukhuset i Uppsala, vid
barnkliniken i Göteborg samt vid karo-
linska sjukhusets barnklinik. Vid sist-
nämnda klinik finnes dessutom en sär-
skild vårdavdelning för enbart allergiskt
sjuka barn, omfattande 15—17 vårdplat-
ser. Poliklinisk mottagning äger i Stock-
holm och Uppsala rum två gånger per
vecka, medan den allergiska polikliniken
i Göteborg har tre mottagningar i veckan.
Väntetiderna uppgår f. n. vid polikli-
niken i Göteborg till en månad, vid polikli-
nikerna i Uppsala och vid Kronprinses-
san Lovisas vårdanstalt till två veckor
samt vid karolinska sjukhusets poliklinik
till cirka två år. Vid karolinska sjukhu-

sets vårdavdelning för allergiskt sjuka
barn föreligger en väntetid på 4—6 må-
nader. Svårt sjuka allergiska barn har
emellertid hittills såvitt möjligt omgåen-
de beretts plats på någon av barnklini-
kens övriga vårdavdelningar för att där-
efter snarast möjligt överflyttas till den
allergiska vårdavdelningen för vidare
utredning.

Av det sagda framgår att det framför
allt är vid karolinska sjukhusets barnkli-
nik, som det föreligger exceptionellt
långa väntetider. Det är denna klinik,
som erhåller flertalet remisser för un-
dersökning av allergiska barn, vilket tor-
de sammanhånga med att kliniken sedan
länge speciellt intresserat sig för under-
sökning och vård av allergiska barn och
ända sedan kliniken tillkomst haft en
och samma läkare, som ansvarat för den-
na verksamhet. Att ställa flera vårdplat-
ser vid kliniken till förfogande för vård
av allergiskt sjuka barn låter sig icke gö-
ra med hänsyn såväl till den allmänna
pediatriska undervisningen som till det
stora behovet av vårdplatser för andra
sjuka barn. Vad gäller den polikliniska
verksamheten torde däremot en kapaci-
tetsökning kunna ske, om mer personal
ställes till förfogande. Även poliklinik-
verksamhetens omfattning vid karolin-
ska sjukhuset måste dock i första hand
avpassas efter undervisningens behov av
patientmaterial. Jag vill i detta samman-
hang hänvisa till vad besparingsakkun-
niga vid karolinska sjukhuset och sera-
fimerlasarettet i betänkande den 15 juli
1955 anført angående poliklinikverksam-
heten vid karolinska sjukhuset. De sak-
kunniga har därvid såsom framgår av den
i proposition nr 55 till årets riksdag läm-
nade redogörelsen för innehållet i näm-
nda betänkande bl. a. framhållit, att om-
fattningen av den sjukvårdande verksam-
heten vid karolinska sjukhusets polikli-
niker bör avpassas enbart under hän-

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

synstagande till undervisningens krav. Detta uttalande av de sakkunniga har icke föranlett någon erinran från riksdagens sida. Det är vidare att märka, att poliklinikklientelet f. n. till cirka 2/3 utgöres av barn från Stockholm. Stadens sjukhusdirektion har uppmärksamgjorts härpå, och enligt vad jag under hand inhämtat kommer att vid Sachsska barnsjukhuset omkring nyår 1957 att inrättas en speciell vårdavdelning om 13 platser samt en poliklinik för vård och undersökning av allergiska barn. Härigenom torde en betydande avlastning av den polikliniska verksamheten vid karolinska sjukhusets allergiska poliklinik komma till stånd. Närmare erfarenheter rörande den inverkan tillkomsten av den nya polikliniken kan få på väntetiderna vid karolinska sjukhusets allergiska poliklinik synes mig böra avvaktas, innan ställning toges till frågan om en eventuell personalförstärkning, vid den nuvarande polikliniken vid karolinska sjukhuset.

Herr talman! Med det anförda anser jag mig ha besvarat interpellationen.

Fru SVENSON (bf):

Herr talman! Till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet vill jag framföra mitt tack för det snabbt avlämnade och i någon mån positiva svaret på min interpellation. Att en speciell vårdavdelning samt en poliklinik för vård och undersökning av allergiska barn kommer att inrättas vid Sachsska barnsjukhuset är givetvis att hälsa med tillfredsställelse. Det torde emellertid vara uppenbart, att möjligheterna till såväl undersökning som vård av allergiska barn för närvarande är otillräckliga. Tillgången på läkare, som ägnar sig åt den tidskrävande testningen och behandlingen av dessa patienter, synes obestriddligen vara för liten. Det gäller ju här att genom snabbast möjliga diagnostisering och behandling komma till rätta med sjukdomstillstånd, som medför svåra lidanden för barnen och stora bekymmer för deras anhöriga. Det gäller också att på bästa möjliga sätt om-

händertaga ett klientel inte bara från Stockholm, utan från hela landet. Den allmänna pediatrika undervisningen vid karolinska sjukhuset får självfallet inte eftersättas, men jag vädjar till herr statsrådet att, såvitt möjligt, mer personal ställes till förfogande för en kapacitetsökning då det gäller den polikliniska verksamheten och att alla möjligheter, som kan yppas för att minska väntetiderna för de allergiskt sjuka barnen, tillvaratages.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 154, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående skolväsendets ordnande på realskolestadiet under övergångstiden före enhetsskolans genomförande m. m.

Under punkten 252 av åttonde huvudtiteln i statsverkspropositionen hade Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 4 januari 1956, föreslagit riksdagen att till Folkskolor m. m.: Bidrag till vissa byggnadsarbeten för budgetåret 1956/57 anvisa ett förslagsanslag av 59 800 000 kronor.

Sedermera hade Kungl. Maj:t i en till riksdagen avlåten proposition, nr 123, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 16 mars 1956, framlagt förslag angående skolväsendets ordnande på realskolestadiet under övergångstiden före enhetsskolans genomförande m. m. och — med ändring i vissa hänseenden av berörda i statsverkspropositionen framställda förslag — föreslagit riksdagen att

I. a) godkänna av departementschefen förordade grunder för realskolans organisation under övergångstiden före enhetsskolans genomförande;

b) godkänna av departementschefen förordade grunder för den kommunala

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

flickskolans organisation under övergångstiden före enhetsskolans genomförande;

c) godkänna av departementschefen förordade grunder för den praktiska kommunala realskolans organisation;

d) förklara sig intet ha att erinra mot att den högre folkskolan avvecklades;

II. godkänna av departementschefen förordade förstärknings- och andra anordningar med avseende å folkskoleväsendet;

III. a) godkänna av departementschefen förordade grunder för byggnadsbidrag till realskolor vid högre allmänna läroverk, fristående statliga realskolor, kommunala flickskolor, kommunala realskolor och praktiska kommunala realskolor, att tillämpas tills vidare från och med redovisningsåret 1956/57;

b) till Bidrag till vissa byggnadsarbeten inom det allmänna skolväsendet för budgetåret 1956/57 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 62 800 000 kronor;

IV. a) besluta, att systemet med inskrivnings- och terminsavgifter för elever vid allmänna läroverk skulle avskaffas med utgången av läsåret 1956/57 i enlighet med av departementschefen förordade grunder, dock att vederbörande läroverkskommun skulle äga besluta att, med bibehållande av avgiftssystemet, tills vidare kvarstå vid nuvarande förpliktelser gentemot läroverket;

b) föreskriva, att såsom villkor för åtnjutande av byggnadsbidrag enligt hemställan under III a eller för organisationsändring med avseende å vederbörande läroverk skulle gälla skyldighet för kommunen att övergå till systemet med avgiftsfri undervisning;

V. besluta, att statsbidrag till treåriga realskollinjer vid vissa kommunala flickskolor skulle från och med redovisningsåret 1957/58 utgå enligt de för högre kommunala skolor gällande bidragsgrunderna;

VI. bemyndiga Kungl. Maj:t att utfärda av beslutet under I—V föranledda

I samband härmed hade utskottet till behandling förehatt

dels en inom andra kammaren av herrar *Nestrup* och *Braconier* väckt motion (II: 112);

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Lindblom* m. fl. (I: 421) och den andra inom andra kammaren av herr *Ohlin* m. fl. (II: 513);

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Ewerlöf* m. fl. (I: 427) och den andra inom andra kammaren av herr *Hjalmarson* m. fl. (II: 529);

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Öhman* och *Norling* (I: 430) och den andra inom andra kammaren av herr *Holmberg* m. fl. (II: 521), i vilka hemställts,

att riksdagen måtte i skrivelse till regeringen begära utarbetande av en konkret plan i syfte att häva bristen på skollokaler inom tre år samt

att riksdagen i avvaktan härpå måtte för budgetåret 1956/57 till Folkskolor m. m.: Bidrag till vissa byggnadsarbeten anvisa ett förslagsanslag av 97 000 000 kronor;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av fröken *Ranmark* och fru *Sjöström-Bengtsson* (I: 527) och den andra inom andra kammaren av herrar *Bengtsson* i Varberg och *Engkvist* (II: 710), i vilka hemställts, att riksdagen vid behandling av proposition 123 måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära, att i propositionen föreslagen nivågruppering icke måtte ske inom folkskolans undervisningsområde;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Mannerskantz* m. fl. (I: 545) och den andra inom andra kammaren av herr *Hjalmarson* m. fl. (II: 721);

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Sunne* m. fl. (I: 546) och den andra inom andra kammaren av fröken *Löwenhielm* m. fl. (II: 723);

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Erik Olsson* m. fl. (I: 547) och den andra inom andra kammaren av herr *Nilsson* i Östersund m. fl. (II: 728), i vilka hemställts, att riksdagen vid behandling av Kungl. Maj:ts proposition nr 123 måtte besluta, att kommunerna även skulle medgivnas rätt att upprätta nya i folkskolan inbyggda realskolelinjer;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Velander* och *Arrhén* (I: 548) och den andra inom andra kammaren av fröken *Karlsson* (II: 722);

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Strandler* och *Damström* (I: 549) och den andra inom andra kammaren av fru *Lindskog* (II: 720);

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Ohlon* m. fl. (I: 550) och den andra inom andra kammaren av herr *Helén* m. fl. (II: 727);

dels en inom andra kammaren av fröken *Löwenhielm* m. fl. väckt motion (II: 724);

dels en inom andra kammaren av herr *Nestrup* och fröken *Löwenhielm* väckt motion (II: 725);

dels ock en inom andra kammaren av herr *Nestrup* m. fl. väckt motion (II: 726).

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet avfattat sin hemställan i sju särskilda, med I—VII betecknade punkter. I punkterna I—III hade hemställts, att riksdagen måtte

I. beträffande de högre skolornas organisation m. m.

a) godkänna av departementschefen förordade grunder för realskolans organisation under övergångstiden före enhetsskolans genomförande;

b) godkänna av departementschefen förordade grunder för den kommunala flickskolans organisation under övergångstiden före enhetsskolans genomförande;

c) godkänna av departementschefen förordade grunder för den praktiska kommunala realskolans organisation;

d) förklara sig icke ha något att erinra mot att den högre folkskolan avvecklades;

e) finna motionerna I: 545 och II: 721, såvitt här vore i fråga, icke föranleda någon riksdagens åtgärd;

f) finna motionerna I: 547 och II: 728 icke föranleda någon riksdagens åtgärd;

g) i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anfört dels med anledning av vad som av departementschefen i förevarande avseende uttalats, dels ock med anledning av motionerna I: 427 och II: 529, I: 550 och II: 727, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga;

II. beträffande förstärkningsanordningar m. m. inom folkskoleväsendet

a) med avslag å motionerna I: 527 och II: 710 godkänna av departementschefen förordade förstärknings- och andra anordningar med avseende på folkskoleväsendet;

b) finna motionerna I: 545 och II: 721 — såvitt här vore i fråga och i den mån de icke blivit tillgodosedda genom vad utskottet under a hemställt — icke föranleda någon riksdagens åtgärd;

c) finna motionen II: 724, såvitt här vore i fråga, icke föranleda någon riksdagens åtgärd;

III. beträffande vissa statsbidragsfrågor m. m.

a) godkänna av departementschefen förordade grunder för byggnadsbidrag till realskolor vid högre allmänna läroverk, fristående statliga realskolor, kommunala flickskolor, kommunala realskolor och praktiska kommunala realskolor, att tillämpas tills vidare från och med redovisningsåret 1956/57;

b) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag ävensom med avslag å motionerna I: 430 och II: 521 samt I: 550 och II: 727, sist-

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

nämnda båda motioner såvitt här vore i fråga, till Bidrag till vissa byggnadsarbeten inom det allmänna skolväsendet för budgetåret 1956/57 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 62 800 000 kronor;

c) finna motionerna I: 546 och II: 723, I: 421 och II: 513 samt I: 549 och II: 720, de fyra förstnämnda såvitt här vore i fråga, icke föranleda någon riksdagens åtgärd;

d) finna motionerna I: 545 och II: 721 — såvitt här vore i fråga och i den mån de icke blivit tillgodosedda genom vad utskottet under a hemställt — icke föranleda någon riksdagens åtgärd;

e) finna motionerna I: 430 och II: 521 — i vad de icke behandlats under b — icke föranleda någon riksdagens åtgärd;

f) besluta, att statsbidrag till treåriga realskollinjer vid vissa kommunala flickskolor skulle från och med redovisningsåret 1957/58 utgå enligt de för högre kommunala skolor gällande bidragsgrunderna;

g) i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anfört dels med anledning av vad av departementschefen i förevarande avseenden uttalats, dels ock med anledning av motionerna I: 421 och II: 513, såvitt här vore i fråga.

I motiveringen hade utskottet anfört bland annat:

»I likhet med departementschefen och på de skäl, som av honom andragits, anser utskottet, att en organisation med treårig lärokurs som huvudform för realskolan och femårig lärokurs som huvudform för flickskolan är möjlig och i nuvarande läge nödvändig. Vid genomförandet torde utredningens alternativ A kunna i berörda delar tillämpas; utskottet kan ansluta sig till vad departementschefen därom anfört och tillstyrker följaktligen propositionens hemställan i vad avser grunderna för realskolans och den kommunala flickskolans organisation. Prövningen av organisationen på de särskilda orterna bör på alla stadier av frågans behandling vara allsidig och realistisk. Vid det slutliga avgörandet bör

skolkommunens önskemål, interkommunala planeringsbehov och allmänna hållningssynpunkter, främst i fråga om lärar- och lokaltillgångarna, beaktas och samordnas. Självfallet bör därvid även all tillbörlig hänsyn tagas till de erfarenheter av de olika organisationsformernas bärkraft, som successivt kommer att göras. Slutligen bör beaktas, att den organisation, som fastställes, icke får försvåra övergången till enhetsskolesystemet.

I avseende på detaljutformningen vill utskottet blott understryka utredningens uttalande, att en organisation, som uppstår såväl femåriga som treåriga linjer, endast bör förekomma i de sällsynta fall, där starkare konkurrens mellan linjerna i rekryteringshänseende icke är att vänta, exempelvis av geografiska skäl, och att avgörandet om eventuella undantag bör förbehållas Kungl. Maj:t. Normalt bör således den femåriga realskolan avskaffas på de orter, där nu femåriga och treåriga linjer arbetar parallellt med varandra.

Departementschefen har i huvudsaklig anslutning till vad som gäller på motsvarande stadium av enhetsskolan föreslagit, att såsom *förstärkningsanordning* läraravdelningarna i folkskolans femte och sjätte klasser skall få delas två veckotimmar i engelska, om lärjungeantalet överstiger 20, och i sjätte klassen dessutom en veckotimme i matematik, om samma villkor är uppfyllt. Till den så utökade undervisningen skulle statsbidrag i vanlig ordning utgå. I motionerna I: 545 och II: 721 yrkas nu, att statsbidrag till förstärkningsanordningar i folkskolans berörda femte och sjätte klasser må utgå för en veckotimme även i ämnet modersmålet. Och i motionen II: 724 yrkas, att förstärkningsanordningarna i folkskolan skall omfatta icke bara engelska utan även modersmålet samt matematik i både klass 5 och 6.

Uppenbart är, att under gynnsamma förhållanden vissa vinster kunde göras i de avseenden motionärerna äsyftat, om förstärkningsanordningarna ytterligare utsträcktes på sätt motionärerna före-

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

slagit. Samtidigt skulle emellertid klas- serna ytterligare splittras och dagssche- mat i skolorna i regel förlängas. Svårig- heter skulle uppstå vid anordnandet av skolskjutsar, och lärarna måste i många fall åtaga sig väl många övertimmar. Ut- skottet kan med hänsyn till dessa för- hållanden icke tillstyrka statsbidrag till ytterligare förstärkningsanordningar, i varje fall icke på den utredning, som nu föreligger.

Delade meningar har även framträtt i fråga om användningen av s. k. *nivå- gruppering*. Denna anordning, som före- slagits av skolkommissionen för ämnet engelska och i skolöverstyrelsens anvis- ningar av år 1952 medgivits även för ämnet matematik, innebär att lärjung- arna i två parallella klassavdelningar omfördelas vid undervisningen i engelska respektive matematik, så att från bå- da klasserna den hälften, som har de bät- tre förutsättningarna för ämnets studium, sammanförs till en gemensam undervis- ningsavdelning och övriga lärjungar till en annan undervisningsavdelning. An- ordningen drar i motsats till de förut av- handlade förstärkningsanordningarna inga särskilda kostnader, men den kan tydligen praktiseras endast vid skolor med parallellavdelningar och skapar schematekniska problem. Departements- chefen anser för sin del, att anordning- ens lämplighet i det särskilda fallet bör prövas lokalt och en detaljreglering av dylika interna skolfrågor undvikas.

Motionerna I: 545 och II: 721 ansluter sig på denna punkt till departementsche- fens uppfattning, och motionärerna öns- kar genom formligt beslut av riksdagen få fastslaget, att den lämpliga utformning- en av nivågrupperingen skall överläm- nas åt de lokala skolledningarna i avbi- dan på differentieringsproblemets lös- ning. I motionerna I: 527 och II: 710 åter yrkas, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära, att den i propo- sitionen föreslagna nivågrupperingen icke må ske inom folkskolans undervis- ningsområde.

Erfarenheterna av nivågrupperingen synes vara skiftande. Utskottet kan vis-

serligen biträda departementschefens förslag och anser sålunda även, att an- ordningens användning och närmare ut- formning bör ankomma på de lokala skolledningarna. Det torde dock icke va- ra behövt att såsom i ett par av mo- tionerna föreslagits fastslå det sista ge- nom formligt riksdagsbeslut. Utskottet finner följaktligen, att icke endast motio- nerna I: 527 och II: 710 utan också, i nu förevarande del, motionerna I: 545 och II: 721 bör lämnas utan åtgärd från riks- dagens sida.

Departementschefen har icke ansett sig böra tillstyrka någon *retroaktivitet* i bidragsgivningen. Det nya statsbidra- get skulle alltså införas från och med budgetåret 1956/57.

I flera motioner förfäktas en motsatt mening. I motionerna I: 546 och II: 723 hemställs sålunda, att riksdagen måtte besluta statsbidrag till högre skolor retroaktivt från och med 1946 eller annan tidpunkt, som Kungl. Maj:t äger att be- stämma. Enligt motionerna I: 421 och II: 513 bör det övervägas, huruvida icke skoldistrikt, som under läsåret 1955/56 påbörjat sina byggnader, skall erhålla statsbidrag. Slutligen yrkas i motio- nerna I: 549 och II: 720, att riksdagen måt- te besluta, att byggnadsbidrag, efter pröv- ning av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall, även må kunna utgå till kommuner för nu pågående realskolebyggen ävensom de byggen, som avslutats efter ingången av år 1956, samt att den erforderliga an- slagssumman uppräknas i enlighet här- med.

Onekligen talar rättviseskäl för att re- troaktiva byggnadsbidrag skall kunna komma i fråga i någon utsträckning. Särskilt gäller detta byggnadsföretagen för högre skolor inom kommuner med förhållandevis svagt skatteunderlag.

Utskottet har funnit det i och för sig önskvärt, att dessa synpunkter hade kun- nat i någon mån beaktas, och har under- sökt olika tänkbara utformningar av en begränsad retroaktivitet på området, men stött på svårlösta tröskelproblem. På grund härav har utskottet slutligen fun- nit sig böra även i avseende på retro-

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m. aktiviteten biträda vad departementschefen anført.»

Reservationer hade avgivits

1) beträffande de högre skolornas organisation m. m. av herrar *Arrhén*, *Skoglund* i Doverstorp och *Cassel*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i vissa angivna delar hava den ändrade lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under I a, b, e och f hemställa, att riksdagen måtte beträffande de högre skolornas organisation m. m.

a) godkänna av departementschefen förordade grunder för realskolans organisation under övergångstiden före enhetsskolans genomförande, varvid dock som förutsättning för inrättande av treåriga realskolor skulle gälla,

1) att behov av en utvidgad realskoleorganisation föreläge på den ort varom fråga vore,

2) att utvidgningen med bibehållande av den nuvarande organisationen icke lämpligen kunde åstadkommas genom ianspråktagande av befintliga lokaler inom kommunen eller genom sådan till-, om- eller nybyggnad, som även vid en framtida skolorganisation prövades erforderlig för folkskola, realskola eller motsvarande,

3) att utvidgningen vid bibehållande av den nuvarande organisationen icke kunde åstadkommas genom användande av hjälpkrafter i de lägre klasserna i form av 23-gradslärare eller folkskollärare utan vidareutbildning eller genom inrättande av i folkskolan inbyggda realskol-linjer,

4) att förstärkningsanordningar i folkskolans femte och sjätte klasser inom det närmast berörda upptagningsområdet i ämnena modersmålet, matematik och engelska vidtagits minst två år före övergången och att lärare för undervisningen i engelska med av realskoleutredningen föreslagen kompetens funnes att där tillgå;

b) godkänna av departementschefen förordade grunder för den kommunala flickskolans organisation under övergångstiden före enhetsskolans genomfö-

rande, varvid dock under a angivna förutsättningar skulle gälla;

e) i anledning av motionerna I: 545 och II: 721, såvitt här vore i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anført;

f) i anledning av motionerna I: 547 och II: 728 i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anført;

2) beträffande förstärkningsanordningar m. m. inom folkskoleväsendet

a) av herr *Hesselbom*, fröken *Ranmark*, herrar *Malmborg* i Skövde, *Hoppe* och *Pettersson* i Degerfors samt fröken *Olsson*, vilka ansett, att det stycke i utskottets yttrande, som började med orden »Erfarenheterna av» och slutade med »riksdagens sida», bort erhålla följande avfattning:

»Med hänsyn till att dels starkt divergerande uppfattningar gjort sig gällande i fråga om nivågrupperingen och dels flertalet remissinstanser, som har sitt verksamhetsfält förlagt till de stadier som berörs av denna, avstyrkt förslaget anser sig utskottet icke kunna förorda införande av nivågruppering. Såsom anförts i motion I: 527 skulle en nivågruppering innebära en otillbörlig press på eleverna, liksom den praktiska utformningen av differentieringen måste medföra betydande svårigheter. Att fritt överlämna åt de lokala skolledningarna att anordna nivågruppering kan utskottet icke anse lämpligt. Därigenom skulle den allt vanligare interkommunala omflyttningen försvåras för elever-föräldrar. Dessutom anser utskottet, att olägenheterna av sådan gruppering för dem som därav berörs är lika påtagliga, även om den icke införs i andra skoldistrikt.» samt att utskottet bort under II a hemställa, att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 527 och II: 710 godkänna av reservanterna förordade förstärknings- och andra anordningar med avseende på folkskoleväsendet;

b) av herrar *Arrhén*, *Skoglund* i Doverstorp och *Cassel*, vilka ansett, att det stycke i utskottets yttrande, som börja-

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

de med orden »Uppenbart är» och slutade med »nu föreligger», bort hava följande lydelse:

»Utskottet vill i detta sammanhang erinra om departementschefens uttalande, att förstärkningsanordningarnas omfattning och nivågrupperingens organisatoriska anordnande i de särskilda fallen bör prövas lokalt och att en detaljreglering av dessa interna skolfrågor bör undvikas. Utskottet finner det därför, även i anslutning till sitt tidigare uttalande angående den treåriga realskolans arbetskrävande karaktär, naturligt att tillmötesgå det i motionerna I: 545 och II: 721 ställda kravet på förstärkningsanordningar även vid undervisningen i modersmålet i folkskolans klass 5—6, där så av organisatoriska skäl är möjligt och därmed önskvärt att genomföra. Denna åtgärd förordas av utskottet i klart medvetande om vikten av att i så stor utsträckning som möjligt göra den treåriga realskolan funktionsduglig. Det synes likaså enligt ett dylikt betraktelsesätt utskottet ofrånkomligt, att förstärkningsanordningarna i modersmålet, matematik och engelska måste vidtagas minst två år före övergången till treårig realskola och att lärare för undervisningen i engelska med av realskoleutredningen föreslagen kompetens ('behörighet') finnes att tillgå.» samt att utskottet bort under II b och c hemställa, att riksdagen måtte

b) i anledning av motionerna I: 545 och II: 721 — såvitt här vore i fråga och i den mån de icke blivit tillgodosedda genom vad under a hemställts — i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anfört;

c) finna motionen II: 724 — såvitt här vore i fråga och i den mån den icke blivit tillgodosedd genom vad reservanterna under b hemställt — icke föranleda någon riksdagens åtgärd;

3) beträffande vissa statsbidragsfrågor m. m.

a) av herrar *Arrhén*, *Skoglund* i Doverstorp och *Cassel*, vilka ansett, att utskottets yttrande i denna del bort er-

hålla den ändrade avfattning, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under III a hemställa, att riksdagen måtte godkänna av reservanterna förordade grunder för byggnadsbidrag till realskolor vid högre allmänna läroverk, fristående statliga realskolor, kommunala flickskolor, kommunala realskolor och praktiska kommunala realskolor, att tillämpas tills vidare från och med redovisningsåret 1956/57;

b) av herrar *Sundelin*, *Sunne*, *Arrhén*, *Skoglund* i Doverstorp, *Malmberg* i Skövde och *Hoppe*, fröken *Elmén*, herrar *Jansson* i Kalix och *Cassel*, fröken *Vinge* samt herr *Helén*, vilka ansett, att det stycke i utskottets yttrande, som började med orden »Utskottet har» och slutade med »departementschefen anfört», bort hava den ändrade lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under III c hemställa, att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 546 och II: 723, I: 421 och II: 513 samt I: 549 och II: 720, de fyra förstnämnda såvitt här vore i fråga, bemyndiga Kungl. Maj:t medgiva, att i särskilda fall statsbidrag finge utgå för byggnadsföretag, som avsåge realskolor och därmed jämförliga skolor, utan hinder av att arbetet påbörjats före den 1 juli 1956, dock icke tidigare än den 1 juli 1954.

Herr OHLON (fp):

Herr talman! Med för varje år allt större tvekan och förlägenhet tar jag till orda om vårt högre skolväsendes gestaltning och utveckling. Det är nämligen så i detta land, att den verkliga insikten i berörda ting finns inte inom lärarkåren; den har sin hemvist inom sådana kretsar, som skyr lärarbanan. Man må inte kalla detta för humbug. Tvärtom är det livets lag, som gör sig gällande. Yrkesmannen blir gärna kortsynt och kårbetonad och har inte den förmåga till överblick och den vidsynthet, som endast den besitter, vilken inte mycket vet vad han talar om. Vi lever nämligen i det idylliska tidevarvet. Den skolpolitik, som förts, har visserligen lett till en oreda inom vårt skolsystem, vil-

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

ken knappast har sin motsvarighet tidigare i modern tid, men det är som det skall vara. Ur kaos framgick en gång kosmos.

»Eviqt kan ej bli det gamla,
Vad förmulnat är skall ramlas
och det friska, nya växa
upp utur förstörelsen.»

Ur den gamla lärdomsskolans förstörelse skall en ny skola med fullkomlighetens kännetecken växa fram.

Utomstående tycker ofta — åtminstone brukar de säga mig det — att vår skolpolitik varit planlös. Men det kanske ändå ligger en viss plan, låt vara ur mänsklig synpunkt oavsiktlig, bakom.

Genom 1951 års beslut stadgades förbud mot inrättande av nya statliga realskolor. Detta beslut kompletterades med att universiteten under flera år inte tilläts att expandera, med resultat att en svår brist på akademiskt utbildade lärare uppstod, särskilt i naturvetenskapliga ämnen.

Man kan invända, att även om universiteten hade fått vad dem tillhör, skulle vi ändå haft en brist på lärare, beroende på att samhällsutvecklingen i våra dagar har lagt beslag på mycket större kontingenter akademiskt utbildad arbetskraft än tidigare.

Nu är förhållandena annorlunda. Nu utvidgas universiteten i allt snabbare takt med risk för att så småningom ett överskott av universitetsutbildade lärare i humanistiska ämnen skall uppstå.

Må det tillåtas en gammalmodig man, vars universitetstid väsentligen var förlagd till tiden före det första världskriget, att uttala sin förundran över den nuvarande studentgenerationens inställning till vad som sker på de kulturella och samhällsliga områdena. Förr i världen ingrep studenterna i den politiska diskussionen och utövade genom sin opinion påverkan på statsmakternas förehåanden. I dag tycks intresset inom studentkretsarna mest inriktas på stipendier och studiehjälp av olika slag. Hur det går med deras verksamhet efter fullbordade studier, tycks man däremot ha mindre blick för, bortsett från en eller

annan oartikulerad protest. Jag är angelägen att framhålla detta, herr talman, på grund av vissa erfarenheter under den senaste tiden.

Det verkliga förhållandet i dag är, att vi på grund av bristen på lärare och skollokaler inte kan tillgodose de växande skaror, som klappar på den gamla realskolans port. Härtill bidrar två företeelser: de växande årskullarna i pubertetsåldern och folkets alltmera utpräglade önskemål att ge sina barn realskoleutbildning.

Den första företeelsen borde man ha kunnat förutse, den senare var däremot svårare att sia om. Med hänsyn till den utveckling som ägt rum i andra länder, borde man nog ha kunnat ana även den stegrade strömmen mot högre skolor, vilken har sin orsak i höjd levnadsstandard.

Såsom en lösning av realskolans ställning i avvaktan på helt genomförd enhetsskola föreslås nu treårig realskola, kompletterad med fyraåriga linjer, samt femårig flickskola. Beträffande den femåriga realskolans utbyte mot en treårig kan man visserligen hävda, att det inte blir någon vinst vare sig i fråga om lärare eller i fråga om skollokaler, inte ens i fråga om akademiskt utbildade lärare, ifall man inom den femåriga realskolan anställer folkskollärare för klasserna 1° och 2°.

När man resonerar så, har man dock tappat ur sikte de stora skaror, som vandrar in i den femåriga realskolan från folkskolans femte klass — det lär vara mer än 22 procent av alla. Det måste alltså bli en vinst även för den femåriga realskolans vidkommande.

Vad beträffar den fyraåriga realskolans ersättande med treårig, tar man otvivelaktigt hem en vinst, både i fråga om lokaler och lärare. Men det finns en annan omständighet att ta i betraktande, nämligen föräldrarnas krav på en viss översiktighet i vårt skolväsen. Detta bör inte förete en större splittring än vad nöden kräver.

Med förhandenvarande läge på skolfronten nödgas vi acceptera den treåriga realskolan. Men det blir en för lär-

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

jungarna svår skolform och en för lärarna mycket betungande, kanske än mer betungande för lärarna än för eleverna.

Risk föreligger för att det *kan* bli en pluggskola med likriktning av undervisningen mot slutmålet. En vän berättade för mig häromdagen en historia om en uppfinnare, som hittat på en rakmask. Om man satte in sitt ansikte i masken och släppte »a dime in the slot» — en femtioöring i automatskåpet — så blev man tvålad, rakad och torkad på tre minuter. Någon invände att alla människor har inte samma ansiktsform. »Nej», svarade den påhittige uppfinnaren, »men de får det i min rakmask».

Den treåriga realskolan får inte bli en sådan andlig rakmask, som åt alla, vilka passerar genom den, ger samma mentala ansiktsform.

Tre förutsättningar måste vara uppfyllda för att den nya realskoleformen skall kunna fungera. De förutsättningarna har också utskottet haft klart för sig.

Den första förutsättningen gäller lärarnas standard. Det räcker inte med att lärarna behärskar kursen eller något mer och har reda på alla metodikens konster och knep. De måste vara levande personligheter, som förmår dra ungdomarna med sig i deras ömtåliga övergångsålder. De måste kunna skilja mellan väsentligt och oväsentligt, kunna ge överblickar och utsikter. De måste ha så stora kunskaper, att de kan stå ungdomarna till tjänst med svar på alla de tusen och en frågor, som särskilt de mest begåvade brukar komma med. Om läraren har fullviktiga kunskaper i sitt andliga bagage, betyder det inte så mycket, om han ibland missar poängen. Men om eleverna märker, att det brister hos honom i kunskaper, är han förlorad, och då kunde de lika gärna vara realskolan förutan. Kungl. Maj:t får nu fullmakt att ordna med lärarnas kompetens. Ett stort ansvar åvilar regeringsmakten och skolöverstyrelsen vid utövning av denna fullmakt.

Statsutskottet har haft samma mening. Jag citerar dess uttalande överst på s. 92: »För utskottet är det uppenbart, att den treåriga realskolan, om den skall nå

sitt mål, måste vara i besittning av en för sina uppgifter väl kvalificerad lärarkår. Av gammalt har den vid universitetens avlagda lärarexamen ansetts vara den för stadiet lämpligaste utbildningen. Detta utesluter dock givetvis icke, att folkskollärare med vidareutbildning för 23 lönegraden kan väntas bli behövliga även i den treåriga realskolan under den framtid, som nu *kan* överblickas.»

Utskottet har här blicken fästad på bristen på akademiskt utbildade lärare i vissa ämnen. Samtidigt understryker utskottet bestämt, att utskottet lika litet nu som för två år sedan finner det tillfredsställande, att lönespörsmål på sätt som skett sammankopplas med frågor av pedagogisk och skolorganisatorisk art i form av en överenskommelse mellan den första statsmakten och lärarorganisationerna. I konsekvens härmed hävdar utskottet, att lärarkraften skall nyttjas på för skolan ändamålsenligaste sätt. Realskoleutredningen liksom departementschefen har varit försiktiga i sina uttalanden, men utredningen, till vilken departementschefen av allt att döma ansluter sig, framhåller att dess syfte icke varit att minska användningen av akademiskt utbildad lärarkraft, utan att bättre disponera de förefintliga lärartillgångarna för de hastigt växande uppgifter inom skolväsendet, som oavvisligen kräver sådan kompetens. Jag tror att det är av vikt att man understryker detta i dag, på grund av den oro som uppstått inom studentkretsarna.

Jag nämnde nyss att tillströmningen till de filosofiska fakulteterna på senaste tid företett en påtaglig ökning, inom vissa ämnesgrupper måhända i överkant. Det är då av vikt att ej sådana föranstaltningar företages, som avskräcker de dugligaste studenterna inom dessa fakulteter att välja lärarbanan. I all synnerhet gäller detta om naturvetarna, som har lätt att finna sin utkomst inom andra yrken och i fråga om vilka bristen är som störst vid våra skolor.

Under övergångstiden för de gamla realskoleformernas utbyte mot treåriga

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

kommer vissa svårigheter att uppstå beträffande lärarnas placering. De två första åren för de fem- och fyraåriga realskolornas avveckling torde ett antal lärare bli överflödiga vid dessa skolorformer. Efter denna korta övergångstid, när den treåriga realskolan sväller ut, behövs de igen på sina tidigare platser. Utskottet förutsätter, att de ömtåliga placeringsfrågor, som här uppstår, av vederbörande myndigheter handlägges smidigt med hänsyn såväl till skolans behov som till välgrundade önskemål från de anställdas sida. Den tillgängliga kvalificerade arbetskraften bör fullt utnyttjas. De grannliga frågor, som här möter, kräver största uppmärksamhet från skolöverstyrelsens sida, yttrar utskottet till sist.

Riktpunkten för utskottet har väl sannolikt varit att inte sådana dispositioner företages, som kan avskräcka de unga studenterna från läraryrket.

Den andra förutsättningen för att vi med den treåriga realskolan skall kunna hålla en tillräcklig standard för fortsatta gymnasiestudier är, att grunden inte måtte svikta. Grunden läggs i folkskolan. Denna kommer att utsättas för hårdare påfrestningar än någonsin. Jag har alltid beundrat folkskolans lärare för att de i så stor utsträckning, trots det heterogena elevmaterialet, lyckats bibringa sina elever kunskaper och färdigheter, alltefter dessas skiftande förmåga. Men, ärade kammarledamöter, det finns en gräns, och alla folkskollärare är inte pedagogiska genier. Realskoleutredningen har haft problemet klart för sig. Den anför flera orsaker till att undervisningen i femte och sjätte folkskoleklasserna måste bli underlägsen den i de två första klasserna av den femåriga realskolan, men den viktigaste orsaken är, att inom folkskolan studiebegåvade och studieintresserade elever sammanförs med elever, som har mindre utpräglade anlag och mindre intresse för teoretiska studier. Folkskolans handikapp gäller inte alla ämnen i lika hög grad. I ämnen med den fina benämningen orienteringsämnen samt övningsämnen är det lättast att överbygga ojämne-

terna, bl. a. därför att folkskollärarna här har den bästa utbildningen. Svårare är det däremot ställt med modersmålet, engelska och matematik.

För att mildra dessa ojämnheter föreslår nu Kungl. Maj:t s. k. förstärkningsanordningar. Så snart lärjungeantalet överstiger 20 föreslås att läraravdelningarna i femte och sjätte folkskoleklasserna skall få delas två timmar i veckan vid undervisningen i engelska samt dessutom en timme i veckan i matematik i sjätte klassen, därest nyssnämnda villkor rörande klassavdelningens storlek är uppfyllt. Motionsförslag om förstärkningsanordningar vid undervisningen i matematik även i femte klassen samt i modersmålet i femte och sjätte folkskoleklasserna har avvisats av utskottet.

Förstärkningsanordningarna drar extrakostnader för statsverket och kommunerna. Detta är däremot inte fallet med den s. k. nivågrupperingen i engelska och matematik. Nivågrupperingen innebär, att eleverna i två parallellavdelningar omfördelas vid undervisningen i dessa två ämnen på det sätt, att från båda klassavdelningarna den hälften, som har de bättre förutsättningarna för ämnets studium, sammanförs till en gemensam undervisningsavdelning och övriga elever till en annan undervisningsavdelning. Anordningen kan givetvis endast praktiseras vid större skolor, framför allt tätorternas med två eller flera parallellavdelningar.

Avsikten med nivågrupperingen är att få till stånd ett något så när likvärdigt elevmaterial i de olika avdelningarna. Den är till fördel för alla parter, både för de mera studielustiga och för dem, som har svårt att hålla takten. Det gäller som sagt att tillgodose var och en efter hans förmåga.

Införandet av förstärkningsanordningar och nivågruppering skall tydligen ankomma på det kommunala initiativet. Bara en reflexion i detta sammanhang. När det här talas om schematekniska svårigheter, har jag svårt att hålla mig allvarlig. Den som haft att uppgöra schema på det differentierade gymnasiet

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

med 18 olika ämnesgrupper och med eleverna fördelade på fyra å fem parallellavdelningar, där två eller tre ämnen läses samtidigt och där eleverna är sammanförda från de olika avdelningarna härs och tvärs och huller om buller, och där hänsyn måste tas till tillgången på institutionslokaler, den måste säga sig, att de problem, som förstärkningsanordningarna eller nivågrupperingen medför, utgör rena bagateller. Beträffande gymnasiernas schemata har aldrig statsmakterna upptäckt några schematekniska svårigheter. Där har man bara gått på i ullstrumporna.

Jag fruktar, herr talman, att vad som här föreslås av departementschefen och statsutskottet för att effektivisera undervisningen i femte och sjätte folkskoleklasserna inte kommer att hålla, ifall realskolans målsättning skall stå fast. Men jag har ändå inte reserverat mig inom avdelningen — det hade varit rätt meningslöst. Jag håller nämligen före, att verkligheten — om så skulle behövas — mycket snart kommer att korrigera våra teoretiska spekulationer. Det har ju skett i fråga om enhetsskolans överstadium, och det kommer nog att ske även här. När härområdet treårig realskola inbyggdes i skolväsendet i Uppsala, underströks kraftigt från folkskolans lärarkollegium där, att det inte föreföll rimligt att begära att realskolan utan differentiering av eleverna i klasserna 5 och 6 av folkskolan skulle på ytterligare tre år kunna föra fram eleverna till den nuvarande realexamens kunskapsnivå. Folkskolans lärare framhöll som en jämförelse att läroverk, praktiska realskolor etc. behöver fyra år, trots att de endast tar emot elever över en viss betygsgräns.

Jag skulle också kunna hänvisa till de allra senaste årens erfarenheter från Washington D. C., som bekräftar vad jag nu sagt, men det kan få anstå tills vidare.

Till sist några ord om den tredje förutsättningen för en lyckosam utveckling av den treåriga realskolan, nämligen en rimlig storlek av klasserna. Utredningen har ganska utförligt uppehållit sig vid detta spörsmål. Den stora tillströmning-

en till de högre skolorna har successivt medfört en ökning av klassavdelningarnas storlek och framstått såsom det största hindret mot en djupgående reform av det inre arbetet. »Det vore fruktansvärt», säger utredningen med sitt expressiva uttryckssätt, »om framtidens skola komme att domineras av massmetoder och lärjungarna finge vänja sig att bekvämt och passivt följa med strömmen.» — Jag vet inte vilken församling eller vilket parti utredningen åsyftar, när den levererar sin karakteristik. Något konkret måste det i varje fall vara. Jag vill hänvisa till vad jag förut nämnde: den treåriga realskolan får inte bli den automatiserade rakmask som ger alla samma mentala utseende.

Enligt utredningen är behovet av mindre klasser t. o. m. så påtagligt, att denna skolform bör tillerkännas förtur vid en sänkning av lärjungemaximum. I förbigående vill jag nämna att jag anser, att B-skolorna i lika hög grad mångstades behöver en minskning av sina avdelningar; det har ju också utskottet framhållit i sin skrivning. Utredningen säger: »Skälen är i stort desamma som föranledde att de kommunala mellanskolorna under sin första tid fick arbeta med lägre lärjungemaximum än de allmänna läroverken. Antalet kvarstannare kan sålunda väntas bli mindre och därmed en besparing av elevplatser vinnas samt i sinom tid även besparing i lokaler och lärarkraft. I nuvarande läge tillkommer vissa psykologiska synpunkter. Skulle den treåriga realskolan ej på några års sikt beredas denna förtursrätt, riskerar man, att föräldrarna komme att hysa en viss skepsis mot den för dem nya skolformen. — — — Om å andra sidan ett utbrett medvetande råder om att den treåriga realskolan gynnar eleverna i så måtto, att de kommer att få arbeta i mindre och lätthanterligare avdelningar, torde denna skolform komma att få en sådan dragningskraft, att färre avdelningar av de mera utrymmeskrävande fyraåriga linjerna behöver inrättas och platstillgången därigenom förbättras.» Jag vill inom parentes säga att det är så, att den treåriga realskolan enligt för-

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

slaget skall kompletteras med fyraåriga linjer och realskolor för elever från mindre avancerade folkskolor, där bl. a. engelskundervisning inte har förekommit, och för mera långsamt arbetande elever.

Realskoleutredningen slutar med att uttala som sin mening, att den treåriga realskolans elevmaximum bör fastställas till trettio lärjungar per avdelning från och med det läsar då den blir realskolestadiets huvudform. Departementschefen understryker det pedagogiska värdet av denna reform, men invänder att tidpunkten för dess realiserande är beroende av omständigheter, som inte för närvarande med någon säkerhet kan överblickas. Till detta statsrådets uttalande vill jag bara foga den reflexionen att här gäller det verkligen att överblicka. Sammanfattningsvis kan jag sålunda acceptera den treåriga realskolan under anförda tre förutsättningar: 1) bästa möjliga lärarrekrytering, 2) effektivisering och modernisering av folkskolans undervisning i klasserna 5 och 6 på ett sätt, som tillgodoser skiftande begåvnings typer och 3) snarast möjligt minskning av klassavdelningarnas storlek till 30. Vad som i övrigt föreslås är mera att betrakta som påbröd. Hit räknar jag den s. k. särskilda realexamen för elever, som har svårigheter med de mera krävande nyckelämnena tyska, engelska och matematik. Likaså organiserad läxhjälp på statens bekostnad m. m. sådant. Mot vad som här förutsättes har jag ingenting att erinra.

Beträffande tågordningen för den nya skolformens införande har jag och några partivänner väckt en motion, som jag skulle vilja knyta några reflexioner till. De organisationsförändringar, som nu ifrågasätts, bör bygga på kommunal frihet. Syftet med dessa ändringar är att omorganisationen av realskolan på en ort i första hand bör bero på behovet av kapacitetsökning och möjligheten att nå den. Därest det efter en allsidig utredning visar sig, att detta behov och denna möjlighet inte föreligger, bör den nuvarande realskoleorganisationen bibehållas. Såvitt jag förstår, är detta också utskottets mening. Utredningen har angett

ett annat skäl för att på vissa håll bevara den nuvarande realskoleorganisationen. Den säger: »Det är vidare med hänsyn till 1950 års giv i skolfrågan önskvärt, att den äldre organisationen bevaras i den utsträckning, som erfordras för jämförelser beträffande arbetsförhållanden och arbetsresultat, i den mån sådana är möjliga.» Realskolan bör alltså inte omorganiseras, där behov av kapacitetsökning inte föreligger, men risken finns då, att de gamla formerna endast blir kvar på platser, där befolkningsutvecklingen stagnerat och där den industriella utvecklingen är svag. Vi har därför i vår motion föreslagit, att femåriga realskolelinjer skulle få bibehållas även på mera expanderande orter, med syfte att jämförelsen mellan olika skolformer därigenom skulle bli mera fylligt grundad.

Den slutliga prövningen av den treåriga realskolans bärighet inträffar först om några år, när ungdomarna när gymnasieåldern. Hur kommer de att klara sina gymnasiestudier? Det är frågan. Vi är väl alla överens om att den nya organisationen inte får leda till en sänkning av studenternas status. Skulle det bli fallet, har vi ingenting vunnit men i stället förlorat. Utvecklingen får inte leda till att universiteten och fackhögskolorna nödgas införa preparandkurser för att de nyblivna studenterna skall vara i stånd att från hörjan bedriva akademiska självständiga studier. Vår skolutbildning måste ses i ett enda stort sammanhang. Sviktar folkskolan, faller realskolan till marken, sviktar realskolan, faller gymnasiet, och i så fall kommer hela bördan att falla på de högsta undervisningsanstalterna. Om det inträffar, framstår det beslut, som i dag fattas, blott såsom en uppskjutande manöver. Ja, mer än så. Vi får då svårt att hävda vår ställning bland kulturnationerna. I själva verket gäller det inte bara vår andliga kultur utan också vår materiella standard, så sant som denna i våra dagar är intimt förknippad med att vi ger våra barn och ungdomar den bästa utbildning som vi kan bestå dem.

Allt hänger nu på att de exekutiva myndigheterna, skolöverstyrelsen och yt-

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

terst Kungl. Maj:t, tillsärs att de villkor för den nya skolformens bärighet, som här skisserats och som, såvitt jag förstår, inte skiljer sig från andemeningen i utskottets uttalanden, verkligen uppfylles. Ytterligare en synpunkt skulle jag vilja anföra. Kraven på inträde i den treåriga realskolan får inte ställas lägre än vad utredningen tänkt sig. Vi skall inte fresta ungdomarna över deras förmåga. Vidare bör en annan omständighet tas i betraktande. Utmärkande för den ålder, som eleverna har vid tidpunkten för den treåriga realskolans begynnelse, är att flickorna ligger före pojkarna i utveckling. Realskolan får inte övervägande bli en flickskola; den risken har redan gjort sig gällande på sina håll vid de fyraåriga realskolorna. Svårigheterna är emellertid till för att övervinnas.

Jag skall inte gå närmare in på detta problem i dag. Under förhoppning om en klok handläggning av denna fråga i fortsättningen får jag yrka bifall till utskottets förslag. Till frågan om statsbidrag för skolbyggnader enligt reservation nr 3 b) ber jag, herr talman, att senare få återkomma, om inte någon annan ställer ett yrkande på den punkten.

Herr ARRHÉN (h):

Herr talman! Det var ju av intresse att höra den föregående talarens anförande, eftersom han i detta sammanhang representerar det friska trädet. Vi kunde konstatera, hur pass ankommet detta friska träd visade sig vara. Herr Ohlon anförde tre punkter såsom de centrala, när det gällde för honom att öva kritik mot det föreliggande förslaget. Det är samma synpunkter som, märkligt nog, har föranlett mig att inta en något mer avvisande hållning.

Herr Ohlons första krav var, att lärarekryteringen till de treåriga realskolorna bleve ordnad på ett tillfredsställande sätt. Redan därvidlag har man anledning att uttala sina tvivel, huruvida det skall lyckas att till dessa realskolor locka lärare med tillfredsställande kompetens. Här gäller det nämligen folk, som precis vet, vilka krav, som

kommer att ställas på dem i denna mycket krävande undervisningsform. Det kan hända, att vi i det sammanhanget får vara med om en upprepning av de iakttagelser, man haft möjligheter att göra beträffande den pågående försöksverksamheten, nämligen att lärarna inte vill söka sig till denna undervisningsform, av skäl som de hämtar ur sin yrkeserfarenhet.

Herr Ohlon nämnde för det andra den partiella differentiering, som här föreslås för folkskolans klasser 5 och 6. Också detta är, såsom olika remissinstanser framhåller, en springande punkt. Men inte heller här har åtminstone jag för min del blivit övertygad om, att man kommer att nå de resultat, som är oundgängligen nödvändiga, om den treåriga realskolan skall kunna fylla någon funktion i vår realskoleundervisning.

Det tredje villkoret var, som vi hörde, att elevantalet per klass i denna skolform skulle sänkas till 30. Ja, om den treåriga skolan bara blir ett rudiment, inte vinner någon större tillämpning — såsom åtminstone jag tror mig ha anledning att förmoda — kan man möjligen tänka sig, att en sådan reform kan genomföras. Men Kungl. Maj:ts avsikt är, som bekant, att göra den treåriga realskolan till en *huvudform* i den framtida realskoleorganisationen. Under sådana förhållanden har man anledning att ställa sig ytterst frågande. Det kommer att ta mycket lång tid, innan vi når detta förvisso eftersträvsvärda mål.

Herr Ohlon fann det meningslöst, som han sade, att reservera sig i detta sammanhang. Varför är det meningslöst? Är det mera mening i att ställa sig vid sidan av tidens ström och konstatera, att den rinner på ett sätt, som man inte gillar, än att försöka gripa in och vända strömmen i en annan riktning? Den kritik, som utövas, har väl alltid någonting att ge, och inte minst tror jag att en kritik från herr Ohlons sida har stora utsikter att vinna gehör. Visserligen framförde herr Ohlon kritik, men hans konklusioner blev något ologiska, tycker jag.

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

Jag lämnar emellertid detta, herr talman, och övergår till de speciella synpunkter, som jag själv vill anlägga på dessa frågor. Jag läste häromdagen en sentens i tidskriften Perspektiv, som jag föreställer mig står herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet nära, eftersom den utges av Lantbruksförbundet — visserligen var det i ett kåseri — som lydde: »*Vad skulle man inte kunna uträtta för mänskligheten bara man slapp att ta hänsyn till den.*» Den teknokratiska hjärtesuck, som här kommer ur ett kvalt bröst är i detta sammanhang rätt beaktansvärd. Hur riktigter sig inte i vårt tid en reflexion som denna, och hur lätt låter den sig inte anpassas till de problem, som behandlas i föreliggande statsutskottsutlåtande rörande införandet av en treårig realskola som huvudform för meddelande av viss undervisning inom de högre skolornas ram?

Det har i den s. k. realskolutredningen liksom också i propositionen nr 123 sagts, att motivet för att just nu införa en treårig realskola vore, att man med den skulle kunna bättre utnyttja tillgängliga lärarkrafter. Två alternativ skulle därvid, säger utredning och proposition, ha stått till förfogande: man skulle *antingen* ha kunnat bibehålla den nuvarande organisationen men anlita 23-gradstjänster för undervisning i de lägre klasserna, *eller* man kunde ha övergått till ett system med övervägande treåriga realskolor och femåriga flickskolor.

Departementschefen säger helt kort, att motivet för, att man inte kan reflektera på den första lösningen, är, att det inte funnits tillräcklig tillgång på 23-gradstjänster.

Nu är att märka att den treåriga realskolan föreslås skola införas från och med läsårets början 1957. Hurudan är då situationen för närvarande beträffande elevantalet i våra skolor landet över? I samband med samhälls- och rättsvetenskapliga forskningsrådets sammanträde här i riksdagshuset, meddelades, att toppen för folkskoleeleverna i åldern 7—14 år nås år 1956. Toppen för

åldersläget 11—16 år, vari alltså bland annat realskoleklientelet ingår, nås år 1959, och toppen för åldersläget 15—19 år, vari gymnasieungdomen ingår, nås år 1962. Topparna nås alltså inom respektive elevkategorier de näraliggande åren 1956, 1959 och 1962. Det är naturligtvis dessa toppar, som har intresse i detta sammanhang. Man tycker sig ha anledning att fråga: Är det verkligen av nöden, när man vet, att den sista toppen passerar om sex år, att man för att bemästra de svårigheter, som dessa ökade elevkategorier givetvis medför, gör så ingripande förändringar i den nuvarande realskoleorganisationen, som det här är fråga om? Med hela detta nya organisationsförslag ställer man återigen en mängd organisatoriska problem i läroverksvärlden under debatt och diskussion, och så skall de därutöver praktiskt genomföras. Den arbetsro, som man visserligen i mycket ringa utsträckning haft, kommer i fortsättningen att bli ännu mindre.

Hur ligger det sedan till med lärartillgången? Ja, därvidlag har det konstaterats, att utbildningen av akademiker, alltså fram till filosofie magisterexamen, under de senaste åren ökat avsevärt, och man kan på grund av antalet nyinskrivna och en enkel uträkning ungefär se vad vi har att vänta i form av tillskott under den närmaste tiden. Därvidlag visar det sig, att vi redan år 1961 nått ett optimum på området, när det gäller akademisk arbetskraft. Redan år 1961 får vi alltså ett överskott av 130 akademiker. År 1962 beräknas överskottet bli 80, år 1963 330, år 1964 800, och år 1965 850. Detta innebär inte, att man därför kan räkna med, att all efterfrågan på akademisk arbetskraft kan önses täckt, i varje fall inte såvitt gäller lärarkrafter i de naturvetenskapliga ämnena. Men det blir faktiskt ett stort överskott på akademiska lärare inom den närmaste framtiden, bestående närmast av sådana, som utexaminerats från den humanistiska fakulteten, med bortseende, som jag nyss sade, från den naturvetenskapliga sektionen.

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

Denna utvecklingslinje tyder på, att vi har anledning att se rätt optimistiskt även på frågan om lärartillgången. När man vet detta, ter sig ett ingrepp beträffande den treåriga realskolan mindre motiverat, i all synnerhet som man under studiet av dessa frågor blir alltmer övertygad om, att den vinst i fråga om lärartillång, som man skulle kunna göra över den treåriga realskolan, är ytterligt diskutabel.

De fem- eller fyraåriga realskolorna skulle i mitt tycke, om man velat saken, verkligen kunnat bibehållas genom mycket enkla medel. Man skulle i varje klassavdelning av 1^a, 2^a eller 1^a kunnat anställa en folkskollärare, helst naturligtvis med 23-gradsbehörighet. Om man inte kan få sådana — och tillgången på dem är ju inte den vi hade väntat oss — hade man på detta stadium kunnat nöja sig med en folkskollärare. Vidare skulle man ha låtit denne specialisera sig på t. ex. tre läsåmnen. Ämneslärare med akademisk utbildning hade kunnat ta undervisning i engelska, utan att detta hade behövt medföra större vådor för lärartillgången. På det sättet hade man kunnat få ut samma effekt ur lärartillgångssynpunkt som med utredningens och propositionens förslag, men med den skillnaden att folkskolläraren anställts vid läroverket och inte vid folkskolorna.

Den vinst, som man kan åberopa, hade bestått däri, att eleven hade fått en betydligt bättre undervisning — och det är enligt min mening det väsentliga i sammanhanget. Det är nämligen ur arbetseffektivitetens synpunkt ingalunda betydelselöst, om eleven går i folkskolan med dess av naturliga skäl lägre arbetsdisciplin än om eleven tidigare blir bibringad den arbetsmetod och underkastad de arbetskrav, som måste tillhöra den skolform, som vi kallar »hög-re». Man hade också vid en dylik lösning sluppit ställa till med oreda i folkskolan. Jag påminner om, att det här gäller en övergångstid på ungefär fem, tio år, men med även andra ökade möjligheter under den tiden att ge, såsom

vi hoppas, ungdomen någon form av realskoleundervisning.

Vad vinsterna beträffande lokalerna angår, som också anförts såsom ett motiv, är dessa vinster beroende på ett flertal omständigheter. I utredningen liksom i proposition nr 123 räknas med den fyraåriga realskolan som ett komplement till den treåriga. Man gör olika antaganden från 25—75 procent bibehållna fyraåriga skolor. Om vi får 75 procent bibehållna fyraåriga skolor — vilket jag finner vara det troliga — blir lokalvinsten en illusion liksom också de ekonomiska vinsterna, som också de försvinner i fjärran.

Faktum kvarstår emellertid, att de elever, som lösgöres ur den nuvarande läroverksorganisationen, i stället måste gå kvar i folkskolorna och öka en redan förut markerad trängsel, vilket där självfallet måste framkalla ökat krav på skolbyggen. I vissa fall kan läget till och med tänkas bli sådant, att folkskolan tvingas att av läroverken hyra ur läroverken lösgjorda lokaler. Så skulle bli fallet bland annat i min hemstad. Detta skyfflande med barn från den ena organisationen till den andra skulle inte innebära någon vinst alls. Barnen måste, vare sig man sätter 1^a eller 1^a över klassrummen eller man sätter folkskolan klass 5 eller folkskolan klass 6, någonstans ta vägen; de måste ha sina kvadratmeter- och kubikmeterutrymmen. Den förändring, som det här gäller att ta ställning till, skulle emellertid, såsom jag redan tidigare sagt, bli ödesdiger så tillvida, att skolgången för den enskilde individen bleve på ett markerat sätt försämrad.

Jag har för min del bland yrkesfolket i läroverken, som jag haft kontakt med — och jag tror att mina kontakter är ganska tätt fördelade — inte mött någon annan uppfattning än just den, som jag här redovisat. Jag har också träffat lärare i den nu fungerande treåriga realskolan ute i landet, och på de platser, där jag har träffat lärarna, har jag fått bekräftat, att den nya skolformen för både lärare och elever innebär en klar

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

försämring i jämförelse med de tidigare skolformerna.

Det deprimerande vid uppläggningsen av de s. k. nya realskoleformerna är också, att inga nu arbetande yrkesmäniskor på realskolenivån fått vara med på det förberedande utredningsstadiet. Vi har här i landet haft erfarenheter av sexåriga, femåriga, fyraåriga och i någon mån även treåriga realskolor av olika typer. Både allmänheten och expertisen har bekräftat, att av de uppräknade har den femåriga realskolan av olika skäl varit den mest användbara och den mest *populära*. Den fyraåriga skolformen har för eleven varit den mest pressande av de äldre formerna, men den har dock kunnat fylla sitt pedagogiska syfte och har också tjänat vissa andra syftemål, bland annat landsbygdens önskemål om en kortare skolgång och annat mera, som vi alla känner till. Alla synes emellertid vara ense om, att den treåriga realskolan av de nämnda formerna är den sämsta. Varken utredningen eller propositionen ger heller sken av något annat. Man reser för den treåriga realskolans del inga anspråk. Man har endast mödat sig med att påvisa, att den *under vissa förutsättningar*, som bl. a. herr Ohlon talat om här, skulle kunna på ett hjälpligt sätt fylla sin uppgift. Ingen kan väl förneka, att en femårig skolgång måste ge mera än en treårig skolgång. Det är självklart, att man med ordnad och systematiskt bedriven undervisning måste få eleverna längre på fem år än på tre år. Det betyder med andra ord, att de studieresultat, till vilka den treåriga realskolan kommer, måste bli på ett extremt sätt uttunnade.

Det märkliga är emellertid, att departementschefen i propositionen också ger sig in på ett resonemang om »hetsen» i den nuvarande läroverksorganisationen. Det talas om att det »nuvarande intagningsystemet fört med sig en hets även i skolarbetet, som märks ända ned i småskolan och som är oförsvarlig ur *mentalhygienisk* synpunkt». Man förstår inte riktigt, varför departementschefen för in denna kära gamla käpphäst i just

det här sammanhanget. Jag bortser nu ifrån, att hetsen inom den nuvarande organisationen i mycket hög grad beror på tidigare uraktlåtenheter från statsmakternas sida att inrätta nya realskolor av de äldre typerna; det sammanhänger med riksdagsbeslutet 1951. Det märkliga är, att departementschefens läkemedel mot den åberopade hetsen av i dag blir att förorda en skolform, den treåriga realskolan — märk väl som realskoleundervisningens huvudform — vars mest utmärkande kännetecken just torde bli hetsen. Departementschefen skriver härom själv: »Jag har hyst en icke så ringa tvekan om den treåriga realskolan ur *arbetshygienisk* synpunkt. Den sammanträngda studiegången kunde leda till en skadlig forcering.» Dessa betänkligheter är i sanning högst berättigade. Skillnaden synes mig endast bli den, att hetsen i ena fallet blir av *mentalhygienisk* och i andra fallet av *arbetshygienisk* art. Varken eleverna eller lärarna blir hjälpta av dylika spetsfundigheter. Nu åberopar emellertid departementschefen, att medicinalstyrelsen inte direkt har uttalat sig emot den treåriga realskolan. Det är i viss mån sant. Men det är att lägga märke till, att medicinalstyrelsens yttrande är avgivet under den förutsättningen, att man skall få en väl genomförd differentiering i klasserna 5 och 6. Det är utgångspunkten för medicinalstyrelsens resonemang. Styrelsen inrymmer inte heller specialister på det här området. Man kan inte förvänta, att den mer än ytligt känner till de pedagogiska sammanhangen. Styrelsen har kanske missuppfattat de upplysningar, som den fått i samband med remissen. Den har trott, att klasserna 5 och 6 skall ge ett så vidgat kunskapsunderlag för eleven, att den samlade skolgången för styrelsen säkerligen framstått som en återuppståndna femårig realskola. Det förefaller så.

Det är också sant, att Skolläkarförbundet sagt, att den treåriga realskolan visserligen blir en »milt uttryckt» krävande skolform men att föreningen, under vissa i utredningens betänkande och i propositionen angivna förutsättningar

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

av samma innebörd, som medicinalstyrelsen utgått ifrån, sagt sig kunna godtaga de föreslagna arrangemangen. Läkarna har således på båda håll säkerligen fått den uppfattningen, att vad det här gäller är en treårig realskola, visserligen, såsom Skolläkarföreningen säger, en »milt uttryckt» krävande skolform, men att man har ordnat med ett förstadium, som kan lugna farhågorna.

Departementschefen betonar emellertid inte särskilt, vad läroverksrektorerna sagt. Det är återigen märkligt att finna, att man hela tiden vid läsningen av propositionen finner, att den yrkeskategori, som i verklig mening har erfarenhet av dylik undervisning och som är avsedd att sedan praktiskt genomföra besluten, inte får komma till tals på allvar. Läroverksrektorerna säger, att »skall trots allt nuvarande examensstandard tillnärmelsevis kunna upprätthållas, måste arbetet i realskolan forceras mer än hittills varit vanligt. Hygieniska betänkligheter reser sig dock mot varje mer avsevärd ökning av arbetsbördan under puberteten».

Ja, i sanning, man skulle kunna fråga sig: *Vad skulle man inte kunna uträtta för mänskligheten bara man slapp att taga hänsyn till den?* De nyss nämnda rektorerna, säkerligen grånade under dagliga erfarenheter av realskoleundervisning, vill ganska säkert också de se sin verksamhet som ett i led i strävandena att uträtta något för mänskligheten. Men de känner elevmaterialets struktur och vill taga hänsyn till detta elevmaterial. Det är det, som gör skillnaden så stor mellan en falsk och äkta spanjor, i detta fallet skolreformator. Rektorerna menar, att då en stor del av de nuvarande eleverna i realskolan inte skulle kunna motsvara höjda krav på kunskapsinhämtandet och med hänsyn till att kunskapsfordringarna skulle skärpas, »kommer betygsjakten i folkskolan att bli intensivare och forceringen av lärjungarna att tilltaga».

Även departementschefen är för sin del dystert medveten om, att arbetstakten i den treåriga realskolan blir hektisk. »Varje misshushållning med lek-

tionstiden i den treåriga realskolan», säger han, »kommer i den nya organisationen att göra sig märkbar på ett helt annat sätt än i den gamla.» Denna departementschefens marginalreflexion innebär detsamma som att säga, att het- sen i den treåriga realskolan blir mer uppenbar och märkbar än i den gamla.

Det är egentligen detta förhållande, herr talman, som är det mest remarkabla i sammanhanget. Den realskoleform, som vi här talar om, är nämligen samtidigt den som om några år skulle kunna tänkas, i varje fall, ändra namn och kallas enhetsskolans högstadium, vilket också är förutsatt att bli treårigt med klasserna 7—9. Detta högstadium skulle alltså få ungefär samma karaktär som den här diskuterade treåriga realskolan, om vilken Skolläkarföreningen, departementschefen och läroverksrektorerna uttalar sina farhågor för att den blir en veritabel hetsskola. Den risken löper i så fall även enhetsskolan. Samma sorg- lustiga resultat — man kanske här skulle kunna säga samma ironiska resultat — skulle även här framträda. Framtidens skola blir *enhetsskola*, men samtidigt en *hetsskola* — man är väl inte från västkusten för ro skull!

Det kan inte advocerat bort, att denna risk blir den mest överhängande. Det gäller först den treåriga realskolan och därefter måhända enhetsskolans högstadium. En mycket känd och respekterad läroverksrektor i Göteborg har kallat den treåriga realskolan »ett pedagogiskt oting», och jag kan för min del inte gen- driva det omdömet.

Det är emellertid sant, herr talman, att både utredningen och departements- chefen liksom bland remissinstanserna också medicinalstyrelsen och Skolläkar- föreningen satte sin lit till den partiella differentieringen i folkskolans klass 5 och 6. Utredningens liksom departe- mentschefens arrangemang är givetvis buret av de bästa bevelkelsegrunder. Man har sett, att den treåriga realskolan blir överlastad, och man har genom att ge möjlighet till partiell differentiering i engelska från klass 5 och i matematik från klass 6 velat få det hela att balan-

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

sera bättre. Utredningen har emellertid samtidigt antecknat, att fyra terminers engelskläkning i folkskolan hittills, inför lärare med enbart »behörighet» som kompetens, kan likställas med ungefär — som genomsnitt — en termins undervisning i engelska inför akademiskt utbildade lärare i dagens realskola.

Man kan också gripas av en viss pessimism på detta område, när man går att undersöka, hur det står till med lärartillgång och lärarkompetens inom den folkskola, som man här vill ge detta åläggande. I en artikel i Tidning för Sveriges läroverk, dess senaste nummer, — den citerades utan kommentar på Morgon-Tidningens pressurklippssavdelning häromdagen — påmindes om, att realskoleutredningen hade understrukt, att den hittillsvarande undervisningen i främmande språk över huvud taget varit av mycket växlande halt inom den fungerande folkskolan. I 40 procent av klasserna 5 och 6 i folkskolan meddelas för närvarande ingen undervisning alls i engelska. I tio procent av dessa klasser förekommer radioundervisning och i 50 procent förekommer undervisning av »behörig» lärare. Av dessa senare 50 procent hade höstterminen 1954 endast två procent av lärarna akademiskt betyg, och 81 procent hade kompetensbetyg. Man kan erinra om, att skolkommissionen på sin tid räknat med, att man för engelskundervisning i klasserna 5 och 6 skulle ha akademiskt utbildade lärare.

Denna inblick i, hur det verkligen ligger till och hurdan tillgången på lärarkrafter är i den folkskola, som nu skall åläggas att ge den förberedande realskoleundervisningen, ställer en av herr Ohlons »förutsättningar» på huvudet. Eller rättare sagt: förutsättningarna finns inte. Alltihop ger en riskabel antydning om värdet av undervisning i språk, då den inte drives som den bör drivas. I det här fallet får vi visserligen en partiell differentiering med två veckotimmar i engelska i klass 5, två veckotimmar i klass 6 och en veckotimme i klass 6 för matematik, men det hela är

ett pappersresonemang — verkligheten ser inte ut på det sättet.

Dessa förslag till differentieringsanordningar — vilka i princip är riktiga — väcker på sina håll det oaktat en surmulen kritik, ja, anses på några håll rent av vara ett förräderi mot den s. k. enhetsskolans idé. I själva verket torde erfarenheten redan nu ha visat, att den differentiering, som här föreslås, är för liten, om man inte vill få eleverna sönderkörda i den därpå tänkta treåriga studiegången, avsedd — väl att märka — som *huvudform för normalelever*. I alla händelser är känslan av osäkerhet inför detta förslag ytterst markerad bland de nuvarande realskollärarna, och det kan mycket snart visa sig, att man här skurit till för litet och att de blivande realskoleleverna blir för korta i rocken. Det som för en pedagog med praktisk lärarerfarenhet ter sig absolut oframkomligt är också, att partiell differentiering även bör få gälla ämnet modersmål. Det är vår barndoms käre vän, språkläran, som därvidlag kanske främst kräver sitt, om det skall bli någonting av med språkundervisningen. Det mekaniska inlärandet, som naturligtvis på vissa ämnesområden är ofrånkomligt, bör även helst förläggas till de första skolåren. Det blir då för individen-eleven minst smärtsamt eller påkostande.

Vi reserverar begär därför också differentiering med en veckotimme modersmål från klass 5. Det har invänts, att differentieringen då blir så omfattande, att man komme klassdifferentieringen nära — alltför nära. Det är möjligt att så är fallet. Men hela denna diskussion förs med hänsyn till eleverna. Det avgörande måste väl vara elevernas behov av i verklig mening förstärkt undervisning och inte att de äldre skall få tillfredsställa sina fixa idéer om, hur skolorganisationen, ur vissa ideologiska utgångspunkter, »bör» vara.

I detta sammanhang finns det också anledning att understryka, att den treåriga realskolan inte är något primärt landsbygdsintresse. Landsbygdsleverna får nämligen svårare att tillgodogöra sig

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

de förstärkningsanordningar, som jag här talat om. De blir liksom tidigare hänvisade till den fyraåriga realskolan. En av det nu föreliggande förslagets största förtjänster är just, att man kan undvika den treåriga realskolan därigenom att den fyraåriga linjen alltid skall finnas som ett rödakors vid den treåriga linjens sida — och den torde bli fullbelagd.

Reservanterna drar den slutsatsen ur vad som nu sagts, att förslaget i utredningen och propositionen borde ha lett utskottsmajoriteten till, att den fyraåriga realskolan gjorts till realskolundervisningens huvudform med den treåriga som komplement. Vi kan inte finna annat, än att resonemanget både i utredningen och i proposition 123 stöder en dylik uppfattning. Departementschefen säger nämligen, att den treåriga realskolan är avsedd att bereda en möjlighet »för lärjungar med goda betyg att tillgodogöra sig förmånen av en treårig studiegång». Vid sidan av den treåriga linjen tänker sig både utredningen och departementschefen, som sagt, en fyraårig linje. Där realskola med endast en linje inrättas, skall denna vara fyraårig. Hur kan man då hävda, att den treåriga realskolan skall kunna betecknas som »huvudform»? Det blir ett elevurval — antagligen med väsentligt högre intagningspoäng än de 17, som utredningen och propositionen talar om — som kan tillgodogöra sig denna sammanträngda skolform. Följden av utskottsmajoritetens resonemang synes mig alltså i praktiken innebära risk för, att den treåriga realskola, man talar om, för huvudmassan av de snart 200 000 realskoleeleverna blir fyraårig och därmed att för dem en tidsförlust på ett år uppstår och en fördyring av studierna. Studiegången till studentexamen blir alltså 13 år — 6 plus 4 plus 3 eller 6 plus 3 plus 4 — mot 12 år, om man bibehållit den femåriga realskolan.

De synpunkter, som jag nu här anlagt, leder mig visserligen inte till att helt avvisa tanken på en treårig realskola, men till att acceptera den endast som ett komplement till den nuvarande organi-

sationens realskolor, mera mänskliga och ur pedagogisk synpunkt mera effektiva skolformer. De lärare torde vara lätt räknade som, om andra möjligheter finns, kommer att direkt tillråda normaleven att för realskolundervisningen välja den treåriga linjen, i all synnerhet om eleven har för avsikt att fortsätta på gymnasiet.

Vår ståndpunkt, som tar sig uttryck i vår hemställan, kan kort och gott uttryckas så, att vi gå med på inrättandet av treåriga realskolor endast under vissa förutsättningar: att man först utnyttjat alla till buds stående möjligheter att bygga ut den bestående organisationen, alltså med bibehållande av fem- och fyraåriga skolor, att man använt 23:or eller folkskollärare i dessas lägre klasser och att man även använt de möjligheter som de i folkskolan inbyggda linjerna erbjuder, de s. k. 1947 års skolor.

Vi har nämligen i proposition 123 fäst oss vid, att departementschefen i år utdömt också de »inbyggda linjerna». Departementschefens motiv härför är, att han tänker sig dessa ersatta med de fristående treåriga realskolorna. Dessa motiv är också min mening ur vissa synpunkter acceptabla. Vi har emellertid kommit till den uppfattningen, att denna skolform — de inbyggda linjerna — under vissa betingelser, främst kanske på landsbygden, kan vara ändamålsenlig. Kungl. Maj:t hade i varje fall en liknande inställning i denna fråga åren 1951, 1952, 1953 och 1954. Vid det senaste tillfället förordade departementschefen »i den mån en kommun med ett utbyggt system av högre skolor under övergångstiden före enhetsskolans införande önskar utvidga sina realexamensmöjligheter i syfte att hålla dessa i proportion med de växande årskullarna, synes det — — — lämpligt, att denna utvidgning får formen av i folkskolan inbyggda linjer». I proposition 123 heter det nu, att realskoleutredningen finner tendensen att inbygga realskolelinjer i folkskolan ur vissa synpunkter mindre tilltalande, att skolöverstyrelsen delar denna uppfattning och att även departementschefen delar denna mening.

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

Jag har här anledning att erinra om att både Folkskolläraryförbundet, Folkskolläraryrinneförbundet och Överläraryförbundet liksom våra motioner I: 545 och II: 721 samt motionerna I: 547 och II: 428 står på samma linje i denna fråga.

Här har alltså departementschefen underlåtit att ta hänsyn till inte bara sina tidigare ståndpunkter utan även till en kompakt läraropinion.

Vi har slutligen i vår reservation framhållit, att en skolorts nybyggnads-, ombyggnads- eller tillbyggnadsbehov, vad skolväsendet angår, måste bedömas som en helhet, som en totalitet. Skolkommunen bör själv ha rätt att pröva, till vilken skolform den vill förlägga byggnadsanordningarna också med hänsyn till en framtida organisation inom den blivande skolans ram. Majoriteten synes här vilja framtinga byggande av treåriga realskolor.

Jag vill slutligen, herr talman, i likhet med utskottet, betona vikten av att i enlighet med 1950 års beslut möjligheten bibehållas att den äldre organisationens skolor får bestå på orter med varierande struktur. Arbetsförhållanden och arbetsresultat inom äldre och nyare skolformer bör kunna jämföras, till båtнад för den framtida utformningen av realskolundervisningen eller undervisningen på enhetsskolans högstadium. Dylka jämförelser kommer numera även att kunna göras i fyraåriga och treåriga realskolor.

Vi anser visserligen, att det för det relativt korta provisorium, det här gäller — enhetsskolan skall ju mera allmänt börja genomföras från 1962 — kunde ha varit lämpligast att så litet som möjligt störa arbetsron inom de nu arbetande realskolorna. Men när Kungl. Maj:t nu fått för sig, att den treåriga realskolan skulle ge vinst i fråga om lokaler och lärare — en tro, som vi ej delar — har vi sökt göra det bästa även av detta förslag genom att tillråda medlet endast i undantagsfall. Vi tror att riktigheten av denna ståndpunkt snabbt blir besannad.

Jag har, herr talman, då jag började detta anförande till begrundan hållit

fram orden: *Vad skulle man inte kunna uträtta för mänskligheten, bara man slapp ta hänsyn till den?* Jag betvivlar ingalunda, att departementschefen är buren av en stark nitälskan att gagna mänskligheten, i det här fallet att främja undervisningen, men jag måste från mina utgångspunkter finna, att han därvid icke tagit tillbörlig hänsyn vare sig till föräldrar, lärare eller elever. Departementschefen har förälskat sig i en kliché och sökt anpassa verkligheten efter den. Det märks inte minst när det gäller att finna en något så när hållfast, teoretisk motivering för den treåriga realskolan. Man har helt bortsett från de synpunkter, som anmälts från de lärares sida, som är avsedda att bedriva undervisning inom den treåriga realskolans ram. Detta är i mitt tycke ett i längden farligt och ofruktbart sätt att gå till väga, vilket departementschefen borde ha lärt sig inse genom erfarenheterna från enhetsskolans försöksverksamhet, där departementschefen odlat en liknande metod, och med resultat, att de kompetenta lärarna hållit sig borta. Eftersom nu denna treåriga realskola angivits som realskolans huvudform — i trots av att ingen på realskolelärarhåll mig veterligt helt vill veta av den — borde departementschefen ha använt sig av mindre diktatoriska medel. I sista hand är, när allt kommer omkring deras helhjärtade insats för och tro på skolformen avgörande. Men var finns i denna stund denna tro? Jag har för min del aldrig mött den.

Jag ber, herr talman, att med dessa ord få yrka bifall till den vid utskottets utlåtande fogade reservationen 1, 2 b och 3.

Herr SUNNE (fp):

Herr talman! De föregående talarna har nu från sina utgångspunkter redogjort för sina ståndpunkter när det gäller det nu föreliggande förslaget. Jag skall inte uppta tiden med att närmare gå in på utskottsförslaget därför att jag i stort sett kan ansluta mig till det.

Jag ger herr Ohlson alledes rätt i vad

Ang. realskolans organisation före enhets skolans genomförande m. m.

som innefattas i det Tegnér-citat han här använde: »Evigt kan ej bli det gamla.» Det är säkert tillämpligt också på skolans område.

Naturligtvis kan man inte gå i god för att allt det nya är livsdugligt. Det kommer väl nu som tidigare att finnas vildskott på kunskapens träd. Men lärarna får väl vara de trädgårdsmästare — eller kanske jag skall säga trädgårdsarkitekter när det gäller läroverkslärarna — som vårdar och hyfsar örtagården, så att vildskotten kommer bort och de livsdugliga och praktfulla blomstren kommer till sin rätt.

Att man i folkskolan skulle vilja sätta någon rakmask på de små människobarnen för att likrikta dem och ge alla ett likadant ansikte, tror jag inte heller; de är ju inte heller i den åldern att någon rakning behövs eller bör förekomma. Hur de sedan kommer att bli när de kommer ut i livet — ja, det kan väl inte skolan helt lastas för.

Det beröm herr Ohlon gav folkskolans lärare noterar jag med tacksamhet. Han har naturligtvis rätt i att inte alla folkskollärare är pedagogiska genier. Det är nog riktigt, herr Ohlon, men jag undrar om vi inte också får säga, att inte heller alla läroverkslärare är pedagogiska genier. Det är nog litet blandat på båda hållen.

När det gäller den s. k. nivågrupperingen är jag principiellt av den uppfattningen, att den inte särdeles väl lämpar sig för folkskolestadiet. Herr Ohlon hade sina betänkligheter och betonade det svåra när det gäller nivågrupperingen även på läroverksstadiet. Det är klart att det kommer att bli schematekniska svårigheter. Men efter det föreliggande förslaget är det ju inte fråga om att påbjuda en nivågruppering, d. v. s. att lärjungarna, såsom det här har talats om, i två parallella klassavdelningar skulle omfördelas vid undervisningen i ett visst läroämne, t. ex. engelska, så att den ena halvan, som befinner sig på en annan nivå när det gäller kunskapsinhämtande än den andra halvan, kan sammanföras i en kunskapsavdelning. Man överlåter åt den lokala skolledningen att så att säga laga

efter läglighet. Finner man anordningen olämplig, behöver den inte tillämpas.

Om en eller annan skolstyrelse vill göra ett försök med anordningen, kan inte någon större skada vara skedd. Hade det däremot varit fråga om att nivågruppering under alla förhållanden skulle tillämpas på vissa ämnen, hade jag för min del varit mycket betänksam.

Den sammanfattning angående vissa frågor när det gällde skolan, som herr Ohlon här gjorde, kan jag helt skriva under. Det gällde bästa möjliga lärarutbildning, bästa effektivisering av undervisningen, speciellt i klasserna 5 och 6, och vidare att det hör vara lägsta möjliga antal elever i klasserna. Detta är ju förutsättningar för att undervisningen skall kunna bedrivas fullt tillfredsställande.

Herr Arrhén nämnde några siffror. Om jag fattade honom rätt nämnde han, att man år 1959 skulle komma att nå elevmaximum på realskolestadiet och år 1962 på gymnasiestadiet. Men då tog herr Arrhén nog ingen hänsyn till den ständiga ökning av den del av varje årskull, som söker sig till högre studier. Herr Arrhéns siffror är riktiga endast om den nuvarande andelen i varje årskull skall gälla. Jag tror emellertid, att vi får räkna med en period på sju till åtta år innan vi passerar topparna för dessa båda skolformer. Jag erinrar om att det år 1931 bara var 3,6 procent som sökte sig till gymnasiestadiet, och 15 procent som sökte sig till realskolan. Nu, 25 år senare, söker sig 15 procent till gymnasiestadiet och omkring 40 procent till realskolan. Jag tror också siffrorna beträffande gymnasiestadiet ligger ännu högre i tätorterna och städerna.

Herr Arrhén säger, att den femåriga realskolan är den mest ändamålsenliga, den mest populära. Där om kanske man kan tvista. I det samhälle, där jag har min hemvist, har vi en fyraårig realskola, med anknötning till folkskolans sjätte klass. Den har visat sig där vara både populär och ändamålsenlig. Efter den erfarenhet jag har, tror jag att en treårig realskola med en fyraårig kompletteringslinje och med övergång från sjätte klassen skulle vara den bästa formen.

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

Jag tror också herr Arrhén överdriver betydligt, när han talar om den väldiga hets, som skulle bli följden av den treåriga realskolan. Jag tror herr Arrhén är för mycket fången i det gamla och gärna vill hålla det kvar, om möjlighet finnes. Kanske han också i detta avseende, enligt mitt sätt att se, litet i onödan målar en viss potentat på väggen.

Bristen på lärare är ju besvärande, men den saken skall väl så småningom avhjälpas. Jag tror nog det är behövt att ha den fyraåriga linjen vid sidan om, men att den skulle behöva bli ett slags räddningens röda kors — som jag tror herr Arrhén uttryckte sig — tror jag inte på.

Vad jag emellertid här velat säga några ord om är den reservation betecknad 3 b), som herr Ohlon omnämnde. Jag har varit med om att foga den till detta utlåtande. Den gäller statsbidrag till högre skolor. Man hälsar nu med tillfredsställelse, att statsbidrag skall ges till byggandet av högre skolor. Utskottet föreslår byggnadsbidrag till realskolor vid högre allmänna läroverk, fristående statliga realskolor och praktiska kommunala realskolor från och med redovisningsåret 1956/57. I flera motioner har påyrkats retroaktivitet beträffande statsbidrag till byggnader som nu påbörjats eller som kommer att avslutas under år 1956.

När statsbidrag började utgå till folkskolebyggnader år 1936 beslöts en retroaktivitet på inte mindre än 25 år. Det finns faktiskt folkskolebyggnader ännu, till vilka statsbidrag enligt dessa bestämmelser utgår. En sådan retroaktivitet har dock ingen under nuvarande förhållanden vågat ifrågasätta.

Beträffande folkskolans byggnader heter det i kungörelsen om byggnadsbidrag: »Byggnadsbidrag för vissa äldre undervisningslokaler utgår till skoldistrikt med 150 kronor årligen från och med redovisningsåret 1936—1937 till och med det redovisningsår under vilket 24 år förlutit efter det lokalen först togs i bruk. För lokal som utan statsbidrag påbörjats men ej färdigställda före den 1 juli 1936 utgår samma bidrag under 25

år räknat från och med det år då lokal inom anläggningen togs i bruk.»

När det gäller de högre skolorna, finns det skoldistrikt som med stora uppoffringar och jämförelsevis lågt skatteunderlag per invånare satt i gång skolbyggen, som alldeles nyss färdigställda eller kommer att färdigställas under innevarande år. Enligt utskottets förslag skulle inte dessa kommuner kunna få statsbidrag. Många av dem tar emot mer än hälften av sina elever från kringliggande kommuner. Man tycker därför att det är en verklig orättvisa, att något statsbidrag inte skall kunna utgå till dessa kommuner. Lokalbristen och elevtillströmningen har ju tvingat dem att påbörja nybyggen utan att invänta beslut om statsbidrag.

Dessa kommuner har i det längsta sökt reda sig med tillgängliga lokaler. Man kanske har, såsom i ett fall som jag känner till, nödgats att ha skolavdelningar placerade på ett tiotal olika platser i samhället. Lokalerna har varit så spridda att det varit omöjligt för lärarna att i tid hinna till lektionerna. Man har tvingats att använda kafélokaler, hobbylokaler, församlingshem och dylikt för att över huvud taget få plats för de många klasserna. I ett fall låg den provisoriska undervisningslokalen 20 minuters väg från den egentliga skolan. Detta har skapat olidliga förhållanden och stora svårigheter för kommunen att få behålla kompetenta lärare. Man har därför till slut sett sig tvungen att sätta i gång med skolbyggen, även om det naturligtvis varit klokare att vänta ett eller några år ytterligare.

Vi anser att här borde retroaktivitet kunna tillämpas. Utskottet har också presterat en mycket välvillig skrivning och säger: »Onekligen talar rättviseskäl för att retroaktiva byggnadsbidrag skall kunna komma i fråga i någon utsträckning. Särskilt gäller detta byggnadsföretagen för högre skolor inom kommuner med förhållandevis svagt skatteunderlag.» Man skulle ju nästan kunna tolka detta som ett bifall till motionärernas framställning, men så fortsätter utskottet: »Utskottet har funnit det i och för

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

sig önskvärt, att dessa synpunkter hade kunnat i någon mån beaktas och har undersökt olika tänkbara utformningar av en begränsad retroaktivitet på området, men stött på svårlösta tröskelproblem.» På grund härav har utskottet, förklarar man vidare, inte kunnat finna någon form för en dylik retroaktivitet.

I reservation 3 b) av herr Sundelin m. fl. hemställer vi, att utskottets yttrande i denna del måtte få följande lydelse: »Utskottet föreslår på grund härav i anledning av de i ämnet väckta motionerna, att riksdagen bemyndigar Kungl. Maj:t medgiva, att i särskilda fall statsbidrag må utgå för byggnadsföretag, som avser realskolor och därmed jämförliga högre skolor, utan hinder av att arbetet påbörjats före den 1 juli 1956, dock icke tidigare än den 1 juli 1954.»

Vi förstår mycket väl att retroaktiviteten måste begränsas. Genom att vi begränsar den till två år kommer det att här gälla närmast sådana byggnader som nyss blivit färdiga eller ännu inte färdigställda men som kommer att färdigställas under detta år.

Jag vädjar till kammaren att behjärta de svårigheter, som dessa kommuner har särskilt med tanke på de stora kostnader som de har påtagit sig för att hålla en hög standard på sina skollokaler. Jag hemställer därför att kammaren måtte bifalla den vid utskottsutlåtandet fogade reservation som avgivits av herr Sundelin m. fl.

Herr statsrådet PERSSON:

Herr talman! Trots att jag inte här åhört den debatt, som hittills förts i detta ärende, på grund av att samma ärende behandlas i medkammaren, vill jag i alla fall göra en så kortfattad översikt som möjligt över hur jag ser på denna fråga.

Det beslut, som riksdagen inbjudes att fatta på grundval av den föreliggande propositionen och utskottets utlåtande, avser ju realskolans ordnande under övergångstiden före enhetsskolans genomförande. Man kan visserligen säga att det är en relativt kort tid som

här avses och att man i stället borde inrikta sig på att förkorta övergångstiden. Med den utgångspunkten skulle, menar man, detta inte vara en så stor och omfattande fråga, att man behöver göra några väsentliga förändringar. Jag å min sida menar nog att det är alltför sangviniskt att tala så, ty det är i alla fall ett faktum, att det har blivit allt fler ungdomar, som vill ha högre teoretisk utbildning. Jag kan erinra om att medan det år 1931 var 13,4 procent av årskullen som gick över till realskoleutbildning, var det år 1953 icke mindre än 38,4 procent. En viss tendens till ytterligare ökning i önskemålen finns otvivelaktigt, även om vi inte kunnat tillfredsställa dem. Under den allra närmaste tiden måste vi därför räkna med en markerad lokal- och lärarbrist, som vi inte kan komma ifrån omedelbart. Dessutom kommer betydligt större årskullar än vi varit vana vid under vår generation att söka in i realskolan.

Mot bakgrunden härav måste väl relativt kraftiga åtgärder vara fullt motiverade. Det är enligt min mening nödvändigt med förändringar i skolorganisationen, som leder till en mer rationell användning av både lärare och lokaler. På bådadera har vi ju, när det gäller realskolestadiet, knapphet. Detta sköts också i förgrunden av Kungl. Maj:t i direktiven till 1954 års realskoleutredning, på vars förslag propositionen i det stora hela bygger. Jag kan erinra om att vi i de direktiven också knöt an till de just det året avlämnade propositionerna om åtgärder för lärarbristens motverkande, vilka ju också har gett vissa resultat.

Att den treåriga realskolelinjen nu i propositionen skjutes fram såsom blivande huvudform för realskoleundervisningen beror på att den sparar ämneslärare i betydande utsträckning och att den sparar lokaler för realskolan. En och annan kanske invänder, att vi då i stället behöver flera klasslärare. Men vi är alla överens om att vi har möjlighet att relativt snabbt utbilda så många sådana som det behövs. »Nå, men lokalerna då», kanske någon säger, »det

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

behövs väl ytterligare lokaler i folkskolan i stället, och då blir resultatet ändå plus minus noll.» Nej, så är det inte! Det skall man finna, om man går igenom frågan noggrant, på grund av de skiljaktigheter i befolkningstätheten som finns mellan olika områden av vårt land och då alldeles speciellt mellan landsbygden och städerna. Vi har många femte och sjätte klasser på landsbygden, och vi har nog icke så få femte och sjätte klasser, där det utan vidare skulle kunna tas in åtskilliga elever till. Att det blir en besparing i fråga om lokaler med den treåriga realskolan är det ingen tvekan om.

Det gläder mig givetvis att utskottet i största utsträckning har anslutit sig till propositionen. När utskottet framhåller det interkommunala planeringsbehovet, skolkommunernas önskemål och allmänna hushållningssynpunkter såsom grund för den föreslagna reformen, så är det också i enlighet med propositionens innehåll, även om det inte där säges med samma ord.

I fråga om detaljutformningen understryker också utskottet — enligt min mening med mycket stor rätt — att en organisation som omfattar både femåriga och treåriga linjer bör förekomma endast i undantagsfall, d. v. s. när starkare konkurrens dem emellan icke är att vänta. Normalt bör sålunda den femåriga realskolan avskaffas på sådana orter där treåriga linjer och femåriga linjer nu arbetar vid sidan av varandra. Med samma motivering som utredningen förebragt, nämligen att det skulle bli en snedvridning i intagningen eljest, menar jag att det är nödvändigt att göra ett sådant ingrepp i kommunernas självbestämmningsrätt. När det över huvud taget i reservationerna eller eljest — vilket jag sedermera återkommer till — säges att den kommunala självbestämmningsrätten under alla förhållanden måste skyddas, vill jag påpeka för kamraren vad det skulle betyda om några kanske rätt stora kommuner skulle få behålla sin nuvarande lokal- och lärarkrävande form av realskola. Det betyder givetvis, att andra kommuner inte skulle

kunna få möjlighet att i motsvarande grad få vad som egentligen måste betraktas som deras rättmätiga del av de knappa tillgångarna på lärare och lokaler under ett avsevärt antal år framåt.

Det är därför enligt min mening alldeles nödvändigt, att åt de statliga myndigheterna förbehålles en avsevärd bestämningsrätt, men jag vill erinra om att det hela ändå är lagt så att kommunerna skall komma med förslag om hur de anser att man bäst bör ordna realskolorna under de närmaste åren. Det är således inte alls fråga om att avklippa kommunernas möjlighet att inverka härvidlag.

En förutsättning för en dylik linje är ju att man föreslår byggnadsbidrag. Detta att staten nu utfäster sig att ge byggnadsbidrag till realskolor, så att den ekonomiska belastningen för kommunerna blir någorlunda lika stor, vare sig de har den ena typen av realskoleundervisning eller den andra, har blivit en väsentlig punkt i propositionen och givetvis också i utskottsutlåtandet. Man får då förutsättning för att kunna ordna efter litet enhetligare linjer över hela fältet.

Därmed har jag inte sagt att jag gör de ringaste invändningar mot påpekandet att vi måste ha så många femåriga linjer kvar, att vi kan göra de jämförelser som vi enligt den tidigare debatten här alla är överens om att man skall göra mellan de olika slagen av undervisning på detta stadium. Men dessa byggnadsbidrag bör enligt propositionens och utskottets mening hållas inom ganska snäva gränser. Jag ser det så, att de bör tjäna som stimulans för kommunerna att göra de omorganisationer som här är nödvändiga för en riktig fördelning av de enligt min mening under ganska många år framåt knappa lärar- och lokal tillgångarna.

Jag behöver inte ta upp någon tid med att redogöra för att fyraåriga linjer enligt såväl propositionens som utskottets förslag alltså kommer att ha en avsevärd uppgift att fylla i realskole-systemet. Det är vi all överens om. Där emot har det ju varit ganska delade me-

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

ningarna om de i folkskolan inbyggda linjernas vara eller icke vara. Det är klart att de har haft sin största raison d'être ur kommunal synpunkt så länge kommunerna på det viset har kunnat undvika en del byggnads- och andra kostnader tack vare att folkskolans bidragsbestämmelser har varit tillämpliga. Som jag ser saken är det inte så märkvärdigt, att man nu ifrån riksdagens sida inte vill att detta system skall utbyggas i fortsättningen. Tvärtom har jag varit på det klara med sedan några år tillbaka efter ett par utlåtanden av statsutskottet, att riksdagens mening har varit den motsatta, och det är därför helt naturligt att jag har utformat propositionen såsom jag gjort på denna punkt. Reservanterna får givetvis tala för sig själva. Jag skall inte vid denna tidpunkt i debatten göra någon annan invändning än att jag erinrar om att det ifrån pedagogiskt folkskolehåll sedan länge har ansetts, att denna anordning är irrationell och inte går ihop med en i övrigt examensfri skola som folkskolan. Jag menar därför, att när nu inte nämnda i viss mån tvingande skäl, att denna anordning är så billig för hårt beträngda kommuner längre föreligger, så är propositionens och utskottets förslag härvidlag det riktiga.

Jag skall inte heller fördjupa mig i frågan om de förstärkningsanordningar för folkskolans femte och sjätte klasser, som har föreslagits i stort sett på samma sätt av utredningen, Kungl. Maj:t och utskottet. Jag vill emellertid erinra om att jag ingalunda har rekommenderat den s. k. nivågrupperingen. Jag menar fastmera, att den inte skall behöva utnyttjas annat än i undantagsfall, men jag har inte velat motsätta mig att kommunerna kan få på ett fritt sätt pröva olika slag av anordningar.

Det är också kanske på sin plats, att jag med några ord tar upp frågan om retroaktiviteten i byggnadsbidragen. Det kan inte hjälpas, att vi där har en fråga som åtminstone i någon mån kan sätta känslorna i svallning. Med den utgångspunkt i fråga om byggnadsbidraget, som jag här har redovisat, menar jag att bygg-

nadsbidrag huvudsakligen kommer att bli berättigade i framtiden. Men man kommer ju ändå inte ifrån vissa tröskelproblem vid införandet av ett sådant nytt, ganska betydande bidrag. Dessa tröskelsvärigheter kommer såvitt jag förstår att bli påtagliga, var man än sätter gränsen, och jag menar därför, att Kungl. Maj:t skulle komma i ett rätt besvärligt dilemma, om Kungl. Maj:t fick en sådan befogenhet som reservanterna har tänkt sig. Det är klart att man skulle kunna hjälpa ett par, tre sådana behjärtansvärda fall som utskottet nu har upptäckt och diskuterat. Men jag är övertygad om att det kommer att framställas många flera önskemål, och inte minst övertygad om det blev jag när herr Sunne nyss drog upp frågan om den 25-åriga retroaktiviteten på folkskolebyggenas område. Jag tror att kammaren gör bäst i att även på denna punkt följa utskottsmajoriteten.

Jag vill till sist bara sammanfattningsvis säga att såsom jag ser saken är detta en mycket betydelsefull fråga för hela vårt skolväsen. Med tanke på den föräldraambition, som nu gör sig gällande, och det samhällsbehov av högre undervisning, som föreligger, menar jag att regeringen inte kunnat göra annat än att inbjuda riksdagen att fatta ett beslut ungefär som det föreliggande utskottsförslaget är utformat. Även om vi inte vet exakt i hur många år svårigheterna kommer att vara lika stora som i dag och under de allra närmaste åren, och även om vi vet att förhållandena är väsentligt olika i skilda kommuner, är det säkert i det helas intresse att man genomför en reform sådan som den föreslagna.

Herr **ARRHÉN** (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan helt instämma i herr statsrådets anförande, när han säger, att det är ett mycket betydelsefullt spörsmål, som vi här behandlar. Frågan gäller, såsom jag sade i mitt tidigare anförande, skolundervisningen för 200 000 realskoleelever, en siffra som vi kommer att nå inom den närmaste femårsperioden.

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

De tidigare talarna i debatten här, herrar Ohlon och Sunne, har sagt, att de kan acceptera tanken på en treårig realskola, om vissa av dem angivna tre förutsättningar blir uppfyllda. Jag mödade mig i mitt anförande med att påvisa, att dessa förutsättningar näppeligen föreligger.

För det första framhölls, att det krävs, att vi får en fullgod lärarrekrutering till dessa treåriga realskolor. Jag sade, att det är mycket tveklaktigt, huruvida vi kommer att få ett tillräckligt antal sökande till tjänster inom de treåriga realskolorna, eftersom yrkesfolket självt vet, att tjänstgöringen vid dessa skolor kommer att bli oerhört krävande. Lärarna kommer att mottaga elever, som icke är mäktiga att tillgodogöra sig den undervisning av särdeles komprimerad art, som det där gäller att stå pall för.

Herrar Ohlon och Sunne talade för det andra om, att en av förutsättningarna var, att vi skulle få en tillfredsställande differentiering av klaserna 5 och 6. Nu står herr statsrådet här och säger helt framt, att »jag vill att nivågrupperingen skall förekomma endast i undantagsfall». Det är, i sanning, ett makabert meddelande i detta sammanhang. Därmed undanryckes en god del av grunden för en treårig realskolas möjligheter att bli i verklig mening funktionsduglig.

Det tredje villkor, som herrar Ohlon och Sunne här uppställde, var, att elevantalet i den treåriga realskolan skulle sänkas till 30. Jag sade i mitt tidigare anförande, att detta för den närmaste 5—10-årsperioden med största säkerhet är en illusion, för den händelse man inte tänker sig en treårig realskola, som kommer att te sig som ett rudiment bland våra realskoleformer, beroende på att varken föräldrar eller lärare kommer att ta emot den med förtroende.

Jag erinrar om, att arbetskraftsutredningen gjort en beräkning av vad som skulle krävas i fråga om lärare inom folkskolan, realskolan och gymnasiet för att för folkskolans del få ned elevantalet i överenslammelse med 1947 års bestämmelser och för realskolans och gymnasiet del till därmed jämförliga

tal. Denna utredning visar, att det skulle behövas 7 000 nya lärare, utöver det normala tillskott, som man på grund av utökningen av organisationen kommer att få inom de närmaste åren. Skolöverstyrelsens planeringskommitté har också gjort en beräkning över vad det skulle kosta i fråga om klassrum, om man skulle tänka sig elevantalet i folkskolan återfört till 1947 års nivå. Man har därvid stannat för siffran 800 à 900 klassrum.

Jag nämner dessa siffror bara för att visa, hur utopisk tanken ter sig, att man skall få ned elevantalet i klasserna till 30.

Med detta, herr talman, har jag, i mitt tycke, visat att i varje fall de förutsättningar, som herrar Ohlon och Sunne har angivit, icke föreligger i dagens läge. Det är ytterligare tänkt, att denna treåriga realskola inte skall bli en evighetsföreteelse; den skall fungera fram till år 1972, då enhetsskoleorganisationen skall vara fullt genomförd. Vad som skall göras, måste därför göras nu eller — det måste finnas nu.

Jag besökte häromdagen en treårig realskola i mitt hemlandskap. Jag kunde då bl. a. konstatera, att man där ännu saknade läroböcker, och det framhölls såsom den största bristen, bland många andra. Men det är på något sätt typiskt. I detta hus fattas det ena beslutet efter det andra. Man säger, att det skall vara så och att det skall vara så, men i verklighetens värld är aldrig villkoren för ett gott arbete uppfyllda. När vi exempelvis häromåret beslöt införandet av den allmänna linjen på gymnasiet, tyckte man, att den saken bort vara förberedd så pass, att det funnits läroböcker för en dylik undervisning. Så var ej fallet. De kom långt senare.

Herr statsrådet PERSSON:

Herr talman! Innan jag kom in i kammaren, har det tydligen resonerats om förutsättningarna för en fullgod treårig realskola. Med anledning härav vill jag säga några ord.

Vad först beträffar lärarrekruteringen kan väl herr Arrhén ändå inte säga an-

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

nat än att det finns utsikter till en bättre rekrytering, om man kan göra organisationen sådan, att det inte behövs så många lärare som man tidigare behövt, eller kanske rättare sagt: om man i praktiken inte på långt när behöver utöka lärarantalet i den utsträckning man annars skulle behöva göra.

Jag tror att herr Arrhén och jag är överens om att vi i varje fall under en tid framåt kommer att behöva utnyttja icke fullt utbildade lärare, och det blir naturligtvis en fråga från lärarnas sida att bedöma, var de helst vill ha sin tjänstgöring. För närvarande finns det ju emellertid ett betydande antal orter, som hitintills åtminstone ansetts åtråvärda, där ett mycket stort behov föreligger av treåriga realskolor. Jag skulle därför tro att det ändå inte blir en så ensidig följdverkan av den nu föreslagna ordningen som herr Arrhén vill göra gällande.

Herr Arrhén klandrade mitt yttrande om nivågrupperingen. Ja, men för en gångs skull, herr Arrhén, är vi ju överens i en fråga — kommunerna skall här få experimentera fritt. Jag uttalade att jag inte var särskilt entusiastisk för denna nivågruppering, men härvidlag skall ju det kommunala initiativet göra sig gällande. Och skulle det på några håll visa sig att det går att ordna saken så att nivågrupperingen blir populär, så å la bonne heure — den är visst inte förbjuden enligt det beslut, som utskottet här föreslår kammaren att fatta.

Jag vill också erinra om — jag tog upp den frågan mycket kortfattat i mitt inledningsanförande — att de övriga förstärkningsanordningar, som föreslagits av utredningen, Kungl. Maj:t och utskottet, väl ändå inte skall komma att betyda så litet, när det gäller att åstadkomma en starkare grund för den treåriga realskolan än vad åtminstone mångenstädes den nuvarande folkskolan utgör, en grund som vi är överens om att söka åstadkomma.

Jag uppfattade kanske inte herr Arrhén riktigt i frågan om elevmaximum på 30. Han syftar ju med hela sin argumentering till att visa, hur omöjlig den tre-

åriga realskolan är och att den aldrig kommer att kunna fylla sitt avsedda ändamål, och från den synpunkten ligger det naturligtvis i hans intresse att säga, att 30 elever som maximum är utopiskt. Men i själva verket önskade herr Arrhén tydligen, att vi skulle kunna komma ned till just detta antal elever som maximum i klasserna. Även om jag nyss har yttrat i medkammaren, att folkpartimotionen om ett omedelbart beslut av denna art är orealistisk — och på den punkten har jag tydligen herr Arrhén och för övrigt utskottet i det stora hela med mig — så menar jag naturligtvis, att vad som kan göras för att minska de stora klasserna, det skall göras.

Jag sade också i medkammaren, att Kungl. Maj:t under den närmaste tiden kommer att få anledning att mycket ingående penetrera frågan om en sänkning av elevmaximum i klassavdelningarna, oavsett att utskottet här har skrivit och begärt en utredning. Jag är naturligtvis inte emot en sådan utredning, men jag vill ännu en gång understryka, att det här inte så mycket blir fråga om en utredning i vanlig bemärkelse, utan om rent matematiska beräkningar av vart det här hän och en avvägning av resultatet sedda i förhållande till våra resurser på olika områden.

Det är klart att både herr Arrhén och folkpartimotionärerna, om de så önskar, i dag kan stå upp här i kammaren och säga, att visst har samhället råd till mer på undervisningens område. Jag är för min del alldeles övertygad om — och de senare årens utveckling har visat — att vi mer och mer kommer att behöva utnyttja våra resurser för att tillgodose kraven på undervisning och utbildning. Men jag kan ändå inte komma ifrån att det till syvende og sist blir fråga om en avvägning av våra knappa resurser på byggnadsområdet, och investeringsområdet över huvud taget, mellan å ena sidan undervisningen såsom en del av de samhälleliga behoven och å andra sidan övriga betydelsefulla samhälleliga ändamål. Jag har inte märkt att herrar talesmän för oppositionen har yrkat på att vi skall minska bostadsbyggandet, och jag erin-

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

rar om att samma herrar i går inte ville förklara, att de skulle söka påverka industrien att avstå litet byggnadskvot till skolväsendet.

Det är ingen tvekan om att vi här befinner oss inför ett mycket svårt avvägningsproblem. Ingen kan säga, att vi inom ett eller två år kan klara en sänkning av lärjungemaximum i klasserna till 30, och om jag uppfattade herr Arrhén rätt, ville han som sagt inte heller skjuta fram den saken i dag. Han anser att hela det beslut, som här skall fattas, inte bör komma till stånd. Men en överväldigande majoritet av utskottet stöder ju propositionen och anser, att beslutet bör komma till stånd.

Herr SUNNE (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr statsrådet yttrade att han skulle komma i ett svårt dilemma, om han fick den fullmakt som innefattas i reservanternas yrkande om retroaktivt byggnadsbidrag. Jag tror inte att det skulle vara så farligt. När jag nämnde retroaktiviteten för folkskolan såsom exempel, var det närmast för att visa hur blygsamma vi är i detta fall — det gäller här endast två års retroaktivitet, medan det i förra fallet gällde 25 år. Jag föreställer mig att det även då var mycket svårt att fastställa varför gränsen skulle vara just den; sådana problem uppstår alltid.

Jag tror att det inte skulle vara någon fara att gå med på en retroaktivitet här. I det fallet har ju riksdagen fastställt en viss tidpunkt, när retroaktiviteten upphör, och det är klart att statsrådet då fick uppgiften att avgöra vilka fall inom denna tid som skall anses särskilt behjärtansvärda, så att retroaktivt tillägg kunde anses behövt. När tiden göres så kort, blir det naturligtvis bara fråga om några få fall, och kostnaderna skulle inte bli så avskräckande.

Jag vill därför fortfarande, herr talman, vädja till kammaren att bifalla denna reservation.

Herr ARRHÉN (h) kort genmäle:

Herr talman! Det är kanske så gott att meddela herr statsrådet, att vår stånd-

punkt i dagens debatt är den, att vi inte helt avvisar den treåriga realskolan men vill ha den som ett komplement till de nu existerande skolformerna. Det skall alltså finnas möjlighet att införa den på de orter, där så kan anses lämpligt. — Detta innebär inte den negativa ståndpunkt, som herr statsrådet sökte göra gällande, att vi intar.

Hela frågan om avvägningen beträffanden byggenskapen är ett stort ämne, och jag kan inte diskutera den här. Herr statsrådet säger, att man får laga efter lägligheten i framtiden. Men jag erinrar mig det anförande, som hölls i denna kammare den 26 maj 1955 av statsminister Erlander. Att statsministern själv talade här den gången, berodde väl på, att han ansåg, att ämnet var av sådan vikt, att det borde ges en statsministers auktoritet. Han framhöll då med ett rikt siffermaterial, hurudan den allmänna situationen var och det behov som i olika avseenden förelåg att få utbildat folk för olika funktioner. Han framhöll i slutet av sitt anförande, att det var nödvändigt att vi delar av mera av kakan — jag tror att han uttryckte sig på det sättet — för forskningens och uppfostrans ändamål. I dagens läge, när diskussionen om automation och atomforskning fyller våra tidningar och tidskrifter, har läget därvidlag på ett alldeles speciellt sätt skärpts. Vi kan iakta det mot internationell bakgrund, och man börjar väl så småningom alltmera få möjligheter att se det också mot nationell bakgrund.

Herr statsrådet sade på tal om nivå-grupperingen, att det inte kan förmenas honom att nämna sin oförgräpliga mening. Men statsrådets — i officiell mening — åsikt om dessa ting är ju preciserad i en proposition, och man har väl åtminstone rätt att ställa det kravet, att statsrådet, när han uppträder i riksdagens kamrar, talar med utgångspunkt från formuleringar i den proposition, som han med sitt namn signerat. Det är väl en inte alltför orimlig begäran. Jag konstaterar med förvåning, att herr statsrådet här ställt sig i viss opposition till sin egen proposition. Jag finner detta i allra högsta grad olämpligt.

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

Fröken RANMARK (s):

Herr talman! Med anledning av den reservation, som är avgiven beträffande den föreslagna nivågrupperingen i klasserna 5 och 6 i folkskolan, vill jag anföra följande.

Den s. k. nivågrupperingen innebär enligt statsutskottet att »lärjungarna i två parallella klassavdelningar omfördelas vid undervisningen i engelska respektive matematik, så att från båda klasserna den hälft, som har de bättre förutsättningarna för ämnets studium, sammanförs till en gemensam undervisningsavdelning och övriga lärjungar till en annan undervisningsavdelning». Sedan framhåller utskottet, att det endast kan ske vid skolor med parallella klasser, således vid stora A-skolor.

Såvitt jag kan förstå gäller det här en uppdelning av eleverna efter begåvning. Vi skall här uppdelna klassen i två halvor i ämnena engelska och matematik. Dessa halvor behöver naturligtvis inte var exakt lika stora, men har vi att göra med stora klasser med bortåt 40-talet elever, torde det vara nödvändigt att göra så — eljest skulle det vid omfördelningen bli exempelvis 35 elever i ena halvan och 45 i den andra.

Vi skulle således dela klassen i två halvor, en halva med begåvade elever och en halva med övriga elever. Man frågar sig först hur en sådan uppdelning efter begåvning skall ske. Såvitt jag har kunnat finna, har inga formella krav ställts på denna begåvningsuppdelning. Jag förmodar att den avlämnande läraren tillsammans med överläraren gör denna uppdelning. Sedan småskollärarinnorna numera undervisar till och med tredje klass och folkskollärarna tar vid i fjärde klass, har folkskollärarna i bästa fall haft eleverna under ett och ett halvt år — uppdelningen i engelska skall nämligen ske efter en termin i femte klass — men i sämsta fall kanske bara en termin eller ännu kortare tid. Jag anser det vara förenat med stora svårigheter, för att inte säga omöjligt, att göra en rättvis nivågruppering. Vi bör också betänka, att vi här har att göra med 10—11-åringar, vilket kan försvåra

lärarens möjligheter att bedöma studielämpligheten.

Vi strävar ju nu efter att så långt möjligt minska den press, som barnen nu är utsatta för, när de från folkskolan skall över till högre skolor. Men barnen kommer inte endast vid övergången från sjätte klass till realskolan att bli utsatta för stark press, utan det gäller i ännu högre grad nu när de skall nivågrupperas. Det gäller för barnen att komma upp i den nivågrupp, i vilken man antar att eleverna kommer att drivas fram till det för inträde i realskolan stipulerade poängtalet. Folkskolan tenderar att bli en preparandskola. Hetsen torde snarare öka än minska.

För målsmännen torde det inte heller vara tilltalande att veta, att deras barn blir föremål för bedömningar med så betydelsefulla verkningar, som det här är fråga om, och bedömningar vilka svårligen kan kontrolleras eller med någon effekt kritiserats.

Denna nivågruppering innebär även att halva klassen varje dag skall gå över till motsvarande klasshalva i parallellklassen — sammanlagda antalet veckotimmar i engelska och matematik är nämligen nio. Det torde inte vara litet påfrestande för de barn, som är placerade i den lägre gruppen, att dagligen bli påminta om att de tillhör den sämre klasshalvan.

En sådan åtgärd som att dela upp barnen efter begåvning torde knappast stå i harmoni med folkskolans ställning som allmän bottenkola — en skola för alla barn. En sådan uppdelning av folkskolebarnen anser jag inte lämplig, och den uppfattningen delas även av de flesta remissinstanser, som har sin verksamhet förlagd till folkskolan, nämligen folkskollärare, överlärare, seminariektorer, seminarielärare jämte flertalet folkskoleinspektörer och skolstyrelser.

Jag tar mig friheten att citera vad Göteborgs folkskolestyrelse skriver. Efter att ha talat om nivågrupperingen säger den: »Frestelsen ligger då nära till hands att övergå från nivågruppering till egentlig differentiering i elitklas-

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

ser.» Jag kommer i detta sammanhang att tänka på fallet uppifrån Storuman, som för några dagar sedan gick genom pressen. Det gällde två lärare som sökte skapa elitklasser efter tyskt mönster, om det nu är sant som stod i tidningen. Dessa lär emellertid ha fått lämna skolan. — Vidare säger Göteborgs folkskolestyrelse: »Efter genomgången av femte och sjätte klass med fullt genomförd nivågruppering skulle eleverna i olika grupper (klasser) gå ut med väsentligt olika förutsättningar i engelska. Lika litet som det skulle vara rättvist att bevilja dem inträde efter betyg i bl. a. engelska, skulle det vara rättvist att inta dem efter prestationer, grundlagda under olika förutsättningar och eventuellt med olika mål för ögonen.» Styrelsen slutar med att säga: »Allmän nivågruppering avstyrkes bestämt.» Det torde vara nog med att citera denna folkskolestyrelse.

Jag är väl medveten om att anspråken på folkskolan kommer att stiga. Man kommer att ha stora fordringar på den folkskola, som nu skall utgöra grunden för den treåriga realskolan. Men jag tror att det finns andra utvägar, som leder till målet utan nivågruppering, vilken jag anser vara ett hot mot de grundprinciper, som vi har och som vi önskar skall leva kvar i morgondagens enhetskola.

Den säkraste vägen till höjd standard i folkskolan är att sänka barnantalet i klasserna, låt oss säga till 30, som fallet är i Norge. Jag vet att detta inte är möjligt för närvarande, främst kanske på grund av lärarbrist.

Realskoleutredningen kommer emellertid även med något annat, nämligen förstärkningsanordningar, som jag tror skall ge gott resultat. De är också avsedda att tillämpas i folkskolans femte och sjätte klasser. Förstärkningsanordningar har sedan 1940 tillämpats i våra B-skolor, när barnantalet är synnerligen högt. När t. ex. antalet elever i en B 1-skola i klasserna 5—7 överstiger 35, utgår statsbidrag vid uppdelning av läraravdelningen upp till 4 veckotimmar.

Nu föreslås av realskoleutredningen två förstärkningstimmar i engelska i

folkskolans klasser 5 och 6 samt en veckotimme i matematik i klass 6, allt under förutsättning att barnantalet i klasserna överstiger 20, vilket betyder att man två à tre timmar i veckan kan dela upp läraravdelningen i två grupper. Om vi t. ex. har en klass på 22 elever — vilken utopi! — kan vi få dela klassen i två grupper och undervisa en grupp åt gången, två gånger i engelska i klasserna 5 och 6 och på samma sätt en veckotimme i matematik i klass 6. Denna undervisning kommer således att ske inom klassens ram och oftast av klassläraren, som känner eleverna, och som, när elevantalet blir litet, lätt kan anpassa undervisningen individuellt efter varje elevs eller grupps behov. Det är ett steg mot den angelägnaste reformen, nämligen minskade klasser.

När det gäller nivågrupperingen i engelska stöder realskoleutredningen sig på skolkommissionen. Jag vill sluta med att citera skolkommissionen, när den först talar om gruppdifferentiering — d. v. s. detsamma som nivågruppering — och om förstärkningsanordningar. Skolkommissionen skriver: »Då det är svårt att i ett nybörjarspråk driva individualiseringen tillräckligt långt, åtminstone om lärjungeantalet i klassen är stort, kan en gruppdifferentiering i detta ämne finnas fördelaktig. Man sammanför då de lärjungar, som efter en termin eller eventuellt betydligt kortare tid visa sig vara de bästa i engelska i varje klass, till gemensamma undervisningsavdelningar just i detta ämne och låter de mindre försigkomna sammanhållas i andra undervisningsavdelningar.» Sedan följer: »Samma resultat kan vinnas genom förstärkningsanordningar, varigenom eleverna i samma klass uppdelas på grupper efter språkförutsättningar och erhålla särskild undervisning, avpassad efter gruppens standard.» Vidare säger man: »I övriga ämnen bibehålls den vanliga klassuppdelningen.» Kommissionen har alltså inte gått in för förstärkningsanordningar i matematik.

Jag hyser samma uppfattning som skolkommissionen när det gäller förstärkningsanordningarna, och vill tilläg-

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

ga att som dessa nu utformas tror jag att de kommer att ge mycket goda resultat i de två ämnen de är avsedda för, nämligen engelska och matematik.

För landsbygdens del följer dock en olägenhet med förstärkningsanordningarna, nämligen svårigheten att få läsordningen att passa med skolskjutsarna. Nu föreslår utredningen, departementet och utskottet att extra skolskjuts i viss utsträckning skall få anordnas i sådana fall, och då bortfaller ju den olägenheten.

Vad som är inte minst värdefullt med förstärkningsanordningarna är att de kan tillämpas även i enkla A-klasser och i våra B-skolor, vilket inte är fallet med nivågrupperingen. Ja, jag är mycket glad och tacksam för att nivågrupperingen inte kan tillämpas i dessa nämnda skolor, ty det ligger något väsensfrämmande för svensk folkskolas arbetssätt i nivågrupperingen.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation 2 a).

Herr OLSSON, ERIK, (s):

Herr talman! Jag ber här först att i stort sett få instämna i vad fröken Ranmark har sagt om nivågrupperingen. Kanske kan jag inte instämna i hennes allra sista ord, att hon är tacksam för att den inte kan tillämpas i B-skolorna och i de enkla A-skolorna. Det är nämligen så att denna nivågruppering kommer att i mycket hög grad bidra till att avstänga glesbygdens ungdom från realskoleutbildning. Jag kan som exempel ta mitt eget skoldistrikt. Där har vi tre enkla A-skolor, och de övriga tretton skolorna är av B 1—B 3-typ samt D 1. I närheten har vi två stora skoldistrikt med dubbla A-skolor. Trängseln om platserna i realskolan är fruktansvärd. Vi har för Jämtlands län möjlighet att placera cirka 25 procent av årskullarna i realskolan. Medeltalet för riket rör sig omkring 40. Vad beträffar gymnasiet finns det platser för 5 procent av årskullarna i Jämtlands län, under det att medeltalet för riket är något över 15.

Under sådana förhållanden får man ju

anta att skoldistriktet kommer att använda nivågruppering i striden om de få tillgängliga platserna i realskolan. Vi har för närvarande för hela storsjöbygden att tillgå realskolorna i Östersunds stad, det allmänna läroverket, flickskolan och en praktisk realskola. Östersunds stad har gett de omgivande kommunerna besked om att den inte längre kan tillhandahålla platser för dem i realskolan, utan de får ordna den saken själva. Det är väl litet svårt att säga ifrån på det viset. Man kan inte vägra att i ett allmänt läroverk ta in elever som kommer från annan kommun, om de visar sig vara berättigade härtill. Får nu Östersunds folkskolor införa nivågruppering, blir chanserna för dem som kommer från landsbygden ytterligt små att över huvud taget komma in i realskolan.

Vad återstår då för oss? Det är att vi sätter upp egna realskolor. Vi kan bygga en sådan realskola i en kommun cirka två mil från Östersund. Men enligt det nu föreliggande förslaget får denna realskola inte vara inbyggd i folkskolan. Detta är en mycket farlig skolform, har jag hört. Vad farligheten ligger i har jag aldrig fått klart för mig. Jag har frågat mig vad anledningen är till att det är så farligt med dessa inbyggda realskolor. Man hänvisar till vissa ideella skäl och säger att man inte skall dra in en examenslinje i folkskolan. Någonting så förskräckligt får inte inträffa! Varför inte det? Blir barnen andra, om de går i samma lokaler i samma skola men detta kallas för en fristående realskola? Det är ju under under alla förhållanden de som skall ta examen.

Jag har fått olika förklaringar till att man inte kan få fortsätta med inbyggda realskolelinjer. Den sista presenterade departementschefen här: det var därför att det var riksdagens vilja. Det har jag inte hört förut.

Jag må säga att alla svar jag har fått på min fråga har varit undvikande. Man har sagt att vi inte kan tillåta någonting så dåligt ute på landsbygden. Det skulle vara att ställa landsbygdens ungdom i ett så mycket sämre läge än andra. Ja, hur är det nu? Jag tycker det verkar

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

ungefär som om man kom ut i — jag höll på att säga en torparstuga, men jag kan lika gärna säga en liten B 3-skola på landsbygden. Man går där upp i bespisningslokalen och ser efter vad barnen äter. Då finner man till sin förskräckelse att de äter vattvälling, och man säger: »Så dåligt får ni inte ha det, ni skall inte äta vattvälling!» Så håller man bort vällingen och dukar fram feta stekar och sköna frukter samt pekar på dem och säger: »Sådant här skall ni äta!» Barnen skyndar då fram med sina tomma tallrikar och ber att få av dessa läckerheter. »Nej», säger man då, »var så goda och kom igen 1972. Men ät för all del inte vattvälling under tiden!»

Detta är det ungefärliga läget som det nu är för glesbygderna.

Om vi följer det här förslaget och vill inrätta en fristående kommunal realskola — det skall väl vara en med två linjer, en treårig och en fyraårig, ty vi kan inte bereda undervisning i engelska i alla skolor inom distriktet — vilka möjligheter har vi då att göra det? Det fordras lokaler. Vi har för närvarande brist på lokaler för folkskolans egen del. Vilka möjligheter vi har att bygga och få statsbidrag till dessa byggen behöver jag inte närmare utveckla, det vet kammarens ledamöter alltför väl. Låt oss emellertid anta att vi kanske i alla fall kan komma i gång med denna realskola läsåret 1957/58. Då är läget detta, att de två stora granndistrikten med dubbla A-skolor eller parallella klasser i sina folkskolor har sammanlagt 585 elever i sjätte klassen, vilka alltså skall kunna övergå till realskolan. Det finns i runt tal 200 platser disponibla för dem. Eleverna är väl trimmade genom nivågrupperingen. Så kommer de ut till oss och begär inträde i vår realskola. Tack vare nivågrupperingen kan inte våra egna folkskoleelever konkurrera med dessa, och så blir de utslagna. Då får vi stå där och hålla en realskola uteslutande för elever från kommuner som har det mycket bättre ställt på skolområdet, under det att våra egna barn fortfarande är utestängda. Hade realskolan fått läggas som en inbyggd linje i folkskolan,

så hade vi fått ha den i fred, och då hade elever från andra håll inte kunnat komma och konkurrera ut barn i vår kommun.

Jag vågar därför påstå att förslaget om tillstånd för de dubbla A-skolorna att införa nivågruppering och förbudet för skoldistriktet att införa i folkskolan inbyggda realskolelinjer innebär en fullständig avstängning för glesbygderna från möjligheter till realskoleutbildning.

Vi hade inte väntat oss detta. Det har talats så vackert på alla håll och kanter om att man skall hjälpa glesbygden framåt och ordna förhållandena där så att folk kan bo kvar. Man har ordnat med resebidrag, inackorderingsbidrag o. s. v. för att ge möjligheter för glesbygdernas barn att få en högre skolutbildning. Nu är man beredd att stryka allt detta och det av denna fullständigt oförklarliga anledning, att inbyggda realskolelinjer i folkskolan inte skall medges. Jag har inte någonstans sett att dessa linjer har visat sig sämre ur undervisningssynpunkt än andra. Det säges, vill jag minnas, i realskoleutredningens betänkande att så inte är fallet. De har inte visat sig sämre än andra under likartade förhållanden.

Jag har tillsammans med några andra motionerat härom. Det är motion nr 547 i denna kammare och 728 i andra kammaren. Vi begär bara detta enkla att skoldistriktet skall ha möjlighet att anordna i folkskolan inbyggda realskolelinjer. Det är en möjlighet som naturligtvis kan prövas från fall till fall, men vi vill inte att denna möjlighet skall helt stängas. Jag har som sagt inte kunnat få någon som helst rimlig förklaring till att man vänder sig mot detta.

Jag tar mig därför friheten, herr talman, att här yrka bifall till motionerna I: 547 och II: 728. Jag ber vidare att få instämna i fröken Ranmarks yrkande om bifall till reservation 2 a) i utskottets betänkande.

Herr HESSELBOM (s):

Herr talman! Det är med en viss tvekan som jag tar till orda i denna de-

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

batt, då jag i motsats till de föregående talarna inte är skollärare och då min direkta personliga erfarenhet av de skolstadier vi här diskuterar hänför sig till den sexåriga folkskolan. Jag tillhörde nämligen de nio tiondelar som på 1910-talet fick gå ut i förvärsarbete med denna skola som bakgrund. När jag ändock, herr talman, dristar mig att anföra några lekmannasynpunkter på frågan, är det därför att det kanske inte skadar att även lekmannens synpunkt kommer fram i den hittills förda expertdiskussionen.

Det är klart att den treåriga realskolan, som nu föreslås som huvudform, inte är någon idealisk lösning, och det är inte heller meningen att den skall vara en definitiv lösning, då ju denna skolform är avsedd att verka under en övergångstid, i avvaktan på enhetsskolans definitiva och fullständiga genomförande. Jag ber dock att få konstatera att den här föreslagna ordningen är ett gott steg på vägen fram emot enhetsskolan, då det faktiskt betyder att enhetsskolan realiseras till två tredjedelar genom att en sexårig folkskola kommer att bli en gemensam bottenskola och man sålunda är inne på rätt väg.

Det kan göras och har gjorts invändningar mot den treåriga realskolan som huvudform och mot denna realskola över huvud taget. Men jag tror nog, att herr Arrhén har åtskilligt överdrivit olägenheterna, då jag av hans anförande kunde utläsa att han har den uppfattningen, att den undervisning, som skall ges i femte och sjätte klasserna av folkskolan, tydligen är helt betydelselös för det framtida studicarbetet. När herr Arrhén påtalar den bristande kompetensen hos folkskollärarna att kunna bedriva denna undervisning på ett tillräckligt effektivt sätt för att göra den treåriga realskolan något så när möjlig, vill jag ställa en motfråga: Hur står det till, herr Arrhén, med kompetensen hos en stor del av de lärare, som man nu har i den femåriga realskolan? På grund av bristen på kompetenta lärare tvingas man att använda filosofie studerande, som inte har någon som helst pedago-

gisk utbildning. Vore det inte en rationell ordning att tillvarata de kompetenta lärare vi har genom att frigöra dem från den rent elementära undervisningen, åt vilken de nu ofta får ägna sig i de lägsta realskoleklasserna.

Herr talman! Det kan förvisso göras andra och mera verklighetsbetonade invändningar mot den nu föreslagna ordningen, men man bör inte glömma bort, att den ordning, som riksdagen nu går att besluta, ändock innehåller stora förtjänster. Det har sagts och detta med rätta att det för närvarande pågår en betygs- och poängjakt, som sätter in redan på småskolestadiet, en hets och en jakt, som är naturlig då det gäller att välja mellan lärdomsskolan och folkskolan så tidigt som vid tio, elvaårsåldern. Förvisso utspelas i vårt land många personliga tragedier, när man trots intagningssvårigheterna ändå lyckas få över barnen till realskolan, där de kanske förr eller senare misslyckas. Då nu huvudformen, den treåriga realskolan, kommer att bygga på en sexårig bottenskola, skjuter man upp detta val ytterligare två år. Det måste enligt mitt sätt att se vara en oerhört stor vinst, i det att man därigenom får möjlighet att bättre bedöma barnens framtidsutsikter när det gäller deras fortsatta skolgång. Inför man den nivågruppering, som här tidigare har diskuterats, då förtar man enligt min mening till stor del den positiva verkan av den nu föreslagna ordningen. Den olägenhet vi nu har införes alltså i folkskolan, när det gäller att på samma tidiga stadium som nu sortera upp eleverna i — som någon uttryckt det — bättre och sämre elever, en uppsortering som jag måste beteckna som mycket olycklig.

I debatten har ju tidigare påtalats de praktiska svårigheter, som följer med denna s. k. nivågruppering. Jag tror nog, att herr Ohlon var böjd att bagatellisera dessa svårigheter alltför mycket, när han gjorde en jämförelse med förhållandena på gymnasiet. Han sade, att man där flyttar över eleverna efter olika linjer och grupperingar, huller om huller. Men, herr Ohlon, det är dock en

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

liten skillnad mellan att företaga sådana överflyttningar mellan olika klasskombinationer med tio-, elvaåringar än det är att göra det med 16—17-åringar. Man kan därför inte som herr Ohlon så fullständigt bagatellisera de svårigheter, som bl. a. fröken Ranmark här påtalat.

Jag vill uttrycka min stora tillfredsställelse med herr statsrådets uttalande, att han inte var någon vän av nivågrupperingen. Han uttalade dock, att den i varje fall borde få användas inom sådana lokala skolområden, där den var lämplig. Jag vill till detta säga, att olägenheterna med nivågruppering inte blir mindre, om beslutet om sådan gruppering fattas av den lokala skolledningen än om det fattas av riksdagen.

Ja, herr talman, detta var några lekmannasynpunkter på den fråga vi här har att diskutera. Det skulle förvisso vara mycket mer att tillägga, men jag kan sluta med att instämma i vad utskottet har förordat med undantag av frågan om den s. k. nivågrupperingen, där jag ber att få yrka bifall till den reservation som är betecknad 2 a).

Herr ARRHEN (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan inte undgå att med anledning av herr Hesselboms anförande påpeka, att jag visst inte har sagt, att undervisningen i folkskolans femte och sjätte klasser, som den nu bedrivs, är betydelselös. Ett sådant onyanserat uttalande skulle jag, det försäkrar jag, aldrig kunna göra mig skyldig till. Jag känner ganska väl till folkskoleundervisningen, och jag har mycket stor respekt för den.

Vad jag har framhållit här är emellertid, att den speciella undervisning som det gäller, när det är fråga om att sammankoppla folkskola och realskola, lider av vissa fundamentala brister i lärarbeståndet. Jag har redan nämnt, att det bara är 50 procent av lärarna i klasserna 5 och 6 som för närvarande har kompetens i engelska — två procent av dessa har akademiskt betyg och resten bara »kompetens». Det är inte

jag, utan skolöverstyrelsen, som har framhållit dessa synpunkter.

När det sedan gäller diskussionen angående nivågrupperingen, som nu föres med sådan intensitet i vårt land i maj månad 1956, vill jag påminna om, att vårt land torde vara det enda land i världen, där denna diskussion med så knappologisk uppläggning fortlever. I alla andra länder är man för närvarande inställd på differentiering; England, Frankrike, Tyskland, Sovjetunionen och även Amerika är i full fart därmed, och incitamentet därtill är den nya tekniska tidsålder, inför vilken vi plötsligt har ställts. Härvid är, som jag har sagt tidigare i denna kammare, lösenordet: hjärnorna fram! Detta är detsamma som att kräva differentiering.

Herr NÄSTRÖM (s):

Herr talman! Det har vid något tillfälle sagts, att den svenska riksdagen företräder ett genomsnitt av svenska folket. Om det är riktigt, skulle alltså nu endast 20 procent av svenska folket vara intresserat av skolväsendet, ty den siffran passar ganska bra här i kammaren just nu. Men detta måste i sin tur bero på någonting. Kan det tänkas, att till och med våra skoldebatter har blivit så tråkiga, att kammarmedlemmarna inte orkar höra på dem? Är det anledningen, kanske det också ger oss skäl att fundera på om vi har en skola som är lika tråkig. Är så fallet, herr talman, är det fara å färde.

Vad gäller dagens diskussion? Jo, ungefär samma sak som vi här har diskuterat ett par dagar på andra områden. Det är helt enkelt en välståndskris, som vi genomgår. I så måtto kanske vi inte har så mycket emot den på detta avsnitt. Det förbättrade inkomstläget för stora grupper av vårt lands invånare har gjort, att allt fler och fler föräldrar anser sig ha råd och möjlighet att sända sina barn till högre skolor, framför allt då teoretiska skolor.

Om vi skulle försöka göra en uppdelning och ta reda på hur många timmar vi i riksdagen talar om de 40 procen-

Ang. realskolans organisation före enhets skolans genomförande m. m.

ten, som går till teoretiska skolor, och hur många timmar vi talar om de 60 procenten, som bör gå till praktiska skolor, tror jag vi skulle finna, att det blir en våldsamt övervikt för de teoretiska skolorna.

Så är det väl också när det gäller föräldrarna. Hela detta problem, som här i dag har diskuterats, beror till mycket stor del just på vad man brukar kalla föräldraambition, d. v. s. på det förhållandet, att så många föräldrar nödvändigtvis skall placera sina ungdomar i teoretiska skolor. Kunde vi få en bättre avvägning på det området, tror jag för min del att vi inte skulle behöva tala om lärarbrist och lokalbrist när det gäller den teoretiska undervisningen.

Men som det nu är, har vi brist både på lärare och lokaler. I detta läge tillsatte Kungl. Maj:t en parlamentarisk utredning om realskolan. Denna utredning lyckades så gott som hundra procentigt bli enig om sina förslag. Företrädarna för de olika politiska partierna i denna utredning kom med detta enhälliga förslag, Kungl. Maj:t i sin tur har byggt propositionen på utredningens förslag, och utskottet har i huvudsak bifallit det. Därför trodde jag för min del, att vi inte skulle behöva ha någon lång diskussion om dessa ting här i dag, men så har ändå blivit fallet.

Med detta menar jag inte, att varje man skall vara stöpt i samma form och ha samma tankegångar i alla detaljer, bara för att det har varit en parlamentarisk utredning. Min vän herr Ohlon började litet ironiskt med att säga, att det var egendomligt att ingen av företrädarna för våra skolor hade fått någon plats i denna utredning. Jag tror inte att det ligger så illa till därvidlag. Dessutom skulle jag vilja erinra herr Ohlon om en sak. Det har sagts att krig är en så allvarlig sak, att man icke kan överlämna det enbart åt generaler. Ungefär detsamma kan väl sägas, när vi är inne på skolfrågorna. Det väsentliga är väl ändå om de olika detaljerna har fått en allsidig belysning av denna utredning. Herr Ohlon nämnde någonting om en planlös ledning. Jag tror inte att

han menade så illa med det. Inom statsutskottets andra avdelning har vi i alla i denna fråga haft ett mycket gott samarbete, och jag tror inte att skillnaderna i uppfattningar är så stora, som det gjorts gällande här i dag.

Herr Ohlon nämnde också något om att studenterna i våra dagar intresserar sig praktiskt taget endast för stipendier och liknande. Jag tror inte att det ligger till på det sättet; det är en undervärdering av våra studenter. De har också intresse för den undervisning som de försöker inhämta.

Litet ironiskt talade också herr Ohlon om att i och med detta och andra förslag alla kommer att stöpas i samma form, och han berättade den där historien med rakmasken. Herr talman! När jag för fyrtio år sedan första gången hörde den historien tyckte jag att den var mycket trevlig, men sedan jag nu ofta fått höra den på nytt under dessa fyrtio år, finner jag inte samma tjuvning i den.

Jag vet inte vad herr Ohlon menade, när han sade att alla nu måste följa med strömmen. Jag tror inte alls att det är på det sättet. Man har försökt i olika instanser att motverka en dylik utveckling, och jag är alldeles övertygad om att denna utredning, där ju doktor Helén suttit med också, allvarligt har penetrerat problemet och därvid kommit fram till det resultat som utredningen redovisat.

Sedan har vi frågan om de stora klasserna. Därvidlag är vi ju alla överens. Jag tycker därför inte att vi behöver diskutera den. Frågan är bara när vi skall komma i det läget, att vi kan sänka antalet elever i klasserna till låt oss säga 30. Just nu befinner vi oss i varje fall inte i den situationen.

Det har här talats om modernisering av folkskolan. Ja, men det är vad som sker just nu. Alla försöker på allt sätt att hjälpa till därvidlag. Det har varit, såvitt jag kan förstå, en viss strid mellan läroverkens lärare och folkskolans lärare. Det är ju ingen ny företeelse. Den har vi varit med om mycket länge. Jag vill inte rikta klander åt någotdera hål-

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

let. Det är uppenbart att de som fått erfarenheter av ett visst slag, vill föra fram de erfarenheterna, oavsett om man är läroverkslärare eller folkskollärare. Men när det gäller att lösa ett visst problem som det vi onekligen har i dag, nämligen att på bästa och effektivaste sätt utnyttja våra lärarkrafter, tvingas vi ändå att ta ställning. Det är också vad vi får göra här i dag.

Utskottet har godkänt det förslag som utredningen kommit med och som Kungl. Maj:t presenterat riksdagen. Varför har utskottet gjort det? Jo, helt enkelt därför att ingen har kommit med något bättre — vi har inte haft något alternativ att ta ståndpunkt till, och därför har vi också ansett oss kunna tillstyrka detta förslag. Sedan finns givetvis vissa detaljer som den eller den ledamoten är mer eller mindre missnöjd med. Det är alltid så i stora frågor. Jag tror aldrig att vi kommer fram till den dagen, när alla är glada och nöjda med varje detalj i ett rätt stort förslag. Huvudsaken är dock i den rådande situationen att få fram bästa möjliga resultat för vårt skolväsen i dess helhet.

Det har förts fram olika uppfattningar här om differentieringen, vilken i många år varit en stridsfråga. Herr Ohlon och kanske framför allt herr Arrhén anser, att differentieringen skall gå ned i 5 och 6 klasserna. Från andra håll har man inte velat vara med därpå. Utskottet har för sin del sagt att det anser att detta är en praktisk detalj, som de olika skoldistrikten bör lösa efter bästa förmåga. Jag tror inte att man kan komma längre. Det skulle vara orealistiskt, om man skulle bestämma att exempelvis skoldistriktet A, B och C skall på precis samma sätt fullfölja en viss plan. Jag är övertygad om att i praktiken skulle dylika bestämda normer inte komma att tillämpas i alla fall. Därför har utskottet föreslagit, att den centrala skolledningen skall ge de olika skoldistrikten anvisningar om de möjligheter som man har för att nå den bästa lösningen.

Det har sagts att i nivågrupperingen skulle vara en fara på olika sätt. Men man kan i sin kritik av den också skju-

ta över målet. Min vän Erik Olsson sade, att skulle exempelvis Östersunds skoldistrikt tillämpa nivågruppering, skulle grannkommunerna bli helt utestängda från möjligheten att få in sina elever i de högre skolorna i Östersund. Men, min vän Erik Olsson, bevisar man kanske inte litet för mycket, när man understryker, vilka oerhört förnämliga resultat som uppnås med denna nivågruppering. Jag misstänker att detta inte var vännen Olssons avsikt. Även på detta område är nog den gyllene medelvägen att rekommendera. Det vore oriktigt att försöka bevisa, att en viss nivågruppering inte skulle ha något värde. Så är det ju inte. Vi måste nog ändå erkänna, att man i vissa situationer måste använda nivågruppering. I de fall då man har parallellavdelningar möter det ju heller inga särskilda svårigheter att införa nivågruppering. Den får väl också tillämpas på de platser, där man anser det vara en nödvändig åtgärd.

Om vi på ett tidigt stadium kunde få en test som visade, vilka elever som passar bäst för praktiska respektive teoretiska studier, skulle vi inte behöva så mycket av dessa olika grupperingar. Det har nu t. ex. sagts, att vi bör ha fyraårig realskola för sådana elever som behöver ha något längre tid på sig för att inhämta erforderliga kunskaper. Men samma argument skulle ju kunna anföras till förmån för femårig realskola, och gränsen kunde faktiskt sättas var som helst. Jag ifrågasätter dock, huruvida det över huvud taget är lämpligt att sådana elever går på den teoretiska linjen. Vi behöver goda begåvningar även på de praktiska linjerna. Det skulle säkerligen inte vara något slöseri med den svenska arbetskraften om vi på de praktiska linjerna finge in även en grupp av elever med de högsta poängen. Det behövs nämligen folk med goda förutsättningar även på de mer praktiskt inriktade levnadsbanorna, ja, minst lika mycket där som när det gäller de teoretiska studiebanorna. Här stöter vi emellertid på en gammal iakttagelse. Vad som skrivs i våra tidningar om skolan gäller till 90 procent den teoretiska undervis-

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

ningen, medan de praktiska skolorna blott ägnas blygsamma tio procent av intresset, och detta trots att det är en väsentligt större del av våra ungdomar som går den praktiska vägen. Det finns en gammal slentrianmässig inställning på detta område, som är mycket olycklig. För framtiden behöver vi dugliga människor, yrkeskunnigt folk, även i de praktiska yrkena.

I debatten här har det talats om olika toppar. Herr Arrhén nämnde, att vi 1956 har en topp i folkskolan, medan den kommer 1959 i realskolan och 1962 i gymnasiet. Herr Sunne har redan svarat på herr Arrhéns yttrande i denna del, så jag behöver inte närmare ingå därpå. Storleken av dessa toppar beror ju precis på hur många elever vi får från varje årskull. Elevtillströmningen har nu varit i ständigt stigande. Denna statistik är därför helt enkelt inte tillförlitlig.

Herr Arrhén var även inne på frågan om lärartillgången. Han förklarade, att år 1961 skulle vi ha ett överskott på 30 gymnasielärare, och år 1965 skulle vi ha ett överskott på 850 stycken. Inte ens herr Arrhén kan väl tro på dessa siffror. Det beror ju helt på hur många ungdomar som vid den tidpunkten går den teoretiska vägen.

Jag vill erinra om att vi redan tidigare fått höra ett liknande resonemang som detta. Man har bl. a. försökt visa, att vi vid en viss tidpunkt inte skulle ha någon läkarbrist här i landet. Med hjälp av statistik har man försökt visa, att vi det eller det året skulle ha så eller så många läkare tillgängliga. Men hur har det blivit i verkligheten? Ja, det har på det området inte alls gått enligt de uppgjorda premisserna. Vi bör nog därför även när det gäller lärartillgången vara försiktiga i vår bedömning av framtiden. Tillgången på läroverkslärare kommer ju i hög grad att bli beroende av enhetsskolans frammarsch. Med den bestämda beställning, som riksdagen har gett på detta område, är jag övertygad om att vi kommer att behöva många av dessa lärare på enhetsskolans högstadium.

Inom parentes beklagar jag, att en-

hetsskolan på sätt och vis kommit i bakgrunden i den här diskussionen. Hela detta förslag om den treåriga realskolan avser ju bara en övergångsordning, ett surrogat, som skall tillämpas under den tid som vi väntar på den allmänna enhetsskolan. Man bör heller inte ta detta förslag till intäkt för att vi kan dröja med enhetsskolans förverkligande. Det kan vi icke, ty vad som här föreslås löser på intet sätt frågan om den praktiska utbildningen, som riksdagen dock har velat få löst.

Fröken Ranmark talade också om grupperingen. Jag kan i stort sett instämma i vad hon sade. Men jag är övertygad om att man i det praktiska livet kommer att få lösa detta problem efter olika linjer. Våra skoldistrikt är inte stöpta i samma form, och man får därför använda olika möjligheter för att nå det bästa resultatet.

Jag övergår sedan till en annan sak. Herr Arrhén säger att vi har en nivå i folkskolan, en i realskolan, en tredje i gymnasiet och så den högsta uppe i universitetet. Det är ett riktigt resonemang, det kan vi aldrig komma ifrån. Och skulde nivån bli för låg på de tre första stadierna, måste detta alldeles uppenbart repareras på något sätt när man kommer till universitetet. Men då det gäller att råda bot på detta, kanske det finns två vägar att gå fram på. Den ena är att man försöker få så gott arbetsresultat som möjligt i folkskola, realskola och gymnasium. Den andra väg, som kan tänkas, är att man, såsom en berömd undervisare häromdagen förklarade i en tidning, rensade ut en del onödigt stoff och gav eleverna litet mera av sådana kunskaper, som de kan ha både nytta och nöje av för framtiden. Det skulle inte förvåna mig, om vi till sist finge slå in på den vägen och försöka se till, att arbetsbelastningen för eleverna inte blir så onormalt stor.

Nu tror jag inte att det blir så lätt att genomföra den saken. Jag var med i skolkommissionen en gång då vi kallade ihop företrädare för olika ämnesområden för att undersöka, om man kunde företa lite moderniseringar och utgall-

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

ringar i kurserna. Man var överens om att ett försök skulle göras, men när vi sedan kom till tals med varje ämnesföreträdare för sig, visade det sig att det var omöjligt — var och en av dem ville tvärtom ha fler timmar för sitt ämne och förklarade att ingenting kunde tas bort. Sådant är läget i verkligheten, och det gör att det är mycket svårt att genomföra några förändringar på detta område.

Herr Sunne var inne på frågan om statsbidragen, Jag tror jag kan säga att hela utskottet ärligt ansträngde sig att hitta utvägar för att komma fram till en rättvis lösning när det gäller en retroaktivitet för statsbidragen till realskolebyggen. Men vi fann ingen möjlighet. Tröskelproblemen är här så svårösta att vi inte ansåg oss kunna framlägga något förslag. Reservanterna har föreslagit att statsbidrag skulle utgå till de skolbyggen som igångsatts efter den 1 juli 1954, men inte till dem som påbörjats före den tidpunkten. Vilken tidsgräns man än bestämmer sig för kommer det ju alltid att finnas ett antal kommuner som i detta avseende befinner sig på andra sidan gränsen. Vi gjorde en mycket noggrann undersökning av frågan och försökte tillämpa spärrar av olika slag. Men vi blev fullständigt på det klara med att vi inte kunde komma fram till ett rättvist förslag.

Jag förstår herr Sunne så väl. Hans skoldistrikt råkar befinna sig i det läget, att hade man där väntat en tid med att sätta i gång sitt skolbygge, hade man kunnat få statsbidrag. Det är ju mänskligt att man framför sådana synpunkter, som herr Sunne utvecklade, och det finns flera skoldistrikt än hans som befinner sig i samma belägenhet. Men herr Sunne får väl också erkänna att det inte fanns någon möjlighet för utskottet att utarbeta ett förslag som i varje fall hade något sken av rättvisa.

Vi vet inte hur den nu förestående förändringen i fråga om vår realskola kommer att utfalla, och vi vet inte i vilken takt den kan genomföras. Inte heller vet vi hur reformen kommer att verka för de s. k. landsbygdskommunerna.

Den fyraåriga realskolan skall ju bibehållas för att ge landsbygds eleverna möjligheter att i en stad eller en tätort få en undervisning som passar för dem. Man kan inte göra på annat sätt. Men, herr talman, jag är inte övertygad om att inte verkningarna av det här förslaget möjligen kan bli att man uppskjuter genomförandet av den verkliga skolreformen i medvetande om att man har en fyraårig realskolelinje i närmaste tätort. Det skulle bli till stort förfång för den praktiska undervisningen, som jag anser vara av samma värde för landet som den teoretiska.

I den situation där vi nu befinner oss har utskottet inte kunnat följa någon annan linje än det har gjort. Vi förstår mycket väl dem, som har andra uppfattningar i detaljfrågor, men dagens diskussion har visat, tycker jag i varje fall, att den medelväg, som utskottet har anvisat, ändå är den ända framkomliga i nuvarande situation.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till statsutskottets förslag.

Herr OLSSON, ERIK, (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Näsström ansåg att jag hade betydligt överdrivit faran av nivågrupperingen med hänsyn till konkurrensen om realskoleplatser i den del av Sverige, där de minsta möjligheterna i den vägen föreligger, nämligen i Jämtland som är det skolglesaste området i hela landet. Det är nog inte riktigt på det sättet. Jag vill påpeka att de elever som kommer från de lägre skolformerna i vårt distrikt — vi har som jag nämnde ända ned till D 1-skolor — redan är handikappade när det gäller inträde i realskolan i tävling med A-skolornas elever. Då man därtill på annat håll inför en specialtrimning av eleverna i femte och sjätte klassen för att bereda dem för inträde i realskolan, alltså en sorts preparandkurs, måste detta verka så att de som kommer från de sämre skolorna blir utslagna.

Herr Näsström sade, att enhetsskolan

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

har kommit i bakgrunden i samband med detta beslut. Det är sorgligt nog så, och jag återkommer till en annan sak: genom utskottets förslag, som överensstämmer med såväl propositionen som utredningen, om sloandet av de i folkskolan inbyggda realskolelinjerna har man skurit bort den form av realskolan, som ligger närmast enhetsskolan, utan att på något sätt motivera detta annat än med allmänna talesätt.

Herr **ARRHÉN** (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Näsströms anförande nyss var i mitt tycke väl avvägt och balanserat, och jag är tacksam för detta. Jag skulle dock vilja fråga mig, huruvida han inte sträckte sig något längre vid tolkningen av utskottets formuleringar än man har rätt att göra. Det lämnar jag emellertid för ögonblicket därhän, eftersom herr Näsströms tolkning i varje fall var sådan, att den tilltalade mig.

Herr Näsström frågade: Varför diskuterar vi alltid den *teoretiska* skolans problem? Jo, därför att vi har *olika* meningar om dem. Och varför diskuterar vi inte den praktiska utbildningens problemställningar? Jo, därför att vi är eniga på den punkten.

Sedan nämnde herr Näsström den tabell angående lärartillgången, som jag hade använt mig av, och som visade ett överskott år 1965 på 850 »humanister». Den tabellen är hämtad ur Kungl. Maj:ts proposition nr 123, s. 16, och propositionen har i sin tur tagit den från realskoleutredningen. Det är fullt legitimt ursprung på det barnet. Vidare gällde det uppgifterna beträffande »topparna». De var hämtade ur ett fördrag av professor Herman Wold här i riksdagshuset, och det är således en mycket fin hallstämpel även på dem. Men jag erkänner, att jag i det sammanhanget borde ha nämnt siffrorna 38 procent för tillströmningen till realskolan och 15 procent till gymnasiet och argumenterat mot bakgrunden av bägge dessa sifferuppgifter. Så långt ger jag herr Näsström rätt.

När herr Näsström till sist erkände

att det fanns ett löpande samband mellan de olika »nivåerna», så är detta ofrånkomligt. Jag har emellertid sagt, att det är mycket farligt, om svagheter uppstår i pyramidens nedre delar. De bör inte repareras först när eleven kommer upp i universitet eller högskolan. Där befattar man sig inte med gymnasialundervisning. De akademiska lärarna kommer med all rätt att vägra att göra detta. Deras uppgift ligger på ett helt annat plan: att orientera om forskningsuppgifter och meddela mera avancerad undervisning. Därför måste bristerna botas på ett tidigare stadium. Det är otänkbart att förlägga reparationerna till ett senare skede.

Herr **NÄSSTRÖM** (s) kort genmäle:

Herr talman! Till herr Olsson vill jag endast säga, att jag tycker att han gav nivågrupperingen en alltför stor plats. Man utträttar inga förunderliga ting med denna nivågruppering. Det är uppenbart att om man genomför den, kan man nå vissa resultat, men jag tror inte att resultatet skulle bli att alla barn från jämtlandsbygden skulle bli utestängda. Skulle så bli fallet, så finns det ingen annan möjlighet än att landsbygdsdistrikten också får gå in för den metoden, men då kommer man ju tillbaka till utgångsläget, ty då har ju båda två infört denna anordning, och procenttalet blir väl då ungefär detsamma som innan något skoldistrikt hade infört den.

Till herr Arrhén skulle jag vilja säga, att vi har diskuterat detta mycket ingående i utskottet, och där var det kanske inte så stora meningsskiljaktigheter om denna sak, men jag menar att man aldrig skall bestrida fakta. Vi har olika grupperingar här, det kommer vi aldrig ifrån, och vår gemensamma avsikt är väl ändå att vi skall ge dessa grupper, folkskolan, realskolan och gymnasiet, den bästa undervisning som vi kan åstadkomma.

Fru **SJÖSTRÖM-BENGTSSON** (s):

Herr förste vice talman! I motsats till herr Arrhén anser jag att den föreslag-

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

na provisoriska lösningen angående realskoleväsendets ordnande under väntan på enhetsskolan innebär att den femåriga realskolan försvinner. Man hade ju — åtminstone jag — tänkt sig att barnen därigenom skulle i lugn och ro få undervisas utan alltför stor hets, i folkskolan i sex år, till båtнад för både barn och lärare. Som det nu är — jag tror att fröken Ranmark var inne på den saken — sker en avtappning första gången efter fyra år och andra gången efter sex år. De barn, som skall börja i den femåriga realskolan — föräldrarna har ofta bestämt det redan när barnen går i småskolan — får minsann veta av vad deras frid tillhör. Poängtänkandet kommer in i deras liv, och det gäller för de stackars ungarna, höll jag på att säga, att skaffa sig så många poäng, att de kan komma i fråga vid intagning i realskolan. Föräldrarna gör allt för att barnen skall få så höga betyg, och det skall vi inte alls förundra oss över, så länge de manuella yrkena inte socialt anses ha samma värde som de s. k. intellektuella yrkena — jag säger s. k., ty det finns många som vi kallar intellektuella yrken, vilka faktiskt inte är det. Därför gör föräldrarna allt för att barnen skall komma in i den av alla åtrådda realskolan. Ofta sker detta genom träning av ämnena i hemmen, en träning som går långt utöver vad folkskolan begär eller vad barnen egentligen orkar med. Man kan inte heller utesluta den möjligheten, att lärarens ambition driver honom att försöka få så många som möjligt i klassen på en sådan nivå, att de kan tänkas kunna gå över till realskolan och att denna strävan kanske avspeglar sig i klassens arbete. Det händer att läraren redan i fjärde klass — det är dock 10-åringar det är fråga om — ger barnen s. k. lappskrivningar i olika ämnen. Barnen får veta detta i förväg, för att de skall kunna plugga på ämnet hemma. Jag tycker inte detta är ett tillfredsställande arbetssätt. Samma manöver upprepas sedan i folkskolans sjätte klass. Föräldrarna vill ha in barnen i realskolan. Barnen tillhålls hemma liksom i skolan att

plugga i sig så mycket s. k. fast kunskap, som fordras för att de skall kunna komma in i realskolan. Jag vill hävda att detta oftast sker på bekostnad av de legitima krav som barn och ungdom, liksom vi äldre, har på fritid, då vi kan koppla av och göra vad vi vill och tycker är roligt.

Det är synd om barn och ungdom i denna tid, i synnerhet om dem som jag höll på att säga skall hetsas fram för att få del av den kanske inte alltid så märkvärdiga undervisning, som kan ges i realskolan.

Man kan under sådana förhållanden ibland undra, om folkskolan egentligen har något egenvärde, om inte trycket uppifrån, från gymnasiet och realskolan, i ganska stor utsträckning har gjort att den alltmer endast utgör en förberedelse för s. k. högre skolor. Herr Arrhéns sista anförande styrker mig i denna förmodan. Han poängterade mycket kraftigt detta tryck uppifrån.

Ja, herr talman, detta var några kätterska funderingar om den nuvarande folkskolans arbetsätt och målsättning. De hör kanske inte precis hemma här, men de kan kanske ändå utgöra en bakgrund till vad jag egentligen vill säga.

Det är, såsom jag sade i början av mitt anförande, tillfredsställande att den femåriga realskolan försvinner. Förstärkningsanordningarna med delad klass tycker jag också är en god idé, i synnerhet så länge barnantalet i klasserna är så stort som det nu är. En sådan anordning har ju också sedan många år förekommit t. ex. i småskolan, där man ofta delat klassen så, att man har undervisat pojkar på en tid och flickorna på en annan tid. Och det har sannerligen inte då varit fråga om någon nivågruppering i den mening, som man nu talar om.

De föreslagna förstärkningsanordningarna tror jag skall bli till hjälp för de medelmåttiga begåvningarna, de som inte fattar så snabbt och som tänker litet långsamt men därför inte är så obegåvade, att de inte skulle kunna tillgodogöra sig realskolans undervisning.

Men när vi kommer in på den före-

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

slagna nivågrupperingen, har jag svårt att vara med längre. Fröken Ranmark har ju redan redogjort för remissinstansernas syn på den saken, och jag skall därför inte upprepa vad hon sagt. Herr Ohlon sade i debatten om enhetsskolan härområdet, att vad vi beslutar på detta område har föga betydelse, om vi inte har lärarna med oss, och det är givetvis alldeles riktigt, men eleverna och deras föräldrar har liksom kommit bort i hanteringen. Föräldrarna kan vi i detta avseende dela upp i ett par eller kanske tre grupper, dels de vilkas barn utan svårighet placeras i vad jag skulle kunna kalla den högsta nivågruppen. De är naturligtvis nöjda med denna anordning. En annan grupp, vars barn är medelbegåvad, är inte nöjda, men föräldrarna i denna grupp kommer ändå att göra allt för att deras barn skall komma med i begåvningsgruppen. Och då har vi tillbaka det gamla plugget i de här ämnena, som åtminstone jag hoppats att vi skulle slippa på detta stadium. Att sedan de föräldrar, vilkas barn inte alls kan komma i fråga för den högre gruppen eller nivån, inte kan vara så nöjda med denna anordning, kan vi ju mycket väl förstå. Deras barn är redan från 10-års åldern helt uteslutna från teoretisk utbildning utöver folkskolan.

Och barnen, som ju också är en ganska viktig del i skolans arbete, hur kommer de att reagera? Ja, det är svårt att säga, men nog ligger det nära till hands att de s. k. begåvade barnen skall känna sig överlägsna sina kamrater, och det är inte nyttigt för någondera parten. Och nog kommer kanske en viss motsättning mellan kamraterna att ta sig uttryck i samlevnaden kamrater emellan efter en sådan uppdelning. Jag vill inte säga att det kommer att medföra disciplinsvårigheter — jag tycker disciplin är ett fullt ord — men det kanske kommer att föranleda svårigheter i vad avser ordningen.

Och hur skall urvalet kunna ske rättvist? Det säges att fördelningen på de olika avdelningarna skall äga rum efter höstterminen i klass 4. Läraren har då endast en termin undervisat barnen i

de ämnen det här gäller, engelska och matematik. Om vi tänker på engelska, så har väl ändå erfarenheten visat, att det kan gå tämligen knaggligt för många elever, när de börjar läsa ett sådant språk, utan att de fördenskull saknar språklig begåvning. Och när det gäller matematik, beror resultatet enligt min mening till inte ringa grad på lärarens förmåga att klargöra de matematiska begreppen; naturligtvis gäller detta inte de utpräglade matematikbegåvningarna — de klarar sig alltid, även utan nivågruppering, liksom de utpräglade begåvningarna över huvud taget klarar sig i de flesta sammanhang.

Vi hör också hela tiden komma ihåg, att det gäller tioåringar. Jag hävdar bestämt, att det inte är möjligt att avgöra, huruvida ett barn i den åldern äger sådan begåvning, som predestinerar till högre studier, eller inte. Det finns också lata begåvningar, och det finns flitiga medelmåttor. Låt oss göra det tankeexperimentet, att alla kammarens ledamöter hade blivit nivågrupperade i tioårsåldern — det skulle i så fall till äventyrs ha kunnat hända, att en och annan av oss fallit igenom och placerats i gruppen för medelmåttor, ty det är inte så säkert att vi i tioårsåldern kunde eller ville låta vårt ljus skina inför människorna och kanske inte ens inför lärarna.

Jag noterar med glädje, att varken ecklesiastikministern eller herr Näsström är »nivåfrälsta». Statsrådet Persson sade, att han inte velat motsätta sig en sådan anordning, i den mån kommunerna anser den lämplig. Ja, i de flesta fall kommer landsbygdens skolor helt ur spelet när det gäller nivågrupperingen, eftersom de i regel inte har mer än en avdelning i klass 4. Även i stora skolor — med 60, 70 eller flera parallellavdelningar — lär det bli svårt att klara grupperingen; man kommer att få ett oändligt svårt schematekniskt pussel. Lättast blir det naturligtvis att klara nivågrupperingen i medelstora skolor, som har kanske endast fyra à sex parallellavdelningar.

Över huvud taget är jag litet tveksam

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

i fråga om kommunernas frihet i det fallet. Jag tror liksom en föregående talare, att landsbygdens barn här blir satta i efterhand. Och att kommunerna själva skulle få bestämma, finner jag också litet tveksamt. Om en kommun har nivågruppering och en närliggande kommun inte har det, så torde barnen från den förra kommunen ha större möjligheter än den senare att komma in i den realskola, som kommunerna måhända har gemensamt.

Jag skulle vilja understryka vad herr Näsström sade — och även jag inledningsvis antydde — att vi går kanske mot en tid, då de manuella yrkena kommer att röna samma sociala uppskattning som de s. k. intellektuella yrkena. När vi nått dithän, så tror jag att diskussioner av detta slag inte längre behöver föras.

Jag skulle också vilja instämma i herr Näsströms ord, att denna anordning inte får försena enhetsskolans införande. Vi får ändå ingen riktig ordning i dessa avseenden, förrän enhetsskolan blivit införd i hela landet, det är min övertygelse.

Jag ber alltså, herr talman, att få instämma i fröken Ranmarks yrkande om bifall till den reservation, som är avgiven av henne m. fl.

Men innan jag slutar, kan jag inte underlåta att säga ett enda ord om en passus i herr Ohlons första anförande. Han framhöll vikten av att läraren har en sådan utbildning, att han kan svara på alla frågor som eleverna möjligen skulle kunna framställa. Nej, herr Ohlon, det är enligt min mening viktigare att läraren har den utbildningen, att han kan hänvisa eleverna till de källor, där upplysningar i olika frågor står att få, även i de fall då läraren kan ge svaret.

Herr ÖHMAN (k):

Herr talman! På grund av ärendenas anhopning i riksdagens slutskede har det ju nästan blivit en framtvängad plikt att säga så litet som möjligt. Jag skall, till skillnad från många andra talare i denna debatt, finna mig i det ödet.

Jag vill endast framhålla att vi i en motion har hemställt, att riksdagen, med anledning av den nästan katastrofala bristen på skollokaler, skulle bifalla skolöverstyrelsens anslagskrav när det gäller byggnadsarbeten för folkskolor. Detta innebär ett anslag på 97 miljoner mot regeringsförslagets 62 miljoner. Vi har vidare föreslagit, att riksdagen skulle begära att regeringen utarbetar en treårsplan för lokalbristens hävande.

Ingenting av detta vill utskottet gå med på. Lokalbristen och planlösheten i övrigt skall alltså bestå.

Då jag inte kan ansluta mig till denna lättfärdiga ståndpunkt, herr talman, ber jag att få yrka bifall till motion 430 i denna kammare och motion 521 i andra kammaren.

Herr OHLON (fp):

Herr talman! Eftersom jag gång på gång blivit apostroferad under debatten, må det tillåtas mig att säga några ord.

Det har framför allt gällt spörsmålet, hur man skall få effektiv undervisning i klasserna 5 och 6 i folkskolan såsom en grund för en treårig realskola. Fröken Ranmark sade att nivågrupperingen är svår. Varför det då? Jo, därför att den kommer att vålla en del obehag för lärare och överlärare gentemot föräldrarna. Detta är en bekvämlighetssynpunkt, som alltför starkt kommit i förgrunden. Fröken Ranmark får väl bjuda till — inte kan det vara så svårt i varje fall.

När jag lyssnat till debatten i dag, har jag fått det intrycket, att damerna framför allt men även en och annan herre är fångna i fördomar och konservativa synpunkter och har svårt att göra sig loss från invanda tankebanor. Nu säger ju fru Anna Sjöström-Bengtsson att trycket från de ovan folkskolan liggande skolformerna kommer att bli besvärande. Det är möjligt, och det kommer nog att bli på det sättet, hur vi än ordnar undervisningen inom folkskolan.

Vidare uttalade hon farhågor för att de begåvade, som skulle bli placerade i den så att säga högre gruppen vid undervisningen i vissa ämnen, skulle kän-

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

na sig överlägsna och trycka ned de mindre lyckliga kamraterna. Jag tror nu inte att barnen reagerar på detta sätt, men trycket blir väl ännu större, i fall alla möjliga kategorier sammanföres i en enda avdelning. Jag är inte alls nivåfrälst som det påstås, men en del talare här har i stället tyckts mig vara anti-nivåfrälsta, samtidigt som de erkänner nivågrupperingens värde. Fru Sjöström-Bengtsson gjorde ju gällande att barnen från skolor, som har infört nivågruppering, skulle få en bättre chans än de, som kommer från skolor, där ingen nivågruppering har införts.

Häromdagen stod i tidningen *Expresen* en artikel av en folkskollärarinna. Hon yttrade bl. a., att folkskolan måste inrätta sig efter de nya krav, som ställs på den i femte och sjätte klasserna, när den treåriga realskolan kommer till stånd. Hon fortsätter med att säga, att hon inte kan förstå, hur det skall vara möjligt att med en klass på 35 elever med intelligenskvot varierande från cirka 85 till 150 undervisa dem på ett sådant sätt, att varken de studiebegåvade eller de minst studiebegåvade blir efter-satta. »Det spelar ingen roll», säger hon, »om det är en folkskollärare eller en fil. mag. som undervisar en sådan klass.» Denna pedagog gör gällande, att uppgiften är orimlig och olöslig i en sådan heterogen klass. Hon fortsätter med att göra gällande, att det inte kan anses human-t att placera ett barn, som har svårt att följa med, i samma klass som de, som har lätt att göra det.

Om man fullföljer tankegången, kan man fråga sig, varför vi inte tar bort hjälpklasserna. Fru Anna Sjöström-Bengtsson är, såvitt jag vet, en varm anhängare av de hjälpklasser och extraklasser, som vi har i Göteborg. Där sker en uppdelning redan nu av elevmaterialet. När ett barn flyttas över till en hjälpklass eller en extraklass, utgör argumentet bl. a., att det skall slippa den plågsamma jämförelsen med de intellektuellt överlägsna klasskamraterna. Varför kan inte en sådan uppdelning tillämpas åtminstone i viss utsträckning även i övrigt i klasserna 5 och 6?

När vi behandlade frågan om enhetsskolan för sex år sedan, hade jag tillfälle att referera en utredning som hade gjorts i Göteborg. Den gällde den försöksundervisning i engelska, som hade företagits i folkskolorna i staden. Utredningen hade verkställts av två framstående skolmän, båda f. d. folkskollärare — den ene doktor Olov Dahlgren, nu seminarielektor, och den andre fil. lic. Ragnar Dahlkvist, numera förste folkskolinspektör i Stockholm. De har grundat sina omdömen både på testning och betygsstatistik och kommit till det resultatet, att utöver barnen i hjälp- och extraklasser kan ett med dem lika stort antal ej på ett tillfredsställande sätt tillägnas sig en språkundervisning i engelska, som det är något värde med. De summerar sina överväganden så, att mellan 1/3 och 1/4 av ett ogallrat elevmaterial ej förmår följa språkundervisningen. Samtidigt hade gjorts försök med dels differentierade, dels odifferentierade klasser i ämnet — hjälp- och extraklassklentelet då undantaget. Under det att eleverna i de differentierade, mera läsbegåvade klasserna så gott som samtliga kunnat tillägnas sig undervisningen i engelska, har antalet elever, som inte lyckats därmed i de odifferentierade klasserna uppgått till 25 å 30 procent. De bästa blir eftersatta i de odifferentierade klasserna.

Samma erfarenheter har gjorts på annat håll. Jag har här en tidskrift *U. S. News & World Report*, som har en artikel rörande skolundervisningen i Washington och som jag bara antydde i mitt första anförande. I Washington har man arbetat med fullständigt odifferentierade klasser under de sista åren, och vad har nu resultatet givit vid handen? Jo, det har visat sig vid en undersökning av 4 155 elever i nionde klassen att inte mindre än 1 004 elever — d. v. s. 24 procent — står kvar på sjätte klassens nivå, 1 568 elever — eller 38 procent — står kvar på sjunde och åttonde klassens nivå och endast 1 583 elever — eller 38 procent — hade genomsnittlig amerikansk standard. Undervisningen gällde engelska språket.

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

Beträffande matematik hade gjorts en liknande utredning beträffande 3 979 elever i nionde klassen. Av dem hade 1 798 elever, eller 45 procent, stannat kvar på sjätte klassens ståndpunkt, 1 226 elever, eller 31 procent, på åttonde klassens nivå och endast 955 elever, eller 24 procent, hade uppnått genomsnittlig amerikansk standard. Slutsatsen av dessa undersökningar har lett till att man numera i Washingtons folkskolor håller på att övergå till en fullständig differentiering och inte bara till en partiell differentiering i form av nivågruppering, som här föreslås för ett åldersstadium motsvarande femte och sjätte folkskoleklasserna — det gäller ju åldern 11, 12 och 13 år.

När vi har dessa erfarenheter för ögonen både från vårt land och från andra länder, finner jag, herr talman, det vara lättsinnigt att inte utnyttja de möjligheter, som en förnuftig organisation erbjuder alla begåvnings typer.

Herr statsrådet PERSSON:

Herr talman! Här har tydligen utspunnit sig en omfattande debatt om nivågrupperingen. Jag skall inte söka polemisera mot någon av de talare, som har varit inne på denna fråga, ty jag har inte hört exakt vad de har sagt.

Jag skall emellertid be att få peka litet mera såväl på vad jag själv har sagt tidigare här i debatten och i propositionen som på vad som säges av utskottet.

Herr Arrhén har tidigare här i dag betonat, att mina uttalanden varit olämpliga och stridande mot vad som säges i propositionen. Jag kan emellertid inte finna, att detta är riktigt. På s. 63 i utskottsutlåtandet finns rörande nivågrupperingen ett citat ur propositionen, som lyder på följande sätt: »I övrigt torde vad som förekommit icke behöva föranleda annat uttalande från min sida än att jag, med instämmande i vad skolöverstyrelsen anfört beträffande förevarande spörsmål, vill understryka att anordningens lämplighet i det särskilda fallet bör prövas lokalt och en detalj-

reglering av dessa interna skolfrågor undvikas.» Det kan väl inte hjälpas, herr Arrhén, att när jag säger, att lämpligheten bör prövas lokalt, så innebär detta att jag i viss mån är tveksam. Jag vill inte på något sätt förorda några allmänna regler och ett allmänt användande av denna differentieringsform utan jag ger den i viss mån experimentkaraktär.

Den skall prövas, och att jag så här i debatten sagt, att den bör prövas i inte alltför många fall, innan den blir utexperimenterad, står helt i samklang med vad jag tidigare sagt.

Jag vill erinra om en sak som jag också hade klart för mig, innan jag skrev denna proposition. Utskottet säger på s. 96: »Erfarenheterna av nivågrupperingen synes vara skiftande.» Detta understryker alltså ytterligare att här är fråga om en anordning som icke är fullt utexperimenterad, en anordning som inte kan användas överallt, en anordning som i varje fall möter stora svårigheter vid sitt genomförande. Det har i medkammaren påpekats att schematekniska svårigheter i skolorna mångenstädes kan torna upp sig, när man vill genomföra en sådan här sak.

Utskottet fortsätter emellertid här: »Utskottet kan visserligen biträda departementschefens förslag och anser sålunda även, att anordningens användning och närmare utformning bör ankomma på de lokala skolledningarna. Det torde dock icke vara behövt att — — — fastslå det sista genom förmligt riksdagsbeslut.» Jag tyder detta så, att även utskottet vill hålla vägen öppen för att pröva anordningen, så får vi se vad som blir av den. Det kan hända att den kan komma att användas mycket vad tiden lider och ge gott resultat på somliga ställen men inte på andra. Jag menar sålunda att här är ganska klart och tydligt angivet — om man skall rätta sig efter vad som uttalats på olika håll — att detta är en sak, på vilken vi inte kan vara säkra och som vi sålunda inte i dag kan rekommendera men som vi anser måste prövas.

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

Fru SJÖSTRÖM-BENGTSSON (s):

Herr talman! Jag måste säga att damerna faktiskt inte är mer konservativa än herr Ohlon är, men vi saknar förmodligen att vända ett uttalande av någon annan till förmån för vår egen uppfattning. Han säger att jag hävdade att nivågrupperingen är bra, därför att de, som fått del av densamma, har större chanser att komma in i realskolan än de andra. Ja, visst har de det. Men det är en orättvis gruppering, som inte bara bygger på begåvning utan också på träning. Den ena delen av barnen har fått träning och den andra inte.

När herr Ohlon vidare i debatten drar in hjälpskolorna, får jag säga att han är ute på vägar som han har svårt att försvara. Där har man en kategori barn, vilkas begåvning ganska väsentligt understiger den normala. För dem är det faktiskt bäst att gå i särskilda klasser. Ville vi nå verkligt fina resultat, skulle vi dela upp dem också, men det har vi dock aldrig kunnat tänka oss.

Han berörde också de extraklasser som vi har i Göteborg. Jag vill då säga att i min hemstad anser vi lämpligheten av att ha dem diskutabel.

Herr Ohlon säger att vi är så väldigt konservativa; vi vill inte tillgodose begåvningarnas intresse. Som jag sade, klarar sig begåvningarna i nästan alla situationer. Men jag skulle vilja fråga, om herr Ohlon möjligen har någon kännedom om arbetet i en aktivitetspedagogisk klass — det är orätt ord, men jag kommer inte för närvarande ihåg något annat. Där har man kunnat anpassa sig efter de olika barnens arbetstakt inom klassens ram på ett sätt som faktiskt är föredömligt. Jag känner mycket väl till denna pedagogik, och jag vet att den är effektiv och jag vet att trivseln i sådana klasser i regel är mycket stor.

Herr ARRHÉN (h):

Herr talman! Med anledning av herr statsrådets anförande här nyss kan jag inte underlåta att återigen uttala min förvåning över att olikheter i uttalanden förekommer som följd av den per-

sonlighetsklyvning, som statsrådet tilllät sig. Dels talar här herr Persson i Skabersjö, dels talar statsrådet Persson i Skabersjö. Jag har bara velat säga, att så får man inte göra i en parlamentarisk församling. Herr statsrådet citerade nyss utskottet, i vars utlåtande det står, att det bör ankomma på de lokala skolledningarna att bestämma beträffande nivågrupperingen. Detta är ett citat av vad departementschefen har sagt, och det återges i utskottets utlåtande på s. 63. Ögonblicket efter tillägger emellertid herr statsrådet, att han hoppas, att denna anordning endast skall prövas i ett fåtal fall. När herr statsrådet yttrade sig här senast använde han uttrycket »i undantagsfall». Men det framgår, att man icke kan läsa ut en dylik ståndpunkt ur propositionens formuleringar.

Beträffande de värdeomdömen, som herr statsrådet i övrigt avgav om nivågrupperingens nytta eller icke nytta, tyckte jag, att det vittnade om, att han var något för väl bevandrad i de pedagogiska antikviteterna. Det tillhör vid det här laget antikviteterna bland diskussionsrekvisitan på området att tvivla på nivågrupperingens nytta i sådana här sammanhang. Jag sade alldeles nyss, att Sverige torde vara det enda land i världen, där man för närvarande för dylika knappårsresonemang om elevdifferentieringen. Det kan inte jävas, att det omdömet är riktigt.

Herr statsrådet PERSSON:

Herr talman! Herr Arrhén sade nyss att det tillhör antikviteterna att tvivla på nivågrupperingens nytta. Men det tycks vara gott om antikviteter i riksdagen, ty utskottet säger ju — såsom jag också citerat — att erfarenheterna av nivågrupperingen synes vara skiftande. Detta uttalande är tydligen i alla fall underbyggt av en del expertis. Det har säkert i denna kammare kommit fram åtskilligt av detta, som jag inte har hört, liksom det har kommit fram i medkammaren.

Sedan förstår jag inte, varför herr Arrhén skall förvägra mig möjligheten

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

att göra någon liten uttydning av vad jag har skrivit i propositionen. Jag har ju bara understrukt att när jag säger, att denna sak bör provas lokalt, ligger däri, att jag inte har kunnat rekommendera den allmänt.

Fröken RANMARK (s):

Herr talman! Herr Ohlon sade, att jag yttrade att det var svårt att göra denna nivågruppering. Men jag sade att det var svårt att göra en *rättvis* nivågruppering, och det kan jag stå för. Att göra en rättvis uppdelning, tror jag är omöjligt helt enkelt. Men det är möjligt att herr Ohlon kan det, eftersom han visat sig vara expert på just folkskolestadiet.

Vad beträffar hjälpklassundervisning har fru Sjöström-Bengtsson gjort vissa uttalanden. Jag skulle vilja tillägga, att det här gäller en liten grupp barn — tre å fyra procent av alla barn i skolåldern — vilkas begåvningsciffror ligger under 80. För dessa är det behövt med en särskild undervisning, och jag är tacksam för att statsutskottet har ändrat minimiantalet barn för startande av hjälpklassundervisning från tio till åtta.

Vad jag yrkat i min motion beträffande hjälpklassundervisningen anser jag vara av den allra största betydelse, inte bara för folkskolan på landsbygden — såsom jag tidigare sagt — utan även för folkskolan i allmänhet.

Herr OHLON (fp):

Herr talman! Inte skall man väja för vad som är svårt! Det får man inte göra i andra sammanhang, om man vill vinna någonting.

Fru Sjöström-Bengtsson höll nyss ett ur min synpunkt mycket bra anförande, som till fullo bekräftade vad jag har sagt under debattens gång. Hon erkände, att nivågrupperingen ger åt eleverna en mycket bättre undervisning än den som lämnas i de osorterade klasserna. Hon använde uttrycket »ge dem en bättre träning».

Jag vill inte säga att fru Sjöström-Bengtsson är lättsinnig. Det är hon inte.

Men hon förde ett något lättsinnigt resonemang. Hon gjorde nämligen gällande, att begåvningsarna alltid klarar sig. Men vad är begåvning? Det är ett helt register av egenskaper, och det kan hända att om man försummar de lata, som fru Sjöström-Bengtsson ömmade så för, deras möjligheter läggs i träda och inte kommer till sin rätt.

Herr ARRHÉN (h):

Herr talman! Jag skall bara erinra statsrådet Persson om en sak, nämligen att han i propositionen har instämt i vad skolöverstyrelsen uttalar i sin promemoria den 12 december 1952 angående nivågrupperingen. Det gällde då anvisningar, som skolöverstyrelsen utfärdade rörande studiegången i femte och sjätte klasserna. De ämnen, som främst torde böra ifrågakomma, är enligt dessa anvisningar engelska, räkning och geometri. Överstyrelsen framhåller, att olägenheterna av helt odifferentierat elevmaterial är särskilt framträdande i dessa ämnen, och fortsätter: »Fördelarna med denna partiella differentiering ligga framför allt däri, att klassgemenskapen bevaras, samtidigt som man underlättar studierna i de ämnen, som måste anses vara de besvärligaste på ett treårigt realskolestadium.»

Detta står i Kungl. Maj:ts proposition. Dessa ord har herr statsrådet själv gjort till sina egna. Det bör väl vara nog att erinra om detta.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande varje punkt och, där så erfordrades, beträffande varje moment av utskottets i det nu ifrågavarande utlåtandet gjorda hemställan.

I fråga om punkten I, fortsatte herr talmannen, hade yrkats 1:o) att vad utskottet hemställt skulle bifallas; 2:o), av herr Arrhén, att utskottets hemställan skulle bifallas med de ändringar, som förordats i den av honom m. fl. beträffande nämnda punkt avgivna reserva-

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

tionen; samt 3:o), av herr *Olsson, Erik*, att utskottets hemställan skulle bifallas med den ändring, som föranleddes av bifall till motionerna I: 547 och II: 728.

Ja — 21;

Nej — 53.

Därjämte hade 62 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

I följd därav uppsattes, upplästes och godkändes för huvudvoteringen en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 154 punkten I, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles herr Erik Olssons yrkande i frågan.

Herr *Arrhén* begärde votering, i anledning varav herr talmannen upptog vartdera av de båda återstående yrkandena med hemställan, huruvida kammaren ville antaga detsamma till kontraposition i den förestående omröstningen; och förklarade herr talmannen sig finna de härå avgivna svaren hava utfallit med övervägande ja för deras mening, som ville till kontraposition antaga bifall till herr *Arrhéns* yrkande i ämnet.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Herr *Olsson, Erik*, åskade emellertid votering om kontrapositionens innehåll, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Då emellertid herr *Arrhén* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 108;

Nej — 23.

Den, som till kontraposition i huvudvoteringen angående statsutskottets utlåtande nr 154 punkten I antager bifall till herr *Arrhéns* yrkande i ämnet, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har till kontraposition i nämnda votering antagits bifall till herr Erik Olssons yrkande i frågan.

Därjämte hade 6 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Med avseende på punkten II mom. a, yttrade nu vidare herr talmannen, hade yrkats dels att vad utskottet hemställt skulle bifallas, dels ock att kammaren skulle antaga det förslag, som innefattades i den av herr *Hesselbom* m. fl. beträffande nämnda moment avgivna reservationen.

Då emellertid herr *Arrhén* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Därefter gjorde herr talmannen propositioner i enlighet med dessa båda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Hesselbom* begärde votering, i anledning varav uppsattes, upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Ang. realskolans organisation före enhetsskolans genomförande m. m.

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 154 punkten II mom. a, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Hesselbom m. fl. beträffande nämnda moment avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition änyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Hesselbom* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 93;

Nej — 35.

Därjämte hade 8 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Sedermera gjorde herr talmannen enligt de i fråga om punkten II mom. b och c förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet i nämnda moment hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Arrhén m. fl. beträffande momenten avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställanden, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Arrhén* begärde votering, i anledning varav uppsattes, upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 154 punkten II mom. b och c, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Arrhén m. fl. beträffande nämnda moment avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition änyo uppläst, verkställdes omröstningen genom uppresning; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Därefter gjordes enligt de rörande punkten III mom. a framställda yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Arrhén m. fl. beträffande nämnda moment avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Angående punkten III mom. b, anförde nu herr talmannen, hade yrkats dels att vad utskottet hemställt skulle bifallas, dels ock att utskottets hemställan skulle bifallas med den ändring, som föranleddes av bifall till motionerna I: 430 och II: 521, såvitt avsåge förevarande fråga.

Därpå gjordes propositioner enligt berörda yrkanden; och förklarades propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Sedermera gjorde herr talmannen enligt de i fråga om punkten III mom. c förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet i nämnda moment hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Sundelin m. fl. beträffande momentet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Sunne* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 154 punkten III mom. c, röstar

Ja;

Om samarbete mellan mindre skogsägare m. m. — Ang. utvidgning av justitieombudsmannens ämbetsområde m. m.

Den, det ej vill, röstar
Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Sundelin m. fl. beträffande nämnda moment avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Sunne* begärde rösträkning, verkställdes nu voting medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna ha va utfallit sålunda:

Ja — 85;
Nej — 50.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

På härefter gjord proposition bifölls vad utskottet i punkten III mom. d hemställt.

Ytterligare gjordes i enlighet med de beträffande punkten III mom. e framställda yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till motionerna I: 430 och II: 521 i nu ifrågakarande del; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Slutligen bifölls på särskilda propositioner vad utskottet i punkten III mom. f och g samt punkterna IV—VII hemställt.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdet fortsättande kl. 19.30.

Om samarbete mellan mindre skogsägare m. m.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 32, i anledning av väckta motioner om åtgärder för att stimulera sam-

arbete mellan mindre skogsägare för gemensamma skogliga åtgärder m. m.

I två inom riksdagen väckta, till jordbruksutskottet hänvisade likalydande motioner I: 479 av herrar *Lodenius* och *Werner* samt II: 617 av herr *Persson* i Norrby hade yrkats, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att vid den pågående utredningen om förstärkning av jordbruk med skog måtte beaktas betydelsen av att genom bidrag stimulera samarbete av mindre skogsägare för gemensamma skogliga åtgärder samt anställande av yrkeskunnigt skogligt biträde på sådana platser, där på grund av ägoförhållandena dylikt prövades vara till särskilt gagn.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att motionerna I: 479 och II: 617 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr **WERNER** (bf):

Herr talman! Med hänsyn till den stora anhopningen av ärenden och de långt utdragna debatterna skall jag göra ett måhända fruktlöst försök att föregå kammaren med ett efterföljansvärt exempel och ber därför att få avstå från ordet.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Ang. utvidgning av justitieombudsmannens ämbetsområde m. m.

Föredrogs ånyo sammansatta konstitutions- och första lagutskottets utlåtande nr 2, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse av 96 och 99—101 §§ regeringsformen, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 23 mars 1956 dagtecknad proposition, nr 161, hade Kungl. Maj:t till riksdagens prövning i grundlagsenlig ordning framlagt ett vid propositionen fogat förslag till ändrad lydelse av 96 och 99—101 §§ regeringsformen.

Ang. utvidgning av justitieombudsmannens ämbetsområde m. m.

I berörda förslag var § 96 så lydande:

(Nuvarande lydelse:)

Riksdagen skall förordna två för lagkunskap och utmärkt redlighet kända medborgare, den ene såsom justitieombudsman och den andra såsom militieombudsman, att i egenskap av riksdagens ombud, efter den instruktion riksdagen för *vardera* utfärdat, hava tillsyn över lagars och författningsars efterlevnad, *militieombudsmannen i vad de skola tillämpas i mål, som i den ordning 87 § 1 mom. stadgar förklarats vara att hänföra till militära mål, samt i övrigt av ämbets- och tjänstemän med avlöning från de till försvarsväsendet anslagna medel och justitieombudsmannen i vad de eljest skola vid domstolarna samt av ämbets- och tjänstemän tillämpas, ävensom att enligt den fördelning nu är sagd* vid vederbörliga domstolar i laga ordning tilltala dem, som uti sina ämbetens utövning av våld, mannamån eller annan orsak någon olaglighet begått eller underlåtit att sina ämbetsplikter behörigen fullgöra. Ombudsmännen vare i all måtto underkastade samma ansvar och plikt, som allmän lag och rättegångsordning för aktorer utstaka.

(Föreslagen lydelse:)

Riksdagen skall förordna två för lagkunskap och utmärkt redlighet kända medborgare, den ene såsom justitieombudsman och den andra såsom militieombudsman, att i egenskap av riksdagens ombud, efter den instruktion riksdagen för *dem* utfärdat, hava tillsyn över lagars och författningsars efterlevnad *i vad de skola av dem, som äro underkastade ämbetsansvar, tillämpas samt* vid vederbörliga domstolar i laga ordning tilltala dem, som uti sina ämbetens utövning av våld, mannamån eller annan orsak någon olaglighet begått eller underlåtit att sina ämbetsplikter behörigen fullgöra. Ombudsmännen vare i all måtto underkastade samma ansvar och plikt, som allmän lag och rättegångsordning för aktorer utstaka.

Förslaget innebar, att justitieombudsmannens ämbetsområde skulle utvidgas att omfatta alla som vore underkastade ämbetsansvar. Även den kommunala förvaltningen skulle följaktligen stå under tillsyn av justitieombudsmannen, i den mån ämbetsansvar föreläge. Fördelningen av ämbetsuppgifter mellan justitieombudsmannen och militieombudsmannen skulle enligt förslaget utgå ur grundlagen och i stället regleras i ombudsmännens instruktion.

I anledning av propositionen hade i likalydande motioner, nr 569 i första kammaren av herr *Anderson, Carl Albert*, m. fl. och nr 753 i andra kammaren av herr *Sköldin* m. fl., hemställts, att riksdagen måtte avslå propositionen.

Propositionen och motionerna, vilka hänvisats till konstitutionsutskottet, hade

enligt överenskommelse mellan detta utskott och första lagutskottet hänskjutits till behandling av sammansatt konstitutions- och första lagutskott, vilket utskott i det nu ifrågakvarande utlåtandet anfört bland annat:

»Enligt utskottets mening bör JO ej öva tillsyn över dem som är underkastade allenast partiellt ämbetsansvar. För de brott varom kan bliva fråga — tagande av muta och brott mot tystnadsplikt — torde nämligen annan påföljd än åtal knappast vara möjlig, varför JO ej skulle kunna vidtaga annan åtgärd än som jämväl allmän åklagare är behörig att vidtaga. Under sådana förhållanden och då något praktiskt behov av kontroll i ifrågakvarande hänseenden knappast torde föreligga, bör JO enligt utskottets mening ej tilläggas tillsynsrätt.

Ang. utvidgning av justitieombudsmannens ämbetsområde m. m.

På grund av det långa uppskov med det slutliga antagandet av en grundlagsändring som — med hänsyn till att val till andra kammaren äger rum hösten 1956 — skulle bliva följderna om propositionen nu avskogs anser utskottet sig böra förordna att det i propositionen framlagda förslaget till grundlagsändringar med endast den ändringen att i § 96 regeringsformen tillsynen anges omfatta allenast dem som i allo är underkastade ämbetsansvar antages som vilande.

För att trygga den kommunala självstyrelsen anser utskottet vissa föreskrifter erforderliga som begränsar JO:s tillsyn. Sålunda bör — i annat fall än då fråga är om administrativt frihetsberövande — klagomål som regel icke upptagas då möjlighet att hos statlig myndighet överklaga kommunal myndighets beslut ej utnyttjats; om klagorätten utnyttjats bör JO däremot alltid vara oförhindrad att vid prövning av lagligheten av den statliga myndighetens beslut även pröva lagligheten av det kommunala organets beslut. Föreskrifter i sådant avseende skulle lämpligen kunna införas i instruktion, enär tillsynen enligt § 96 regeringsformen skall ske efter den **instruktion riksdagen** utfärdar. Utformningen härav synes böra ske genom särskild utredning i samråd med representanter för de kommunala förbunden.

Frågan om tillsyn — av JO och MO — över enskilda utöver vad som framgår av det ovan anförda avgöres lämpligen först sedan slutlig ställning tagits till frågan om tillsynen över det kommunala området.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A) att riksdagen måtte — med förklaring att riksdagen funnit viss ändring böra vidtagas i det genom propositionen framlagda förslaget till ändrad lydelse av 96 och 99—101 §§ regeringsformen — såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling för sin del antaga nämnda förslag med den ändringen, att § 96 erhåller följande lydelse:

Riksdagen skall förordna två för lagkunskap och utmärkt redlighet kända

medborgare, den ene såsom justitieombudsman och den andre såsom militieombudsman, att i egenskap av riksdagens ombud, efter den instruktion riksdagen för dem utfärdat, hava tillsyn över lagars och författningars efterlevnad i vad de skola av dem, som *i allo* äro underkastade ämbetsansvar, tillämpas samt vid vederbörliga domstolar i laga ordning tilltala dem, som uti sina ämbetens utövning av våld, mannamån eller annan orsak någon olaglighet begått eller underlåtit att sina ämbetsplikter behörigen fullgöra. Ombudsmännen vare i all måtto underkastade samma ansvar och plikt, som allmän lag och rättegångsordning för aktorer utstaka.

B) att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om den ytterligare utredning varom ovan anförts;

C) att motionerna måtte anses besvarade genom vad utskottet ovan anfördt och hemställt.»

Reservationer hade anmälts

1) av herrar *Damström, Wahlund* och *Carl Albert Anderson*, vilka dock ej antytt sin mening;

2) av herrar *Rylander, Ollén, Svensson* i Ljungskile, *Alexanderson* och *Gezelius*, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort hava den lydelse, reservationen visade, och avslutas med en hemställan, att riksdagen, med avslag å motionerna I: 569 och II: 753, måtte såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antaga det vid propositionen fogade förslaget till ändrad lydelse av 96 och 99—101 §§ regeringsformen.

Herr ALEXANDERSON (fp):

Herr talman! Den proposition, som här föreligger till behandling, avser grundlagsändring beträffande JO-ämbetets kompetensområde. Propositionen är resultatet av en utredning, som riksdagen i skrivelse av år 1954 begärde att Kungl. Maj:t skulle låta utföra. Skrivelsen hade föreslagits av ett enhälligt utskott, och utredningen, som var parlamentariskt sammansatt, var också enhällig. Man skulle därför haft anledning

Ang. utvidgning av justitieombudsmannens ämbetsområde m. m.

att tro, att propositionen, som ju i väsentliga delar grundar sig på riksdagens skrivelse och utredningens betänkande, skulle ha gått igenom utan några svårigheter. Så har emellertid icke blivit fallet. Även om utskottsutlåtandet tillstyrker en grundlagsändring, som icke alltför mycket skiljer sig från propositionens, innehåller det i motiveringen sådana reservationer, att det sakligt sett beträffande väsentliga delar av området närmast innebär ett avslagsyrkande. För att klarlägga detta fordras en litet närmare utveckling.

Avsikten med den ifrågavarande grundlagsändringen är att utsträcka JO:s verksamhetsområde till dels alla, som har att taga befattning med administrativa frihetsberövanden, och dels kommunalförvaltningens område. När JO-ämbetet tillskapades i samband med regeringsformens tillkomst år 1809, var ju dessa frågor inte särskilt aktuella. Under den utveckling, som sedan ägt rum under 1800-talet och fram till våra dagar, har avgränsningen kommit att ske genom den praxis, som olika innehavare av JO-ämbetet tillämpat från fall till fall. Då en JO upptagit till behandling ett ärende rörande en viss myndighet eller tjänsteman, har senare innehavare av ämbetet i regel inte desavuerat honom, utan tillämpat samma praxis i helt överensstämmande fall, men i stort sett har JO avvisat ärenden rörande rent kommunala myndigheter.

Resultatet har blivit en egendomlig slumpartad avgränsning av verksamhetsområdet, där befattningshavare med precis samma uppgifter kommit att behandlas olika, allteftersom de är statligt eller kommunalt anställda.

Ett belysande exempel är läkare och annan sjukvårdspersonal. Om de är anställda vid statligt sjukhus, faller de inom JO:s ämbetsområde, men vid de kommunala sjukhusen gäller detta bara beträffande dem som är tillsatta av Kungl. Maj:t, d. v. s. i stort sett vissa lasarettsoverläkare. Andra exempel på liknande inkonsekvenser i nuvarande praxis finns angivna i utskottsutlåtandet och reservationen.

Den avgränsning av JO:s verksamhetsområde, som sålunda uppstått i praxis, är så mycket mer anmärkningsvärd, som utvecklingen beträffande justitiekanslersämbetets kompetens varit en annan. I regeringsformen är JK:s verksamhetsområde angivet genom i stort sett samma ordalag, som JO:s, men i praxis har JK upptagit klagomål rörande kommunala myndigheter i full utsträckning. Och detta trots att det väl skulle te sig naturligast, att dylika klagomål från de enskilda medborgarna upptas av JO, som är riksdagens ombudsman och den, som sedan länge betraktats som en klagomur för folkets breda lager. Det ligger mycket mindre nära till hands att JK, som till sin huvuduppgift är kronans ombudsman, handlägger sådana ärenden. Det har också visat sig, att klagomål i dylika fall i ganska stor utsträckning anhängiggöres hos JO, fastän han inte gör något annat än avvisar dem och säger, att de inte faller under hans område. Det är ungefär ett fyrtiotal sådana ärenden som inkommer varje år, och detta är ju ett ganska tydligt tecken på att ett behov föreligger. Till JK däremot, som behandlar dylika klagoskrifter, kommer blott ett tiotal per år.

Dessa förhållanden klargjordes för riksdagen 1954, och det anvisades också lämpliga vägar att avhjälpa de brister, som konstaterats. Den i grundlagen angivna gränsen för JO:s verksamhet bör vara utformad efter allmänna och generella riktlinjer och icke innebära en uppräkningslista av vissa närmare angivna områden. I så fall skulle det naturligtvis under tidernas lopp ej sällan bli behövt med justeringar och förändringar. Man har nu funnit en klar och logisk gränslinje genom att säga, att JO:s verksamhetsområde skall omfatta alla, som är underkastade ämbetsansvar. Det är ju naturligt att på de områden, där man genom att stadga ett särskilt ämbetsansvar velat skapa särskilda garantier mot missbruk av den makt, som genom lagstiftningen lagts i vissa myndigheters eller ämbetsmäns händer, där är det också naturligt att man ställer till förfogande en instans, till vilken all-

Ang. utvidgning av justitieombudsmannens ämbetsområde m. m.

mänheten kan vända sig för att få denna sanktionsanordning att träda i funktion.

På den nu angivna tankegången är utredningsförslaget och propositionen byggd. JO:s verksamhetsområde kommer därigenom att omfatta även det kommunala området, d. v. s. i främsta rummet de kommunala tjänstemännen samt de kommunala nämnderna och styrelserna. Beträffande de beslutande församlingarna, t. ex. stads- och kommunalfullmäktige, föreligger en särskild situation. De är visserligen underkastade ämbetsansvar men endast i begränsad omfattning. Det kan nämligen i sådant avseende straffas endast om de tagit mutor eller brutit sin tystnadsplikt. Detta torde vara sällan förekommande, och det skulle kanske inte spela någon större roll, om de toges med eller icke. Enligt propositionens förslag skulle även dessa falla inom JO:s område och detta förslag är närmast motiverat av att avgränsningen blir enklare och logiskt riktigare, om man tar med alla fall, då ämbetsansvar kan ifrågakomma. I utskottets förslag är emellertid den nämnda gruppen undantagen genom en ändring i den föreslagna lagtexten, som drar gränsen kring dem, som *i allo* är underkastade ämbetsansvar.

I den reservation, som har fogats till utlåtandet, har yrkats att propositionens lagtext skall antagas oförändrad. Det är emellertid icke på denna punkt, som den väsentliga skiljaktigheten mellan majoritetens och reservanternas ståndpunkter ligger. Vi reservanter skulle nog i och för sig ha kunnat godtaga den föreslagna jämkningen i grundlagstexten. Den har icke någon större betydelse i sak, och skälen för propositionens ståndpunkt ligger huvudsakligen på det formella planet. Vad vi icke kunnat godtaga i majoritetens ståndpunkt är att den förutsätter, att i samband med grundlagsändringens definitiva antagande genom föreskrifter i instruktionen för justitieombudsmannen skall göras väsentliga inskränkningar i det verksamhetsområde som anges i grundlagstexten. Utskottet anför sålunda på s. 12 i utlåtandet bl. a. följande: »För att

trygga den kommunala självstyrelsen anser utskottet vissa föreskrifter erforderliga som begränsar JO:s tillsyn. Sålunda bör — i annat fall än då fråga är om administrativt frihetsberövande — klagomål som regel icke upptagas då möjlighet att hos statlig myndighet överklaga kommunal myndighets beslut ej utnyttjats; om klagorätten utnyttjats bör JO däremot alltid vara oförhindrad att vid prövning av lagligheten av den statliga myndighetens beslut även pröva lagligheten av det kommunala organets beslut. Föreskrifter i sådant avseende skulle lämpligen kunna införas i instruktionen, enär tillsynen enligt § 96 regeringsformen skall ske efter den instruktion riksdagen utfärdar. Utformningen härav synes böra ske genom särskild utredning i samråd med representanter för de kommunala förbunden.»

Vad innebär nu detta? Ja, det vet man för närvarande inte så noga. Meningen är ju tydligen att den egentliga avgränsningen skall dryftas vid en utredning, som skall företagas i samråd med kommunförbunden. Men den ledande grundsatsen skulle enligt utskottets skrivning vara, att alla fall, där en möjlighet att anföra besvär till statlig myndighet förelegat men icke utnyttjats, skulle vara undantagna från JO:s verksamhetsområde.

Nu är det ju så, att de allra flesta kommunala beslut kan överklagas, åtminstone i vissa avseenden. Att undandraga alla dessa från möjlighet till JO:s ingripande bara därför att vederbörande icke i tid varit medveten om att beslutet på ett eller annat sätt varit felaktigt eller kanske över huvud taget icke känt till att klagorätt förelegat, kan väl icke vara motiverat. Det strider också klart mot vad som gäller nu i fråga om möjlighet till JO:s ingripande på andra områden. Den som blivit utsatt för eller anser sig ha blivit utsatt för ett felaktigt beslut av t. ex. en domstol eller en administrativ statlig myndighet bör givetvis ha rätt — och har det också nu — att påkalla JO:s hjälp för utredning och eventuell åtgärd, vare sig felaktigheten upptäckts under klagotiden och

Ang. utvidgning av justitieombudsmannens ämbetsområde m. m.

klagan har fullföljts eller det hela har kommit i dagen först sedermera, när klagorätten blivit försutten. Även utskottets majoritet har accepterat detta såvitt avser administrativa frihetsberövanden.

Det är väl klart och erkänt av alla att den ordinarie besvärsvägen i första hand bör utnyttjas, så länge den står öppen, och det ligger också i den klagandes eget intresse att göra så. Endast på den vägen kan han uppnå en omprövning av de moment av skönsmässigt eller mera omdömesmässigt avgörande, som ingår i de flesta beslut, t. ex. bevisprövning eller straffmätning, för att taga exempel från straffrättsskipningen. Genom en hänvändelse till JO blir det aldrig fråga om annat än en prövning av beslutets laglighet eller av frågan, om vederbörande tjänsteman gjort sig skyldig till straffbar tjänsteförsummelse e. d. Det är sålunda endast en i huvudsak formell kontroll som kan utövas genom JO-ämbetet. Över huvud taget kan man säga att då man talar om att ställa vissa tjänstemän m. m. under JO:s tillsyn eller kontroll, så ger detta knappast ett riktigt intryck av vad det är fråga om. Som vi alla vet är det för JO:s del aldrig fråga om någon fortlöpande kontroll eller tillsyn, utan i huvudsak endast att JO i anledning av anförda klagomål eller i anledning av omständighet, som på annat sätt, t. ex. genom pressen, kommit till hans kännedom, tar upp beslut eller åtgärder till prövning i fråga om deras laglighet. I sådant sammanhang görs ofta djupgående undersökningar av rättsliga frågor och undersöks kanske hållbarheten av en praxis, som under längre tid har utbildat sig. En sådan utredning kan också i vissa fall leda till förslag om författningsändringar. I många fall slutar en sådan prövning från JO:s sida endast med att han klargör, vilken situationen är, och låter det bero vid vad han har anfört. Särskilt ofta är detta fallet när den skriftväxling, som förts, leder till att den påtalade tjänstemannen medger att han av något förbiseende eller någon särskild anledning har förfarit felaktigt.

JO företar också vissa inspektioner,

särskilt hos domstolarna och på senare tid i någon mån hos de statliga förvaltningsmyndigheterna. Men det är inte avsett att några sådana inspektioner skulle ske vid den kommunala förvaltningen, i varje fall inte om de inte föranleddes av något särskilt ärende.

Vad är det nu av allt detta, som så förskräcker de kommunala förbunden och de av dem inspirerade motionärerna och slutligen utskottets majoritet? Jo, man är rädd att en sådan verksamhet skulle äventyra den kommunala självstyrelsen. Ja, alla är vi eniga om att man bör slå vakt om den kommunala självstyrelsen. Det framhölls redan då riksdagsskrivelsen beslöts år 1954. Men den kommunala självstyrelsen är ju garanterad genom våra kommunallagar, och dessas rätta efterlevnad ingår ju just bland det, som genom JO:s verksamhet skulle garanteras. Enligt dessa lagar har kommunerna att i stor utsträckning själva bestämma i sina angelägenheter. Något intrång i detta kommer inte att göras, även om JO skulle kopplas in på detta område. Möjlighet finns ju för övrigt redan för justitiekanslern att ingripa, och någon olägenhet härav har icke försports. Men den kommunala verksamheten skall givetvis hållas inom de gränser, som lagstiftningen dragit upp, och enskilda personers rätt får icke kränkas. Det är lika motiverat på detta område som inom andra grenar av den offentliga förvaltningen, att man ställer till medborgarnas förfogande en möjlighet till utredning och inskrifande, om något dylikt misstänkes ha inträffat.

Departementschefen har också konstaterat att det måste bero på ett missförstånd att den föreslagna ordningen skulle kunna föranleda intrång i den kommunala självstyrelsen. Det är ju också att märka att den föreslagna grundlagsändringen tillstyrkts av de allra flesta remissmyndigheterna. Endast vissa kommunala förbund har direkt avstyrkt förslaget. Och det är kanske anledning att i detta avseende betrakta dem såsom ett slags part i målet. Även JK och den förutvarande justitieombuds-

Ang. utvidgning av justitieombudsmannens ämbetsområde m. m.

mannen har varit kritiskt inställda, men i det sammanhanget är det väl särskilt synpunkter i fråga om arbetsbelastningen som spelat in. Däremot har den nuvarande justitieombudsmannen inför utskottet ställt sig starkt positiv till den föreslagna utvidgningen av verksamhetsområdet till den kommunala sektorn.

Vad kan det då vara i realiteten, man från kommunalt håll vill slå vakt om i detta sammanhang? Ja, det kan ju inte gärna vara rätten att vidtaga olagliga åtgärder och fatta olagliga beslut i största allmänhet. Men kanske är det så, att man i vissa undantagsfall ansett sig ha möjlighet att på grund av särskilt starka sakliga skäl operera så att säga på sidan av lagen. Och nu är man rädd för att denna möjlighet skall försvinna.

Jag vill inte förneka att det kan föreligga fall, då det finns starka sakliga skäl att förfara på det angivna sättet. Men sådana situationer är inte alls något enastående för det kommunala området. Jag vill erinra t. ex. om det utlåtande som behandlades i denna kammarare i går och som då återremitterades till första lagutskottet. Det gällde lagstiftningsåtgärder beträffande de vidlyftiga rättegångarna. Jag skulle tro att domstolarna hör till de mest laglydiga instanserna här i landet, men även domstolarna kan, som framgår av detta utlåtande, komma i sådana situationer att det blir nödvändigt för dem att bryta mot lagens bokstav.

Ett annat ännu närmare till hands liggande exempel kan jag hänvisa till. Vi diskuterade här i kammaren häromdagen fall då regeringen ansett sig böra gå vid sidan av de lagliga vägarna för framläggande av förslag för riksdagen. Jag tror att vi litet var får vara beredda på att någon gång ta på oss ansvaret för att på detta sätt bryta mot lagens bokstav. Konsekvenserna lär nog som regel inte bli särskilt allvarliga, om avsteget är grundat på tillräckligt starka skäl och all nödig hänsyn tagits till allmän och enskild rätt. Men dessa förhållanden får under inga omständigheter tas till intäkt för att man utestänger de enskilda medborgarna från skälig

möjlighet till prövning, då de anser sig ha blivit lidande genom en icke laglig åtgärd från offentlig myndighets sida.

Jag vill emellertid i detta sammanhang inte underlåta att med tillfredsställelse notera att full enighet råder om att JO:s verksamhetsområde utan några inskränkningar skall omfatta alla som har att taga befattning med administrativa frihetsberövanden, vare sig det gäller statliga, kommunala eller enskilda befattningshavare och både i fråga om besluten om frihetsberövande och i fråga om de omhändertagnas behandling på anstalten. Men det är inte utan att jag är orolig för att denna principiella enighet inte skall kunna förverkligas i praktiken, om majoritetens förslag antages. Det är stor risk för att motsättningen mot vad som nu gäller för JO:s verksamhet i övrigt samt de avgränsnings- och skrivningsproblem som skall lösas vid den av majoriteten förutsatta utredningen skall visa sig vara så svårlösta, att de kommer att stjälpa hela reformen. Det är i avsevärd utsträckning kommunala myndigheter som handhar de administrativa frihetsberövandena, och om man då skulle ställa krav på utnyttjad besvärsmöjlighet beträffande kommunala beslut i övrigt men inte på detta område, uppstår ju svåra gränsdragningsproblem. Såväl inom barnavården som inom nykterhetsvården går ju för övrigt de olika åtgärderna från råd och hjälp till varningar och beslut om frihetsberövanden så över i varandra, att varje gränsdragning skulle te sig orimlig. Jag har därför, som jag sade, allvarliga farhågor för att det inte kommer att visa sig möjligt att realisera den standpunkt som innefattas i detta utskottsutlåtande.

Med dessa ord ber jag därför, herr talman, att få yrka bifall till den vid betänkandet fogade reservationen, som innebär bifall till Kungl. Maj:ts förslag i oförändrat skick.

Herr ANDERSON, CARL ALBERT, (s):

Herr talman! Den proposition som riksdagen nu har att behandla bygger, såsom den föregående ärade talaren

Ang. utvidgning av justitieombudsmannens ämbetsområde m. m.

framhöll, på ett betänkande, utarbetat av särskilt tillkallade sakkunniga. Detta betänkande har tidigare varit utsänt på remiss till myndigheter och av betänkandet berörda institutioner. Svaren från dessa remissinstanser har inte varit entydiga. Från flera håll har tveksamhet uttalats för att inte säga hård kritik, och detta gäller särskilt de remissinstanser, där förutsättningar för sakkunskap vid bedömandet har varit till finnandes i alldeles särskilt hög grad. Även om man nu vill jäva denna sakkunskap, kommer man ändå inte förbi den. Såväl de tre kommunförbunden som JO har yttrat sig mycket kritiskt om det förelagda förslaget. Tyvärr har icke hänsyn tagits till denna kritik, utan riksdagen har i dag att behandla ett utskotts-förslag, grundat på den proposition som förelagts i ärendet. Utskottsmajoritetens förslag är väl närmast att betrakta som en kompromiss, där många helst velat gå på den direkta avslagslinjen. Jag tillhör denna del av utskottsmajoriteten, och jag har tillåtit mig att i utskottet reservera mig blankt för att bli i tillfälle att i kammaren framföra några synpunkter på föreliggande ärende.

Som motiv för förslaget har framhållits, att begränsningen av JO:s tillsyn till statliga befattningshavare har resulterat i att JO:s ämbetsområde kommit att präglas av en viss oenhetlighet. Man har från såväl departementets som utskottsminoritetens sida framfört krav på principiell likformighet, och i valet mellan att låta ämbetsområdet bestämmas av påvisbara praktiska tillsynsbehov eller efter mera allmänna kriterier har utskottsminoriteten stannat vid en lösning, där den senare synpunkten fått bli utslagsgivande. Med utgångspunkt från att alla som utövar en offentlig-rättslig funktion av någon betydelse bör underställas JO:s tillsyn förordar man på det hållet, att JO:s tillsynsområde skall sammanfalla med området för ämbetsansvar, och man tillägger att även om förvaltning, där det konkreta tillsynsbehovet är litet, skulle komma att falla under tillsynen, så kommer detta att sakna betydelse, eftersom intensiteten i tillsynen

i praktiken kan avpassas efter behovets styrka.

Invändningen att den kommunala självstyrelsen skulle kunna lida men av den utvidgade tillsynen, avfärdar man med påståendet — såsom nyss skedde i herr Alexandersons anförande — att en sådan farhåga måste bero på ett missförstånd. JO skulle nämligen icke inom områden för diskretionär prövningsrätt, som är vanlig inom kommunalförvaltningen, äga rätt att granska åtgärderna eller besluten ur lämplighets- utan endast ur legalitetssynpunkt; och därigenom skulle den kommunala självstyrelsen icke trädas för när. Jag vill här skjuta in den meningen, att alla är ense när det gäller åtgärder för ökat rättskydd åt individen vid administrativt frihetsberövande, och jag markerar även, att en utredning i fråga om sinnessjukvården pågår. Någon anledning att föregripa resultaten av den utredningen föreligger inte, och vidare: därest och där behov av ökat medborgerligt rättskydd kan anses föreligga, bör detta rättsskydd i första hand tillgodoses genom effektivisering av normala rättsmedel.

Sedan gammalt har JO-ämbetets främsta uppgift varit att tillse, att domstolar, ämbetsverk och andra statliga myndigheter korrekt handlägger för den enskilda betydelsefulla angelägenheter. JO:s tillsyn har bl. a. riktats mot sådana yttringar hos en central förvaltning, som kunnat betecknas såsom utslag av prestige eller byråkratisk solidaritet, d. v. s. en omedveten eller kanske i något fall rent av medveten strävan hos myndigheter att hålla ihop. Genom sin fristående och oberoende ställning har JO haft möjligheten att komma till rätta med sådana tendenser.

I fråga om det kommunala föreligger ej ett sådant behov. Redan uppsplittningen av kommunalförvaltningen på en mängd enheter samt det förhållandet, att förtroendemännen tillsättes för begränsad tid, innebär enligt mitt förmenande garantier mot en sådan byråkrati på det kommunala planet. I såväl propositionen som utskottsminoritetens utlåtande

Ang. utvidgning av justitieombudsmannens ämbetsområde m. m.

säges, att offentlighetsrättsliga uppgifter i stor utsträckning anförtros kommunerna och att tjänstemannaförvaltningen som följd därav fått betydande omfattning. Detta är visserligen sant, men det bör rimligtvis också framhållas, att kommunaltjänstemännen i motsats till statstjänstemännen ingenting annat är än biträden till de av lekmän sammansatta kommunala kollektivorganen. Ej heller har de kommunala tjänstemännen i allmänhet samma långtidsrätt sig tillförsäkrad som statstjänstemännen till sina tjänsteinnehav. Det är därför betydligt lättare för kommunalförvaltningen att neutralisera en olämplig befattningshavare från hans uppgifter än vad det är inom den statliga förvaltningen. En svag eller obetydlig förtroendeman omväljs i regel inte och en inkompetent tjänsteman kan i regel också entledigas. Det bör likaså bemärkas och understrykas, att kontrollen över den kommunala förvaltningen i väsentlig mån skiljer sig från den, som utövas inom statsförvaltningen. Kommunalförvaltningen är föremål för direkt insyn från medborgarna-kommunmedlemmarna. De kontrollerar direkt eller indirekt verksamheten. De kollektiva organ, i vilka de själva sitter, ansvarar för verksamhetens rätta och riktiga handhavande — också detta ett värdefullt moment — och slutligen har man insynen i hela verksamheten från kommunmedlemmarnas utsedda revisorer, vilka inte alltid nöjer sig med sifferprövning utan också mången gång kan ge sin mening till känna i både legalitets- och lämplighetsfrågor.

Den hittillsvarande statskontrollen över kommunalförvaltningen anpassar sig i själva verket till dessa förhållanden. På områden av oreglerad förvaltning inskränker den sig till en legalitetskontroll, som vilken kommunmedlem som helst kan utlösa, oavsett om han personligen berörs av det kommunala beslutet eller inte. Inom den reglerade förvaltningen, där behovet av rättsskyddsgarantier är större, står som regel förvaltningsbesvär — vilka även tillåter lämplighetsprövning — till förfogande för den som anser sig förfördelad genom

kommunala beslut. Inom vissa områden fungerar statliga tillsynsorgan, som på eget initiativ eller efter anmodan från enskild kan ingripa i kommunalförvaltningen med direktiv och förelägganden. I fall där särskilda statliga tillsynsorgan — länsstyrelser eller centrala verk — fått i uppdrag att utöva dylik kontinuerlig tillsyn över den kommunala verksamheten, tillgodoses också det speciella tillsynsintresse, som JO företräder inom statsförvaltningen. I sin tillsyn över kommunerna är dessa myndigheter i sin tur underkastade kontroll från JO.

Det torde framgå av vad jag nu sagt, att det är väl sörjt för allmäninsynen på det kommunalrättsliga området och att det även är väl sörjt för den enskildes rättssäkerhet. Knappast något område inom svenskt samhällsliv ligger så öppet för allmänkontroll som det kommunala. Och till detta kommer att den medborgare, som så önskar, har JK-ämbetet att tillgå. Man kan också fråga sig, varför tillämpningen av de nya kommunallagarna icke tillmätts sådan funktionstid att en erfarenhetsmässig prövning på grundval av dessa blivit möjlig. Dessa kommunallagar är ju komponerade med tanke på nu gällande statskontroll. De anvisar klagovägar och rättsgrunder för klagan. Jag tror inte det är för mycket sagt att de, som tänkt och format dessa lagar, skulle gett dem en annan utformning än som skett, därest de haft en utvidgad JO-kontroll för ögonen.

Som jag nyss nämnde, avfärdas talet om intrång i den kommunala självstyrelsen såsom beroende på missförstånd. Jag nödgas därför hänvisa till vad Svenska stadsförbundets styrelse anfört i sitt remissyttrande.

Stadsförbundet uttalar farhågor för att med kommunalförvaltningen missnöjda personer, särskilt om syftet är att diskreditera politiska motståndare, skall föredraga att vända sig till JO framför att utnyttja normala rättsmedel. Det tidsödande utredningsarbetet, avfattande av förklaringskrivelser, medverkan vid inspektioner m. m., som är normala följ-

Ang. utvidgning av justitieombudsmannens ämbetsområde m. m. företeelser av JO:s tillsynsverksamhet, skulle bli hindersamma moment i den kommunala verksamheten och hos lekmännen måhända minska villigheten att åtaga sig kommunala uppdrag.

Dessa farhågor anser jag inte överdrivna. En JO-anmälan kan slås upp i lokalpressen och väcka ett helt annat uppseende än en besvärstalan. Den negativa utgången av en anmälan refereras kanske med några få ord, kanske inte alls. Som resultat av aktionen kan då komma att kvarstå en omotiverad fläck på den angräpn. En JO-anmälan kan med andra ord bli ett idealiskt vapen för kverulanter och skrupelfria politiska karriärister. Jag har den uppfattningen att detta vapen inte bör få ingå i den kommunalpolitiska arsenalen.

Även JO har uppehållit sig vid de återverkningar tillsynsutvidgningen kan tänkas få för JO-ämbetet. Han befarar att hans auktoritet och anseende för objektivitet kan bli lidande av att han indrages i kommunalpolitiskt ömtåliga frågor. Även JK och Svea hovrätt synes mena att en utvidgad tillsyn skulle kunna medföra olägenheter för JO-ämbetets innehavare, som icke uppväger nytan med den utvidgade kontrollen.

Vad jag nu anfört, herr talman, är närmast motivering för ett avslagsyrkande.

Förslaget om JO-ämbetets utvidgade tillsyn fyller nämligen icke något verkligt praktiskt behov. Något påvisbart sådant har heller icke anförts, om jag undantar åtgärderna för prövning av administrativt frihetsberövande; beträffande det avsnittet råder ju också full enighet.

Utskottet har stannat vid en stark begränsning av JO-tillsynen. De, som är underkastade partiellt ämbetsansvar, undantages, och för dem, som är underkastade helt ämbetsansvar, skall JO-ingripande ej kunna ske förrän befintliga klagoformer utnyttjats. Härvid är emellertid att märka att s. k. helt ämbetsansvar icke friskriver lekmän och begränsar sig till endast tjänstemän. Såvitt jag kan bedöma torde det tvärtom vara så, att fullständigt ämbetsansvar gäller icke

blott för tjänstemän utan också för ledamöter i administrativa och förvaltande organ, såsom drätselnämnd, byggnadsnämnd, barnavårdsnämnd, fattigvårdsstyrelse, hälsovårdsnämnd, nykterhetsnämnd, kommunalnämnd och stadskolegium. Således är icke lekmännen, såsom någon trott, avförda från diskussionen genom att tillsynen begränsas till begreppet fullt ämbetsansvar. Jag säger inte detta därför att det förändrar någonting i sak, men det bör ändå framhållas i anslutning till den diskussion, som förts under hand.

Utskottet förordar särskild utredning om föreskrifterna för begränsad tillsyn. Utformningen av dessa föreskrifter skall enligt utskottets skrivning ske i samråd med kommunförbunden.

Omständigheterna har tvingat mig att i utskottet acceptera en kompromiss, där jag hellre velat avslag. Jag kan, herr talman, till nöds vara med om denna men förbehåller mig givetvis fria händer för den framtida bedömningen av den tillärnade instruktionen.

Herr talman, även om således det sakligt riktiga vore ett avslagsyrkande, har emellertid, såsom jag nyss nämnde, en sådan situation uppstått att jag anser mig böra avstå därifrån och i stället vid den kommande voteringen rösta för utskottets förslag.

Häri instämde herrar *Wahlund* (bf), *Damström* (s) och *Thun* (s).

Herr andre vice talmannen **LODENIUS** (bf):

Herr talman! Sedan nu två talare haft ordet i denna fråga — herr *Alexander-son*, som i egenskap av reservant varmt och övertygat talat för reservanternas förslag, som är detsamma som den kungl. propositionens, och herr *Carl Albert Anderson*, som å sin sida med övertygelse uttalat, att den utvidgning av JO:s kompetensområde, som det här är fråga om, är överflödigt — skall jag för min del försöka begränsa mig. Eftersom jag tillhör utskottsmajoriteten — utan att ha anfört någon reservation — vill jag ändå säga några ord.

Ang. utvidgning av justitieombudsmannens ämbetsområde m. m.

Det har redan framhållits att den grundlagsfråga, som nu är föremål för behandling, avser en utvidgning av verksamhetsområdet för riksdagens ombudsmän till att gälla alla, som är underkastade ämbetsansvar. Framför allt innebär detta, att JO:s kompetensområde kommer att omfatta även kommunala befattningshavare. Förslaget innebär också den förändringen, att fördelningen av JO:s och MO:s ämbetsuppgifter skall utgå ur grundlagen och i stället regleras i ombudsmännens instruktion. Det är med hänsyn därtill som utskottsmajoriteten ansett sig kunna tillstyrka grundlagsändringen men med mindre justering.

Samtidigt föreslår emellertid utskottet vissa begränsningar av JO:s tillsyn över det kommunala området och att detta då bör införas i den blivande instruktionen för JO, som sedermera som bekant skall utfärdas av riksdagen. Det har ju framgått redan av propositionen, att meningarna har varit mycket delade i denna fråga, och det framgår ju främst av remissvaren. Sedermera har motionerats i ärendet, och även nu inom utskottet visar det sig, att meningarna går mycket isär.

Jag tror att det sades av herr Carl Albert Anderson, att utskottsmajoritetens förslag närmast var att betrakta som en kompromiss, och jag tror inte att jag gör mig skyldig till någon större indiscretion om jag nämner, att vi vid behandlingen av ärendet inom utskottet nog hyste vissa förhoppningar om att utskottet skulle kunna ena sig om den linje, som utskottsmajoritetens förslag innebär — i varje fall föreföll detta möjligt beträffande lagtexten. Så har emellertid inte blivit fallet. Själva den formella ändringen i lagtexten är, som alla sett, mycket liten; det har tillkommit de båda orden »i allo». Därmed vill utskottet betona, att JO:s tillsyn inte skall inbegripa dem, som är underkastade endast partiellt ämbetsansvar. Enligt reservanternas förslag skall däremot tillsynen inbegripa även partiellt ämbetsansvar, och detta förslag överensstämmer ju med den kungl. propositionen.

Jag kan inte låta bli, herr talman, att uttrycka en viss förvåning över att reservanternas inte ens har kunnat biträda förslaget till lagtexten — alltså det som gäller själva grundlagsändringen — eftersom det partiella ansvar som medlemmar av kommunala beslutande organ, exempelvis kommunalfullmäktige, kan dömas för avser tagande av muta eller brott mot tystnadsplikt, och ett sådant brott har en allmän åklagare inte bara möjlighet utan även skyldighet att åtala vederbörande för. Jag förstår därför inte, varför man skall behöva ha det partiella ämbetsansvaret underkastat JO:s tillsyn.

De båda föregående talarna har här påpekat, att alla inom utskottet är eniga på en punkt, och det gäller de administrativa frihetsberövandena. Vi anser, att dessa bör vara underkastade tillsyn av JO alldeles oavsett om befattning därmed tages av statlig eller kommunal myndighet eller tjänsteman eller av enskild, som är underkastad ämbetsansvar. Herr Alexanderson var rädd för att utskottsmajoritetens förslag med den begränsning, som föreslagits i utskottets motivering och som skall intas i den blivande instruktionen, inte skulle få någon egentlig betydelse för dessa frihetsberövanden. Jag beklagar att jag inte är så juridiskt kunnig, att jag här kan gå in på några detaljer, men om jag förstått saken rätt gäller den begränsning, som här föreslås av utskottsmajoriteten, endast de *kommunala* myndigheterna, och den skall ju närmare anges i instruktionen. Det kan väl i varje fall inte möta något hinder att avfatta instruktionen på det sättet, att därav klart framgår att de administrativa frihetsberövandena skall underkastas JO:s tillsyn — jag har svårt att tro något annat.

Den begränsning av JO:s tillsyn, som utskottet föreslår och som också herr Carl Albert Anderson talade om, anser utskottsmajoriteten vara mycket viktig. Vi har ansett, att det skulle kunna förorsaka mycket arbete både för JO och inte minst för de kommunala myndigheterna, om det blev på det sättet, att de, som inte ansåg sig nöjda med ett

Ang. utvidgning av justitieombudsmannens ämbetsområde m. m.

kommunalt förvaltningsorgans åtgärd, inte utnyttjade sina möjligheter att anföra besvär i vanlig ordning utan helt enkelt bara skulle skriva till JO och anföra sina klagomål. Jag tror att denna risk skulle bli ganska stor, ty hur det än är, är det mycket enklare för menige man att skriva ett brev till JO än att anföra mera formella besvär hos länsstyrelsen eller vissa centrala ämbetsverk. Och kverulanter finns ju överallt, även på det kommunala området.

Vi som tillhör utskottsmajoriteten har ansett för det första att det inte är nödvändigt att ha det på detta sätt och för det andra, att en utvidgning av verksamhetsområdet säkert skulle skapa en hel del arbete och ställa till en hel del oreda i onödan. Vi anser därför — och det framgår av utskottets motivering — att man *i regel* först skall använda de möjligheter som finns att överklaga kommunal myndighets beslut. Uttrycket »i regel» har jag tolkat så, att om någon av rent förbiseende eller av rent oförstånd försuttit besvärstiden och inte utnyttjat de besvärmöjligheter, som föreligger, bör det inte vara förbjudet att gå till JO, ty annars skulle detta »i regel» knappast ha stått i motiveringen. Där emot säges det tydligt, att om besvärmöjligheterna använts och vederbörande inte anser sig ha fått den rätt han vill ha, står det honom fritt att gå med sina klagomål till JO. Det är väl den huvudsakliga innebörden av detta uttalande.

Såväl i de sakkunnigas betänkande som i den kungl. propositionen synes motiveringen för att de kommunala befattningshavarna skall ställas under JO:s kontroll i allt väsentligt grunda sig på principiella skäl. Man menar att den praxis som utvecklats sig beträffande JO:s befogenhet att ingripa är oenhetlig och att den enskildes rättsskydd är i olika grad tillgodosett. Jag vill för min del inte bestrida, att ser man saken ur rent principiell synpunkt kan det givetvis finnas fog för det framlagda förslaget om utvidgning av JO:s verksamhetsområde.

Men för mig blir då frågan: Finns det

ett verkligt trängande behov av att så sker? Jag har inte kunnat finna att man påvisat något sådant. Eftersom JO:s arbetsbörda redan nu är så stor att en utökning av ämbetets befattningshavare är nödvändig, synes det mig vara av vikt att mycket noga tänka sig för, innan man av huvudsakligen principiella skäl utvidgar JO:s verksamhetsområde. Jag tänker då närmast på det kommunala området, där något trängande behov härav, såvitt jag har kunnat se, inte har kunnat påvisas. I remissvaren har, såsom redan påpekats, Svenska stadsförbundet och Svenska landskommunernas förbund bestämt avstyrkt de sakkunnigas förslag såvitt det rör det kommunala området. Svenska landstingsförbundet uttalar sin tvekan rörande såväl behovet av som det befogade i att utsträcka JO:s kontroll till att omfatta jämväl kommunal verksamhet.

Nu sade herr Alexanderson i sitt anförande — och jag har tidigare hört det i utskottet — att man kan ifrågasätta om inte dessa kommunala förbund är parter i detta ärende. Det är klart att det låter säga sig, men å andra sidan får man också medge, att de har alldeles särskilt stor erfarenhet och sakkunskap på det kommunala området. Det finns också andra remissinstanser, som ställt sig synnerligen kritiska till saken och som inte kan tänkas vara partiska. Jag tänker då närmast på JK och JO. Även Svea hovrätt har anlagt en kritisk syn på förslaget.

Jag skall be att ur propositionen helt kort få citera något av vad JK har anfört: »Justitiekanslersämbetet intar den principiella ståndpunkten, att utökningen av JO:s verksamhetsfält, bland annat med hänsyn till hans nuvarande arbetsbörda och angelägenheten av att JO beredes tillfälle att ägna sig åt mera väsentliga rättssäkerhetsuppgifter, bör bestämmas av synpunkten om ett påvisbart praktiskt behov av tillsyn föreligger, samt att det kan ifrågasättas, om så skett i förslaget.» JK yttrar vidare: »Beträffande den kommunala självförvaltningen håller justitiekanslersämbetet före att det för en utvidgning av JO:s

Ang. utvidgning av justitieombudsmannens ämbetsområde m. m.

kompetens på föreslaget sätt bör ford-
ras, att ett praktiskt behov därav, tillika
av ej alltför obetydlig styrka och icke
begränsat till blott någon del av för-
valtningsområdet, kan anses föreligga.»

Även JO är inne på samma tema och
säger bland annat: »De sakkunnigas upp-
fattning att den kommunala självförvalt-
ningen bör omfattas av JO:s direkta till-
syn synes huvudsakligen betingad av
principiella hänsyn och icke av att nå-
got påvisbart praktiskt behov därav
skulle föreligga.» Det får väl ändå an-
ses, att dessa höga ämbetsmän är opar-
tiska i detta fall, men de har givit ut-
tryck åt dessa meningar.

Ja, hur man nu än bedömer behovet
av JO:s kontroll över de kommunala be-
fattningshavarna, så måste man medge,
att det är en väsentlig skillnad mellan
exempelvis ett statligt ämbetsverk och
ett kommunalt förvaltningsorgan, så-
som herr Carl Albert Anderson nyss på-
visat. Jag skall därför inte ingå på nå-
gra detaljer — det är redan klargjort
och man kan aldrig komma ifrån att
det föreligger en väsentlig skillnad.

Såväl sammansatta konstitutions- och
första lagutskottet 1954 som konstitu-
tionsutskottet och första lagutskottet var
för sig har tidigare i olika samman-
hang understrukit betydelsen av att JO
ägnade ökad uppmärksamhet åt de ad-
ministrativa verkens och myndigheter-
nas ämbetsförvaltning. De sakkunniga,
som 1939 avgav ett betänkande rörande
JO:s allmänna ämbetsställning m. m.,
uttalade som sin uppfattning, att i och
med att den statliga verksamheten över-
spände allt fler områden av samhällsli-
vet och därmed den statliga förvalt-
ningen vidgades, gjorde sig behovet av
en sådan utanför byråkratien stående
kontrollinstans i ökad grad gällande.
Även JO har uttalat sig i samma rikt-
ning, såsom jag också skall be att helt
kort få citera: »Den numera vidgade
inspektionen av förvaltningsmyndighe-
terna har lett till åtal, erinringar, rät-
telser av begångna felaktigheter samt
utredningar rörande myndigheternas
praxis i olika hänseenden och har där-
för uppenbarligen varit av behovet på-

kallad. Den av JO vunna erfarenheten
visar önskvärdheten av att JO:s tillsyn
över statsförvaltningen utövas icke blott
i den omfattning som numera är fallet
utan — om ämbetets organisation giver
möjlighet därtill — i än större utsträck-
ning. Särskild uppmärksamhet borde
lämpligen ägnas de centrala förvalt-
ningsmyndigheterna, något som med de
nuvarande resurserna är i det närmas-
te ogörligt.» Behovet finns alltså, men
resurserna räcker inte för närvarande.

Av här nämnda och andra uttalanden
i liknande syfte tycks vara fullt klar-
lagt att JO:s tillsyn över statsförvalt-
ningen behöver utökas men att den nu-
varande JO-organisationen icke räcker
till härför. Om JO:s resurser ej räckt
till för en på den statliga förvaltningen
inriktad inspektionsverksamhet av önsk-
värd omfattning — detta har för övrigt
även framhållits av de sakkunniga som
avgivit förslag i detta ärende — är det
då klokt av riksdagen att nu vidga JO:s
kompetensområde till den kommunala
förvaltningen, där, som jag förut sagt,
några verkliga behov av ökad kontroll
icke påvisats, och detta utan någon be-
gränsning, därest reservanternas förslag
skulle bifallas?

Jag tror mig kunna säga, att även om
den utökning av personalen på JO:s ex-
pedition, som de sakkunniga föreslagit,
kommer till stånd så är det ändå inte
så säkert att det blir tillräckligt, om
den kommunala förvaltningen utan be-
gränsning skulle dras in under JO:s
kontroll. För den åsikten kan man fin-
na stöd i en skrivelse som nyligen har
kommit från den nuvarande justitieom-
budsmannen — jag behöver givetvis inte
påpeka att när jag här tidigare åbe-
ropat justitieombudsmannen avser jag
den förutvarande; det är han som yt-
trat sig i det här ärendet. Men den nu-
varande justitieombudsmannen har re-
dan påkallat utvidgning av expedition-
ens personal i den omfattning, som de
sakkunniga här har föreslagit, för att
kunna hinna med de arbetsuppgifter
som redan nu föreligger. Då har jag för
min del ganska svårt att förstå att det
skall bli tillräckligt med den utökning

Ang. utvidgning av justitieombudsmannens ämbetsområde m. m.

som de sakkunniga har föreslagit, om nu det kommunala området i dess helhet läggs under JO:s tillsyn.

I detta sammanhang uppställer sig då frågan, vilken omfattning JO:s organisation kan ha utan att övergå från att vara ett personligt ämbete till att bli ett ämbetsverk. Jag kan i förbigående nämna, att om jag har läst rätt har de sakkunniga föreslagit att organisationen skulle komma att omfatta en kanslichef, två byråchefer, två sekreterare och så en hel del lägre personal. Därtill kommer att tjänstgöringen för JO:s ställföreträdare föreslås skola utökas ganska väsentligt mot nu.

Även justitieombudsmannen redogör i sitt yttrande för hur stor arbetsbelastning han anser att JO-ämbetet kan tåla. Jag skall inte ingå på det. De som är intresserade finner det på s. 29 i propositionen.

Vidare har som jag tidigare nämnde det sammansatta konstitutions- och första lagutskottet 1954 understrukit betydelsen av att JO ägnar ökad uppmärksamhet åt de administrativa verkens och myndigheternas ämbetsförvaltning.

Herr talman! Jag vill till slut bara säga en sak med utgångspunkt från vad jag nu har anfört. Det har sagts tidigare från snart sagt alla håll, och det säges även nu. Man framhåller det i de sakkunnigas betänkande. Man framhåller det även i reservationen, och utskottsmajoriteten framhåller det såväl som den kungl. propositionen. Man vill inte dela på JO-ämbetet, man vill att det skall vara enhetligt tills det blir alldeles oundgängligt att dela det. Givetvis vill man inte heller förvandla det till ett centralt ämbetsverk. Alla understryker ju betydelsen av det personliga momentet i JO:s verksamhet. Då måste åtminstone jag för min del göra mig den frågan: Är det under sådana förhållanden riktigt att nu utöka verksamheten även till det kommunala området? Som jag tidigare sade har det inte påvisats att det finns något trängande behov av en sådan utökning, och det skulle säkerligen komma att kräva större personal-

styrka än som föreslagits i de sakkunnigas betänkande.

För mig, herr talman, har den sistnämnda synpunkten inte varit den minst viktiga. Jag tycker det är ganska logiskt, om jag får säga det själv — och utskottsmajoriteten har samma syn på saken — att man inte skall utvidga JO:s tillsyn mer än som är nödvändigt. Det är bättre att tillsynen får utökas, i den mån det finns möjligheter därtill, på det statliga området, där behovet av kontroll synes vara större.

Jag ber med detta, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr OLLÉN (fp):

Herr talman! Jag har dessa dagar gjort mig den frågan: Skulle JO-ämbetet ha införts i dag, om det inte hade införts för snart 150 år sedan. När man läser om debatterna 1809 för och emot JO, får man ett mycket starkt intryck av den klarsyn och reformvilja som behärskade många av reformens försvarare. En av konstitutionsutskottets medlemmar — Gahn — motiverade JO-ämbetets tillkomst med bl. a. följande ord: »Utskottet hade därför ansett en av folket förordnad väktare över lagarnas efterlevnad vara nödig icke blott för folkets säkerhet, utan även för dess övertygelse om sin säkerhet under lagarnas skydd.» I detta uttalande ligger den tanken klart uttryckt, att JO skulle vara hela folkets man, som man kunde vända sig till i rättsfrågor, och själva medvetandet om att han fanns gav en trygghetskänsla.

Vad vi reserverar önskar i dagens läge och i dagens svenska samhälle är precis detsamma, och jag tycker, att justitieministerns och regeringens förslag är ett fulltonigt uttryck för samma tanke. Propositionens innehåll är enkelt och lättfattligt och kan därför också av justitieministern summeras samman på tre rader på propositionens första blad, där det heter: »I propositionen föreslås, att verksamhetsområdet för riksdagens ombudsmän utvidgas att omfatta alla,

Ang. utvidgning av justitieombudsmannens ämbetsområde m. m.

som är underkastade ämbetsansvar, vilket framför allt innebär att kommunala befattningshavare skall ställas under JO:s kontroll.» En dylik utbyggnad av JO-institutionen skulle utgöra den rättsgaranti, varom redan 1809 års män talade, men som i dagens samhälle är långt ifrån realiserad. Jag är justitieministern och regeringens tacksam för att man gått på denna klara och enkla linje utan några sidoblickar, och jag är övertygad, att även om regeringsförslaget skulle falla i dag på grund av motståndet från kommunalt håll, så kommer frågan åter.

När herr Carl Albert Anderson här i dag — liksom tidigare i motionen — i starka färger utmålar det fruktansvärda elände som skulle följa reformen i spåren, därigenom att en JO-anmälan skulle utbasuneras med fetstil i lokalpressen, medan den negativa utgången av en anmälan kanske inte alls skulle refereras, tror jag uppriktigt sagt inte alls på en dylik ansvarslös journalistik. Att tidningarna skulle underlåta en objektiv bedömning och i rent sensationssyfte söka komma åt kommunala tjänstemän för att få dem prickade är enligt min mening att tänka för lågt om den svenska pressen. Den förtjänar icke ett dylikt underbetyg. Ett ansvarslöst beteende skulle skada anmälaren liksom pressen själv i detta liksom i alla andra avseenden. När motionären gör gällande, att en JO-anmälan skulle utgöra »ett idealiskt vapen för kverulanter och skrupelfria politiska karriärister», är detta ingenting annat än starka överord. Varför skulle det svenska folket i detta avseende stå så oerhört mycket lägre än det finska — i Finland har man ju inte hört talas om några dylika kommunala skandalaktioner med JO-institutionen som utgångspunkt.

Däremot kan det ju inte förnekas, att det har inträffat ett fåtal icke uppdiktade, utan högst påtagliga och verkliga kommunala skandaler, där en JO-anmälan icke blott hade varit sakligt motive-rad utan även kunnat förhindra fortsatta oegentligheter. Att förhindra en stor och bärande reform, gällande hela svenska folket, genom att kommunala

representanter tillhörande riksdagen fylls av enligt min mening omotiverade skräckstämningar, kan jag för egen del icke vara med om. Jag anser, att våra kommunala tjänstemän, underkastade ämbetsansvar, i allmänhet är så högtstående och oförvilliga, att JO-ingripande kommer att ske blott i rena undantagsfall, men detta förringar givetvis på intet sätt reformens stora värde.

Vad som på mig gjort ett starkt intryck är, att länsstyrelserna i Kopparbergs län, Kronobergs län och Södermanlands län så oförbehållsamt ställt sig på propositionens sida. Socialdemokraten Mossberg, folkpartisten Thorwald Bergquist och högermannen Bo Hammarskjöld har förvisso i sina yttranden icke uttalat sig som partimän, utan som opartiska länschefer, men de är samtliga män med sådan omfattande erfarenhet, även på det kommunala området, att deras omdömen måste väga tungt.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län — alltså herr Mossberg — anser den föreslagna utvidgningen till det kommunala området vara »riktig och i enlighet med tidsutvecklingen». Härigenom undanröjes den oklarhet, som för närvarande ovedersägligen är rådande beträffande vilka befattningshavare i kommunal tjänst, som är underkastade tillsyn av JO. Likaledes vinnes en önskvärd likformighet mellan JO:s och JK:s tillsynsområden. Länschefen för Kronobergs län, herr Thorwald Bergquist, betonar den stora fördelen av att JO och JK erhåller samma behörighet, vilket bl. a. medför den fördelen, att den enskilde ej behöver vara tveksam om i vilka fall han kan gå till JO och när han allenast har JK att vända sig till. Härtill kommer — säger länsstyrelsen — att JO-ämbetet vuxit sig fast i det allmänna folkmedvetandet på sådant sätt, att JO i högre grad än JK framstår som den, hos vilken den enskilde kan påräkna stöd och hjälp gentemot myndigheter och tjänstemän och till vilken man kan vända sig med klagomål och anmärkningar. Även länschefen i Södermanlands län, Bo Hammarskjöld, skänker utredningens förslag sin tillstyrkan. Man

Ang. utvidgning av justitieombudsmannens ämbetsområde m. m.

frågar sig: Skulle dylik tillstyrkan kunna ske från dessa erfarna och framstående länschefer, om de hade kunnat tänka sig, att den kommunala självstyrelsen vore allvarligt i fara? Naturligtvis inte! Det kan väl icke bestridas, att de har djupa insikter även på det kommunala livets område. Och regeringen själv saknar den all kommunal erfarenhet?

Det kan också vara motiverat att återge, vad Sveriges advokatsamfund yttrar, eftersom våra advokater onekligen ute på skilda platser i landet möter dessa förhållanden. Det heter: »Rådande praxis, enligt vilken kommunalförvaltningen i princip icke anses stå under JO:s tillsyn, har länge framstått som uppenbart otillfredsställande och en ändring i detta avseende är därför påkallad. Styrelsen ansluter sig obetingat till utredningens uppfattning, att alla, som är underkastade ämbetsansvar, bör stå under tillsyn av riksdagens ombudsman.»

Vad jag här anfört till försvar för en enkel och klar linje till den enskilde medborgarens rättsskydd gör det självklart, herr talman, att jag för egen del icke kan acceptera utskottets linje. Särintressen har här i alltför hög grad fått skymma blicken för den enskilde medborgarens rättsintresse. Jag är väl medveten om vilka starka krafter de kommunala organen kan mobilisera fram i detta hus, men jag tror, herr talman, att när man ute i landet kommer att rätt inse, vilka stora fördelar detta regeringens förslag kommer att innebära för den enskilde medborgarens rättsintresse, då kommer inte ens de kommunala skyddsmurarna att hålla längre. I utskottet stärktes jag ytterligare i denna min uppfattning, sedan jag hört den nuvarande JO med sådan klarhet och skärpa förorda utredningens och regeringens linje.

Jag yrkar med dessa ord bifall till reservationen.

Herr **PETTERSSON** (s):

Herr talman! När man hör herr Ollén tala får man lätt den uppfattningen, att fruktansvärda förhållanden skulle vara

rådande ute i våra kommuner. Man får en känsla av att här behöver vidtagas kraftiga åtgärder för att den enskilde skall kunna få ett ordentligt rättsskydd. Jag vet inte var herr Ollén har hämtat det ifrån, på vilket han grundar sin uppfattning. För mig förefaller det mesta vara teoretiska spekulationer utan någon som helst grund i det praktiska livet. Det står inte till på det sättet i våra kommuner, som herr Ollén här försöker göra gällande.

Vi bör också erinra oss, att principen på detta område är den kommunala självstyrelsen. Våra lagar är uppbyggda med tanke härpå, och kommunerna har en egenkontroll över de beslutande organen och även över deras tjänstemän. Skulle man verkligen i de kommunala skandaler, som herr Ollén här talat om, ha uraktlåtit att beivra fall, där någon gjort sig skyldig till något rättsövergrepp? Jag kan inte tänka mig att man ser genom fingrarna med sådana saker. Och jag förstår inte, vad herr Ollén egentligen syftar till.

Man frågar sig, om det över huvud taget är nödvändigt att vidtaga denna utvidgning av JO:s tillsynsområde. Har det hänt något, som gjort att de kommunala förtroendemännen och kommunala tjänstemännen missbrukat den rätt de har fått att sig själva styra? Jag tror inte att så är fallet. Om så skulle bli förhållandet, kan man ju på nytt ta upp den här diskussionen om att staten även på detta sätt skall öva kontroll och tillsyn.

Det kan vara skäl att nämna, att när det gäller administrativa frihetsberövanden är det i de flesta fall inte kommunerna som har att fatta besluten, utan de kommunala organen avger ett förslag och den statliga myndigheten fattar sedan beslutet. Detta gäller beträffande nykterhetsvården, barnavården o. s. v. Där finns alltså redan en möjlighet till kontroll när det gäller beslut om administrativa frihetsberövanden.

Allt detta talar för att denna proposition helst borde bli avslagen av riksdagen, ty det föreligger intet behov av denna utvidgning av JO:s ämbetsområde.

Ang. utvidgning av justitieombudsmannens ämbetsområde m. m.

de. Som frågan nu ligger till tycks det emellertid inte finnas någon möjlighet att få ett avslagsyrkande bifallet, och därför, herr talman, skall jag här följa dem som yrkat bifall till vad utskottet har föreslagit.

I detta anförande instämde herr *Anderberg* (s).

Herr **ANDERSON, CARL ALBERT**, (s) kort genmäle:

Herr talman! När jag lyssnade till min mycket gode vän David Ollén, blev jag ömsom förvånad, ömsom också litet förörnad.

Han började med att varna för att måla i för starka färger, vilket han ansåg att jag gjorde. Men sedan slog han själv in på samma bana och talade om det fruktansvärda elände som jag hade utmålat. Jag vet mig inte ha gjort detta herr Ollén! Även om det är en diskussionsmetod som gör sig att varna för det ena och det andra i förhoppning om att ingen upptäcker, att man målar med likadan pensel själv eller kanske i ännu grällare färger, kan det ändå inte bestridas, herr Ollén, att jag endast pekade på en del följdföreteelser, som man inom kommunerna är mycket orolig för.

När sedan herr Ollén drev diskussionen därhän, att jag skulle ha anklagat hela svenska pressen, men att pressen alls inte var förtjänt av ett sådant underbetyg, blev jag ömsom förvånad och ömsom också ledsen. Jag har inte anklagat den svenska pressen, herr Ollén! Men jag måste också säga, att när jag anför kritiska synpunkter för befarade konsekvenser och herr Ollén går upp med stor emfas och menar, att detta är felaktigt, så erinrar jag mig en liten sång, som vi kanske kan sjunga gemensamt i framtiden och som heter — Barnatro!

Jag vill också tillägga, herr talman, när herr Ollén här talar om angrepp på pressen, att väl ingen människa som har — låt mig säga — erfarenhet från tryckfrihetsmål, där uppträdandet från vissa tidningsorgans sida kan ha varit diskutabelt, kommer på den idén att fördenkskull anklaga *hela* svenska pressen.

Och när herr Ollén insinuerar, att det har förekommit kommunala skandaler, där det varit berättigat med ett JO-ingripande, frågar jag: Varför har inte vederbörande gått till JK? Den möjligheten har ju stått öppen. Om man antyder sådana fall, bör man också närmare tala om vad det rör sig om för fall, så att vi får tillfälle att granska dem. Det bör vara herr Ollén angeläget att tala om vad han menar, så att man har möjlighet att kontrollera om det finns något underlag, eftersom de icke utsagda fallen antydes som exempel på att JO-institutionen behövs och att JK inte räcker till.

Herr **OLLÉN** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Till herr Pettersson skulle jag bara vilja säga, att jag i mitt uttalande här uttryckligen framhållit att jag själv anser, att den kommunala representationen står utomordentligt högt. Jag har sagt att jag anser att våra kommunala tjänstemän, underkastade ämbetsansvar, i allmänhet är så högtstående och oförvitliga, att JO-ingripanden kommer att ske blott i rena undantagsfall, men att detta givetvis på intet sätt förringar reformens stora värde. När jag uttrycker mig på detta sätt, är det väl inte riktigt att söka göra gällande, att jag vill förringa den kommunala representationen. Jag talar om rena undantagsfall.

När det gäller herr Carl Albert Andersons replik till mig måste jag framhålla, att vad jag citerade var hans egna uttalanden i hans egen motion. Det var där han yttrade bl. a., att han fruktade att en JO-anmälan skulle utbasuneras med fetstil i lokalpressen, medan den negativa utgången av en anmälan kanske inte alls skulle refereras.

Jag anser för min del, att detta är ett fullständigt oberättigat angrepp mot den svenska pressen, och jag undrar vilket exempel som herr Carl Albert Anderson kan föra fram som skulle visa, att hans betygssättning är riktig.

Det enda land, där vi har några praktiska erfarenheter av JO-institutionen i

Ang. utvidgning av justitieombudsmannens ämbetsområde m. m.

detta speciella fall, är Finland. Där har man inte ett enda exempel på att vare sig den finska pressen uppträtt på sådant olämpligt sätt eller att det har blivit några kommunala skandaler av den art, som herr Carl Albert Anderson och andra nu söker utmåla.

Jag har i min hand ett uttalande från finske JO, som han har givit mig rättighet att referera inför kammaren. Han säger bl. a.: »Jag konstaterar, att under den tid av fyra och ett halvt år, som jag varit riksdagens justitieombudsman, klagomål, som riktat sig mot kommunala myndigheter, ha förekommit i tämligen ringa omfattning. —»

Talaren avbröts här av herr talman, som påpekade, att den i § 12 mom. 2 av kammarens ordningsstadga bestämda tiden för kort genmäle nu vore av talaren överskriden.

Herr **PETTERSSON** (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Ollén återkommer i sina anföranden gång efter gång till behovet av den enskildes rättsskydd gentemot den kommunala förvaltningen. Nu läste han upp igen vad han tidigare yttrat om hur han berömt denna förvaltning. Det förvånar mig att han först säger, att han hyser den allra största tilltro till den kommunala förvaltningen och de kommunala tjänstemännen, men sedan strax efteråt kan med djupa brösttoner förklara, att den enskilde behöver ha ett rättsskydd emot dessa förträffliga tjänstemän. Jag förstår inte hur det går ihop.

Herr **OLLÉN** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall inte fortsätta polemiken mot herr Pettersson, då han inte kunnat framföra några nya synpunkter som på något sätt övertygat mig.

Jag vill i stället fortsätta mitt citat av vad den finske JO säger, då jag tycker att detta utgör ett utomordentligt stöd för reservanternas ståndpunkt.

Sedan den finske justitieombudsmannen redogjort för vissa kommunala fall yttrar han: »Med stöd av vad ovan an-

förts kan jag konstatera, att justitieombudsmannens möjlighet att ingripa även i de kommunala myndigheternas verksamhet icke let! till politiska ståndpunktstaganden eller egentlig inblandning i den kommunala självstyrelsen eller medfört en politisering av justitieombudsmannaämbetet. Med tanke på individens rättsskydd anser jag för min del det vara av vikt, i synnerhet hos oss i Finland, där man på initiativ av de kommunala vårdmyndigheterna i hög grad kan ingripa i individens frihetsfär, att justitieombudsmannen har rätt att övervaka lagligheten även i de kommunala myndigheternas verksamhet.»

Herr **ANDERSON, CARL ALBERT**, (s) kort genmäle:

Herr talman! Vid utskottets behandling anmälde den nye justitieombudsmannen utdrag ur en skrivelse, som han betraktade som konfidentiell. Textligheten med det uttalande, som herr Ollén här citerade, är ganska stor. Jag undrar, om det är det utdrag som man önskade, att vi icke skulle utnyttja, som herr Ollén nu använt i sin polemik.

Herr **OLLÉN** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill till detta bara framhålla, att jag har erhållit den finske justitieombudsmannens tillstånd att citera detta uttalande. Han har själv tillsänt mig det, och jag förstår inte, vad det skulle vara för hemligt papper.

Herr statsrådet **ZETTERBERG**:

Herr talman! Justitieombudsmannen är riksdagens egen ombudsman och förtroendeman. Det ankommer således i alldeles särskilt hög grad på riksdagen att själv bestämma omfattningen av det uppdrag, som riksdagen vill ge åt sin JO.

För två år sedan skrev ett enhälligt sammansatt konstitutions- och första lagutskott till regeringen och anhöll om utredning om JO-institutionen. Ett av de spörsmål, som särskilt angavs såsom uppgift för denna utredning, var JO-

Ang. utvidgning av justitieombudsmannens ämbetsområde m. m.

ämbetets verksamhetsområde och där-
ibland frågan om en utvidgning av JO:s
uppdrag till att också avse kommunala
tjänstemän. På grundval av denna riks-
dagens skrivelse, som alltså följde på
detta enhälliga utskottsutlåtande, tillkal-
lade jag en parlamentarisk kommitté,
bestående av representanter för alla de
stora partierna. Kommittén avgav ett
enhälligt utlåtande, vari föreslogs den
utvidgning av JO:s befogenheter till de
kommunala tjänstemännen, som vi nu
diskuterar.

Om riksdagen nu vill vända och inte
fullfölja den linje, som jag trodde låg
ganska klar, är det, som jag inlednings-
vis sade, i alldeles eminent grad riksdag-
ens egen angelägenhet. Men det är klart
att det, när regeringen tar ställning till
en sådan fråga som denna, där det allt-
så ytterst ankommer på riksdagen att
träffa beslut, så sker det även inom re-
geringen en värdering av olika syn-
punkter. Jag vill ingalunda fördölja, att
jag vid den värderingen har kommit till
det resultatet, att det inte minst av prin-
cipiella skäl och av allmän omsorg om
rättsvården kan vara befogat att göra
den utvidgning som nu föreslås i pro-
positionen, även om man, vilket också
framgår av propositionen, därvid måste
beakta angelägenheten av att skydda
den kommunala självstyrelsen. Kommu-
nerna har ju numera fått stora och vik-
tiga uppgifter som i många avseenden
är likartade med dem som staten har,
varför det redan ur principiella syn-
punkter kan vara naturligt att i fråga
om kontrollen bedöma kommunernas
och statens tjänstemän från samma ut-
gångspunkter. Inte kan man säga att det
skulle vara något slags klander i all-
mänhet emot kommunernas eller de
kommunala tjänstemännens sätt att
handha sina uppgifter, om man sätter
dem under en sådan rättslig kontroll.
Hur mycket obefogat tal som än före-
kommit om den s. k. rättsrötan, vill man
väl ändå inte påstå annat än att statens
domare och tjänstemän i en alldeles
övertygande utsträckning hederligt och
plikttroget fullgör sina skyldigheter.
Men man finner det ändå rätt och rik-

tigt att dessa domare och tjänstemän
står under en sådan här kontroll.

Men vad man naturligtvis kan disku-
tera är frågan, om en sådan kontroll
skulle vålla svårigheter för den kom-
munala självstyrelsen. Såvitt jag förstår
ligger denna fråga på det praktiska pla-
net och inte på det teoretiska. Rent teo-
retiska och principiella skäl talar onek-
ligen för en sådan utvidgning av JO:s
ställning. Men betänkligheterna ligger,
som sagt, på det praktiska planet. Man
kan naturligtvis inte bortse från den
kritik, som anförts just från en rad in-
stitutioner, som har en särskild känne-
dom om ämnet. Det må vara sant, såsom
herr Alexanderson sade, att de talar i
egen sak. Men de vet ändå vad saken
gäller, och man kan inte bagatellisera
deras ståndpunkt.

Vi har, såsom framgår av proposition-
en, också i regeringen gjort detta över-
vägande. Vi hade klart för oss att det
gällde att slå vakt om det mycket stora
värde, som ligger i den svenska kom-
munala självstyrelsen. Den är i själva
verket en av grundvalarna för vår de-
mokrati. Att vi ändå till slut vid denna
avvägning lät de principiella stånd-
punkterna ta överhanden, berodde på —
vilket också är redovisat i propositionen
— att vi trodde att det icke i praktiken
skulle uppstå några egentliga risker. Det
beror på att när det gäller frågor i vil-
ka praktiska skäl talar för att man skall
gå den ena vägen eller den andra, skall
riktigheten av diskretionära avgöranden
eller lämplighetsavgöranden icke
prövas av JO, utan JO:s uppgift är, som
det står i propositionen, att kontrollera
att de offentliga organens beslut och åt-
göranden står i överensstämmelse med
lag och författning. Den kontrollen kan,
såvitt jag förstår, i allmänhet inte inne-
bära några risker för den kommunala
självstyrelsen.

Litet värre kan det väl vara med den
möjlighet som finns att använda JO-an-
mälan i skandaliseringssyfte, ty man
kan inte komma ifrån att det lätt kan
bli stora tidningsskrivier på ogrundade
anmälningar. Till det vill jag dock
genmäla att var och en av oss som ar-

Ang. utvidgning av justitieombudsmannens ämbetsområde m. m.

betar i det offentliga livets tjänst ju får finna sig i att bli utsatt för mer eller mindre befogade angrepp, där ofta beriktiganden kommer med betydligt mindre bokstäver än det kanhända oriktiga angreppet.

Majoritetens förslag om begränsningar i instruktionen kan naturligtvis ge upphov till vissa tekniska svårigheter när det gäller genomförandet. Men om riksdagen tar majoritetsförslaget skall självfallet regeringen också försöka att lojalt effektuera den beställningen, på samma sätt som vi, enligt vad jag trodde, med denna proposition har effektuerat den beställning, som riksdagen gjorde för två år sedan.

Avslutningsvis vill jag i fråga om Kungl. Maj:ts kontrollorgan, justitiekanslern, bara säga, att han har en befogenhet som sträcker sig över hela fältet och gäller alla offentliga tjänstemän. Jag tror att regeringen tycker att detta är praktiskt och bra, men det är riksdagens sak att ensam bestämma hur riksdagen vill ge mandat åt sin ombudsman.

Herr ALEXANDERSON (fp):

Herr talman! Efter vad som sagts här i debatten är det kanske inte så mycket mer att tillägga, särskilt inte efter justitieministerns anförande. Jag har likväl några repliker, som jag skulle vilja göra till dem som tidigare deltagit i debatten.

Utskottets talesman, herr andre vice talmannen, anförde vissa synpunkter på arbetsbelastningen, utökning av personalen och ämbetets personliga karaktär. Jag skulle gentemot det vilja säga att det är något som riksdagen hade anledning att överväga, när den för två år sedan så enhälligt begärde denna utvidgning. Det är för övrigt frågor, som den verkställda utredningen knappast kunnat ytterligare klarlägga.

Jag är mycket tacksam för herr andre vice talmannens tolkning av majoritetens förslag på den punkt, där det talas om att klagomål *i regel* inte skall upptas. Han sade att meningen var, att

om någon av okunnighet eller förbiseende icke hade fullföljt talan över ett beslut, så borde han kunna gå till JO. Nu är det väl emellertid så, om man ser på erfarenheterna från det område där JO nu verkar, att när sådana här klagomål inkommer över beslut i första instans som inte har blivit överklagade, så beror det »i regel» på förbiseende eller okunnighet att talan inte blivit fullföljd. Med den tolkning herr andre vice talmannen lämnat tror jag att utskottet nästan lika gärna hade kunnat låta bli att påfordra hela den här begränsningen. Herr andre vice talmannen frågade vad jag hade för farhågor beträffande de administrativa frihetsberövandena, där enighet rådde. Jag ville säga att jag är rädd för att gränsdragningen blir svår att göra, så att det kanske blir pannkaka av det hela. Jag vill också erinra om att ett av de viktigaste skälen till hela reformförslaget var att man ville ha enhetlighet över hela linjen. Denna enhetlighet går ju omedelbart förlorad, om man gör en sådan här skillnad i instruktionen.

Herr Carl Albert Anderson och herr Ollén har varit inne i en intensiv diskussion om de kommunala förhållandena. Jag skulle vilja dra ned den diskussionen på ett litet mera lidelsefritt plan och säga att herr Carl Albert Anderson målade i väldigt vackra färger en idealbild av den kommunala förvaltningen, men det var väl kanske en och annan som tyckte att det är lättare att se realistiskt på detta, om man står på ett någorlunda lagom avstånd. Jag tror att jag i egenskap av domare skulle kunna teckna en liknande idealbild av den svenska domarkåren som helhet betraktad. Men jag är visst inte blind för att det finns ett och annat undantag, som inte motsvarar det förtroende som man borde kräva. Jag känner det för min del inte som något besvär att stå under JO:s tillsyn och kontroll. Snarare känner jag det som en viss styrka att ha detta att tänka på. Uppriktigt sagt tror jag att herr Carl Albert Anderson i själ och hjärta har samma uppfattning av sitt område. För åtskilliga år sedan samar-

Ang. utvidgning av justitieombudsmannens ämbetsområde m. m.

betade jag med honom för att reda ut en affär i Stockholms kommunalförvaltning, som inte direkt bidragit till stärkande av det kommunala anseendet, och jag har ett minne från den tiden att herr Carl Albert Anderson var den bäste när det gällde att försöka komma till botten på den affären, men det är en lång väg att gå innan man får sätta i gång en utredning av det slaget. I realiteten är det väl för övrigt så, att även om de lägre kommunala instanserna står under god tillsyn uppifrån så att det genast uppdagas om det händer något oegentligt där, så är det väl å andra sidan, om det inträffar någonting liknande inom de verkligt inflytelserika delarna av kommunalförvaltningen, mycket svårt för en enskild att komma till rätta med ett sådant problem. Jag tror att vi har erfarenheter av sådana saker inte minst genom pressen från olika håll i landet.

Herr Carl Albert Anderson frågade också, varför det inte räckte, när vi har JK att vända oss till. Jag tycker man kan vända på frågan och lika väl ställa den så: När JK kan ta upp sådana här ärenden, vad finns det då för skäl att inte låta JO göra det också?

Herr andre vice talmannen **LODENIUS** (bf) kort genmäle:

Herr talman! Först vill jag säga att jag inte har kritiserat justitieministern för att han har framlagt propositionen, och jag tänker inte heller göra det. Jag menar att det låg närmast till hands för honom att framlägga en sådan proposition efter det enhälliga betänkande, som de sakkunniga avgav.

Men det finns ju andra praktiska överväganden som måste spela in. Jag kan för min del inte tolka den skrivning, som 1954 års sammansatta utskott använde, när det begärde en utredning, på det sättet att utskottet uttalade någon bestämd åsikt just när det gällde det kommunala området. Däremot understök utskottet behovet av en ytterligare kontroll i fråga om de administrativa

frihetsberövandena. Så har i varje fall jag tolkat utskottets skrivning.

Att jag begärde ordet berodde, herr talman, närmast på herr Alexandersons tal om min tolkning av uttrycket »som regel». Jag vågar inte svara för att utskottsmajoriteten tolkar uttrycket på samma sätt. Att jag har tolkat det så, sammanhänger med den diskussion som fördes i utskottet, när utlåtandet justerades. Då befanns det att uttrycket »som regel» ansågs så betydelsefullt att en mycket aktad ledamot av det sammansatta utskottet, som hade tänkt förena sig med reservanterna, i stället anslöt sig till utskottsmajoriteten. Jag menar att de uttalanden som då gjordes ger mig rätt att tolka utskottets skrivning så, att om speciella omständigheter föreligger, t. ex. om någon försuttit fatalierna av förbiseende eller oförstånd, skall det vara möjligt att gå till JO.

Sedan vill jag bara säga till herr Olén, som talade om skräckstämning bland kommunalmännen, att i varje fall jag för min del inte har känt någon som helst skräck. Jag tror inte alls att betänkligheterna ligger på det planet. Vi har kanske olika erfarenheter i fråga om det kommunala arbetet, men mina erfarenheter — i den mån de nu är av någon betydelse — säger mig att ingen fara är å färde även om JO:s tillsyn på det kommunala området begränsas enligt utskottets förslag.

Herr **DOMÖ** (h):

Herr talman! Jag har med mycket stort intresse följt den här debatten. Jag förstår väl, att här kommit till uttryck en stark känsla för att slå vakt om kommunernas självständighet. Men jag har funderat över, varför man på kommunalt håll är så känslig när det gäller ingripanden exempelvis av JO, som har skyldighet att tillse att lag och rätt följs. Men när det gäller den inskränkning av kommunernas självständighet som undan för undan företas exempelvis genom ålägganden från statens sida på alla möjliga områden, då hyser man föga betänkligheter. Det klagas man inte lika

Ang. utvidgning av justitieombudsmannens ämbetsområde m. m.

mycket över som över att denna ganska självklara kontroll genom JO nu skulle utsträckas även till de kommunala förhållandena.

Jag vill bara kort och gott säga, herr talman, att mina ganska stora erfarenheter på olika arbetsfält, även det kommunala, ger mig anledning att rösta för den reservation som har avgivits av herr Rylander m. fl. Jag tycker att riksdagen skulle handla följdriktigt, om den genom att bifalla reservationen förverkligade de intentioner som riksdagen gav uttryck åt för några år sedan, då den begärde en utredning av denna fråga.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att med anledning av vad därunder yrkats särskilda propositioner komme att göras först angående de yrkanden, som framställts rörande utskottets hemställan i punkten A, därefter angående herr Alexandersons yrkande om antagande såsom vilande till vidare grundlagsenlig behandling av det av Kungl. Maj:t framlagda, i herr Rylanders m. fl. reservation förordade grundlagsändringsförslaget samt slutligen angående utskottets hemställanden i punkterna B och C.

Sedermera gjordes till en början enligt de beträffande utskottets hemställan i punkten A förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till samt vidare på avslag å berörda hemställan; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner, först på bifall till herr Alexandersons yrkande, att såsom vilande till vidare grundlagsenlig behandling skulle antagas det av Kungl. Maj:t framlagda förslaget till ändrad lydelse av 96 och 99—101 §§ regeringsformen, samt, då svaren utföllo med blandade ja och nej, vidare därpå att kammaren skulle, med avslag å nämnda yrkande, förkasta ifrågavarande förslag; och förklarade herr talmannen sig finna den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Alexanderson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som avslår herr Alexandersons yrkande om antagande såsom vilande till vidare grundlagsenlig behandling av Kungl. Maj:ts förslag till ändrad lydelse av 96 och 99—101 §§ regeringsformen samt förkastar ifrågavarande förslag, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles nämnda yrkande.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Alexanderson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 81;

Nej — 51.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Slutligen bifölls på gjord proposition vad utskottet i punkterna B och C hemställt.

På framställning av herr talmannen beslöts att handläggningen av återstående ärenden på föredragningslistan skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Anmäldes och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 278, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda hemställan rörande anslag till Avsättning till statens hästavelsfond jämte i ämnet väckta motioner; och

Ang. utvidgning av justitieombudsmannens ämbetsområde m. m.

nr 316, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder i prisreglerande syfte på jordbrukets område m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 285, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus m. m.;

nr 301, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1956/57 till bidrag till handelshögskolorna i Stockholm och Göteborg jämte i ämnet väckta motioner;

nr 302, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående vissa anslag för budgetåret 1956/57 till tekniska högskolor m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 303, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1956/57 till Stockholms högskola m. m.;

nr 304, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag för budgetåret 1956/57 till Fångvårdsanstalterna: Avlöningar;

nr 305, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1956/57 till ersättningsanstalter för Långholmen och för kvinnofängelset i Växjö;

nr 306, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning angående ytterligare utgifter för fångvården å tilläggsstat II för budgetåret 1955/56 jämte i ämnet väckta motioner;

nr 307, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tjänstgöringstiden för tandläkare inom folk tandvården;

nr 308, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1956/57 till arbetarskyddsstyrelsen och yrkesinspektionen m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 309, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1955/56, i vad propositionen avser avskrivning av nya kapitalinvesteringar;

nr 310, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1955/56, i vad propositionen avser avskrivning av oregrerade kapitalmedelsförluster;

nr 311, angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att i arbetslöshetsbekämpande syfte igångsätta arbeten, för vilka anslag uppförts å allmän beredskapsstat för budgetåret 1950/51;

nr 312, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anläggande av ett godsspar Morjärv—Karlsborgs bruk jämte i ämnet väckta motioner;

nr 313, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag för budgetåret 1956/57 till avskrivning av nya kapitalinvesteringar;

nr 314, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar om anslag för budgetåret 1956/57 till universitetskanslersämbetet; samt

nr 320, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt samarbete mellan staten och Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag jämte i ämnet väckt motion.

Anmälades och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 317, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till vissa ändringar i gällande tulltaxa, m. m.; och

nr 318, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i förordningen den 19 november 1914 (nr 383) angående stämpelavgiften.

Ang. ändrad lydelse av 6 § riksdagsordningen
butikstängningslagen den 21 juli 1948
(nr 608), jämte i ämnet väckta motioner.

Anmälades och bordlades
statsutskottets memorial nr 159, angående statsregleringen för budgetåret 1956/57; och

andra lagutskottets memorial nr 40, föranlett av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande andra lagutskottets utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i

Justerades protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 16.46.

In fidem

G. H. Berggren

Tisdagen den 29 maj eftermiddagen

Kammaren sammanträdde kl. 19.30.

Ang. ändrad lydelse av 6 § riksdagsordningen

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 16, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse av 6 § riksdagsordningen jämte i ämnet väckt motion.

Till konstitutionsutskottet hade båda kamrarna hänvisat en av Kungl. Maj:t till riksdagen avlåten proposition, nr 177, vari Kungl. Maj:t till riksdagens prövning i grundlagsenlig ordning fram-

lagt ett vid propositionen fogat förslag till ändrad lydelse av 6 § 1 och 4 mom. riksdagsordningen.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehått en i anledning av densamma väckt, till utskottet hänvisad motion, II: 794, av herr *Håstad*, vari hemställts om avslag å propositionen.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen, med bifall till propositionen nr 177 och med avslag å motionen II: 794, såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling ville antaga följande

Förslag

till

ändrad lydelse av 6 § 1 och 4 mom. riksdagsordningen

(Nuvarande lydelse)

§ 6.

1. Första kammarens ledamöter skola till ett antal av etthundrafemtio väljas av landstingen och stadsfullmäktige i de städer, som ej deltaga i landsting. Valet gäller för en tid av åtta år, räknade från januari månads början året näst efter det, under vilket valet skett.

(Föreslagen lydelse)

§ 6.

1. Första kammarens ledamöter skola till antalet vara etthundrafemtio eller det högre tal, som föranledes av stadgandet i 4 mom. andra stycket. De skola väljas av landstingen och stadsfullmäktige i de städer, som ej deltaga i landsting. Valet gäller för en tid av åtta år, räknade från januari månads början året näst efter det under vilket valet skett.

Ang. ändrad lydelse av 6 § riksdagsordningen

(Nuvarande lydelse)

4. Därest det — — — en riksdagsman,

(Föreslagen lydelse)

4. Därest det — — — en riksdagsman.
Uppgår det antal riksdagsmän, som enligt 3 mom. och första stycket i detta moment bör utses i en valkrets, icke till fem, skall antalet ökas till fem.

Övergångsstadgande

Det skall ankomma på Konungen att i de bestämmelser som för löpande tioårsperiod meddelats med tillämpning av 6 § 5 mom. vidtaga den jämkning som föranledes av den nya lydelsen av 4 mom. samma paragraf.

I motiveringen hade utskottet anfört bland annat:

»Av den föregående redogörelsen framgår att Göteborgs och Bohus läns landsting vid nästa förstakammarval, som normalt skall äga rum år 1957, till följd av ändrade befolkningsförhållanden blott skall utse fyra ledamöter. Detta resultat står, som utskottet tidigare framhållit, icke i god överensstämmelse med de principer, som ligga till grund för nuvarande författningsbestämmelser på området. Riksdagen hemställde också år 1955 i skrivelse till Kungl. Maj:t om utredning och förslag till sådana ändringar i gällande stadganden i ämnet, att färre än fem förstakammarledamöter icke komme att utses för någon förstakammarvalkrets. I utskottets till grund för riksdagens beslut liggande utlåtande hade framhållits, att detta syftemål kunde nås på två vägar, nämligen antingen genom en grundlagsändring liknande den som år 1953 genomfördes i fråga om minimiantalet mandat inom andrakammarvalkretsarna eller också genom jämkning i gällande regler om valkretsindelningen vid förstakammarval. Vilken väg som vore den lämpligaste finge bero på utredningens resultat. I den numera verkställda utredningen har närmare redovisats de komplikationer, som en omreglering av valkretsarna skulle medföra. Utskottet finner i likhet med departementschefen denna väg icke nu böra beträdas.

Däremot anser utskottet att ett grundlagsändringsförslag nu bör antagas som vilande, syftande till att tillförsäkra varje förstakammarvalkrets minst fem mandat i anslutning till vad som redan gäller för andra kammarens vidkommande. Utskottet får därför tillstyrka det i propositionen framlagda grundlagsändringsförslaget samt avstyrka det i den förevärande motionen II: 794 väckta avslagsyrkandet.»

Enligt en vid utlåtandet avgiven reservation hade herrar *Englund, Weiland, Håstad* och *Hammar* ansett, att utskottets utlåtande bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, slutande med en hemställan, att riksdagen måtte avslå förevarande proposition.

Herr WEILAND (fp):

Herr talman! Kan det vara riktigt att utöka antalet mandat i första kammaren allteftersom befolkningsunderlaget minskar i vissa nu existerande valkretsar till denna kammare? Om det skulle vara någon logik i konstitutionsutskottets förslag beträffande Göteborgs och Bohus läns landsting, borde man ju vidtaga samma åtgärder i fråga om de valkretsar, som nu består av två län som sammanslagits till en valkrets. Detta gäller sålunda Stockholms län och Uppsala län, Södermanlands län och Västmanlands län, Kronobergs län och Hallands

Ang. ändrad lydelse av 6 § riksdagsordningen

län, Kalmar läns norra och södra landstingsområden samt Gotlands län, Blekinge län och Kristianstads län, Väster-norrlands län och Jämtlands län samt Västerbottens län och Norrbottens län. Får inte annars det här föreliggande förslaget någon smak av godtycke över sig, som inte heller regeringen kan helt undgå att få ta ansvaret för, om förslaget här trumfas igenom? Det skulle vara mycket intressant att höra de skäl, som utskottets talesman här kommer med utöver vad som anförts av utskottet.

Det blir nu fråga om att utöka antalet ledamöter i första kammaren till 151. Skall man sedan dra den logiska konsekvensen av sitt handlande, om en utökning sker, måste man väl, såvitt jag kan se, fortsätta på den inslagna vägen. Ändring av mandatantalet i olika valkretsar har ju skett vid flera tillfällen tidigare men alltid enligt gällande bestämmelser. Endast sex förstakammarvalkretsar har ett oförändrat antal mandat sedan år 1921, då de bestämmelser, som nu finns, infördes.

Vi har ju, som jag här förut påvisat, flera valkretsar, som består av mer än ett län. I den motion, som förra året avlämnades i ämnet, hade anförts att det ur proportionell och allmän rättvisesynpunkt vore av betydelse, att ett tillräckligt antal mandat funnes att fördela inom en valkrets. Detta resonemang är, såvitt jag kan förstå, fullständigt ohållbart och leder till konsekvenser, som väl knappast någon kan vara med om att tillämpa. Det enda riktiga är här, om en valkrets anses bli för liten, att en omreglering av valkretsen sker genom sammanslagning med annan valkrets. En sådan omreglering stöter inte på några principiella invändningar. Om riksdagen nu följer vad utskottet föreslagit, kan samma krav på överrepresentation resas även av flera län, som nu tillsammans med andra län bildar gemensamma valkretsar.

Dessutom måste det, såsom reservanterna framhåller, inge stora betänkligheter att en förändring äger rum av mandattalet i en krets under löpande

landstingsperiod, då partiernas styrkor är kända. Såvitt reservanterna har sig bekant, har statsmakterna tidigare aldrig ansett sig böra inlåta sig på något liknande. Den riktiga tidpunkten för en eventuell omreglering av valkretsarna är ju i samband med den i riksdagsordningen föreskrivna omfördelningen vart tionde år av mandatsiffrorna för förstakammarkretsarna i enlighet med den förändring, som skett när det gäller folkmängdssiffrorna.

Herr talman! Jag ber sålunda att få yrka bifall till den reservation, som avgivits av herr Englund m. fl.

Herr **ELMGREN** (s):

Herr talman! Herr Weiland frågade till att börja med, om det kan vara riktigt att utöka antalet mandat till fem i Göteborgs och Bohus läns valkrets med hänsyn till befolkningsminskningen där. Sedan räknar han upp en hel rad andra valkretsar, för vilka han begär samma rättigheter en gång i framtiden.

Jag vill då först och främst säga, att önskemålet om att det skulle vara minst fem mandat i en valkrets uttalades av riksdagen redan år 1918, då riksdagen angav just siffran fem mandat såsom den lägsta för en förstakammarvalkrets.

Vidare vill jag säga att den regel, som här föreslås, ingalunda är godtycklig, utan det är en generell regel, som — om den genomföres — kommer att gälla även för de län, som herr Weiland behjärtar, ehuru utskottet är väl medvetet om att ingen annan valkrets än Göteborgs och Bohus län under en ganska lång tid framöver kommer i det predikamentet, att man behöver tillgripa denna regel.

Herr Weiland talade sedan å reservanternas vägnar för en jämkning av valkretsindelningen och säger, att det är det naturliga att man inte går den väg, som konstitutionsutskottet föreslagit, utan att man bör jämka valkretsarna, så att man får fem mandat på annat sätt än det nu föreslagna. Häremot vill jag säga, att det åsyftade alternativet är

Ang. ändrad lydelse av 6 § riksdagsordningen

mycket noggrant övervägt av 1955 års valutredning. Utredningsmannen uttalade, att den lösningen stöter på så många svårigheter, att han inte ville förordade den. Jag vill erinra om att riksdagen på konstitutionsutskottets förslag förra året biföll en hemställan, där man just begärde förslag från Kungl. Maj:t, syftande till att minst fem mandat skulle finnas i varje förstakammarvalkrets.

Det är således riksdagen som har begärt det föreliggande förslaget och det förelåg två alternativ, som konstitutionsutskottet då skrev om i sitt betänkande. Det alternativ, som herr Weiland nu förordar, är underkänt av utredningsmannen på, som jag tycker, ganska goda grunder. Utskottet har uttalat, att man inte bör företaga en så omfattande förändring som en jämkning av valkretsindelningen skulle medföra, då hela förstakammarproblemet ligger i stöpsleven, utan man bör välja en utväg, som medför så små ingrepp som möjligt. Jämkar man på valkretsindelningen, tillstöter stora praktiska svårigheter. Jag erinrar om att Göteborgs och Bohus län vid val till första kammaren bildar en grupp tillsammans med Jönköpings och Värmlands län. Skulle man lägga samman något av dessa län för att få det femte mandatet, bryter man mot den princip, som man redan från början genomfört, nämligen att man skall för en grupp välja två valkretsar, som ligger i skilda delar av landet. Beträffande valkretsarna gäller däremot den principen, att de skall gränsa till varandra och ha livlig samfärd med varandra. Därmed är Jönköpings och Värmlands län ur räkningen. Av yttranden, som fällt i utskottet, framgår att man i första hand tänkt sig att sammanlägga Göteborgs och Bohus län med Göteborgs stad. Jag vill emellertid peka på att då gällande valkretssystem genomfördes, uttalades att i de stora städerna Stockholm och Göteborg var förhållandena så skiljaktiga, jämfört med dem på landsbygden, att man inte ville sammanföra dessa storstäder med landsbygdsvalkretsarna. Det vore väl egendomligt om man, när befolkningsutvecklingen ytterligare har ac-

centuerat dessa skiljaktigheter, nu skulle bryta mot den principen.

Om jag sedan övergår till Älvsborgs län, måste jag säga, att denna är en tillräckligt stor valkrets i och för sig. Dessutom är levnadsförhållandena för befolkningen i ett kustlän som Göteborgs och Bohus län så olikartade, att man måste bortse från Älvsborgs län.

Närmare till hands ligger att samman slå Göteborgs och Bohus län med Hallands län. Då är emellertid att märka, att Hallands län vid förstakammarval är sammanslaget med Kronobergs län. I så fall finge Kronobergs län sammanslås med ett annat län.

Dessutom får man komma ihåg, att det uppstår vissa övergångssvårigheter, då val förrättas i Göteborgs och Bohus län vid en tidpunkt och i de andra ifrågasatta länen vid annan tidpunkt. Jag vill hävda, att det uppkommer så många svårigheter, om man väljer denna väg, att det är naturligt att utredningsmannen, Kungl. Maj:t och utskottet har förordat det nu föreslagna alternativet.

Med hänvisning till vad jag nu har anfört, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr WEILAND (fp):

Herr talman! Det är klart att utskottets talesman har åstadkommit en motivering, som går åtskilligt utöver vad utskottet anfört i utlåtandet. Men jag är inte alldeles övertygad i alla fall. Låter man utreda en sak, och vill ha denna sak utredd i viss riktning, då är det väldigt lätt att få utredningen att gå i den riktning man vill.

Det har i alla fall varit så, att man under gångna år ansett att man kunde samman slå, såsom jag tidigare anförde, olika län för att de gemensamt skulle bilda en valkrets. Nog finns det vissa möjligheter att åstadkomma en förändring. Det finns dock ett län, som inte precis ligger alldeles intill Göteborgs och Bohus län men ändå ligger ganska nära och som inte har mer än fem representanter i denna kammare.

Kan man inte tänka sig, att man skulle

Ang. ändrad lydelse av 6 § riksdagsordningen

kunna omreglera förhållandena där, så att man kunde sammanslå detta län med, låt oss säga, norra Älvsborgs län och södra Älvsborgs med Göteborgs och Bohus län? Ja, det känner jag inte till, ty jag har inte rätt ut den saken. Utredningsmannen måste känna till det bättre. Men jag har för min personliga del den uppfattningen att det är olyckligt att bryta den princip som vi tidigare har haft på detta område, d. v. s. att inte gå in för en sådan anordning som den som vi nu för första gången går in för här.

Jag tror sålunda, att om man bara vill saken ordentligt, så är det inte omöjligt att ordna den utan den utökning som här är föreslagen.

Herr ENGLUND (fp):

Herr talman! Jag känner inte igen min vän herr Elmgren. Jag har aldrig märkt att han tidigare varit så följsam mot utredningar och framför allt inte, när bara en enda man har utrett ärendet. Jag hade således väntat att herr Elmgren skulle till kritisk granskning uppta de argument, på vilka denna utredning är byggd. Gör man det, finner man, att det är argument, som inte har särdeles stor tyngd.

I utskottet höll professor Håstad, som ju är motionär i ämnet, ett långt anförande, präglat av stor värtalighet och buret av stark indignation. Jag skall inte försöka konkurrera med professor Håstad vare sig i längd, värtalighet eller i indignation, men jag kan inte underlåta att säga att den här lösningen hos mig framkallar vedervilja. Här har länen i stora delar av landet fått sammanslås parvis vid valen. Västmanlänningar och sörmlänningar har nyss valt tillsammans. Det stora malmöhuslänet med den stora staden Malmö och flera andra stora städer, i andrakammarval skilda i två valkretsar, kan välja gemensamt till denna kammare. Men när det gäller Göteborg samt det övriga Göteborgs och Bohus län går sådant inte. Det finns verkligen fog för professor Håstads så målande formulerade fråga:

Skall det vara nödvändigt att en stump av ett län kvarstår som självständig valkrets? Det är ju detta det gäller.

Vad som verkligen ligger bakom är måhända följande. Man säger sig förmoda, att om Göteborgs och Bohus läns landsdel väljer tillsammans med Göteborgs stad, så kommer staden att trycka ned länet i skorna, så att detta inte får möjlighet att göra sig gällande vid valet. Nu är hela konstruktionen av valmanskåren sådan, att den risken icke föreligger. Stadsfullmäktige utser några representanter, och länets landstingsmän utser några. Jag skulle bli mycket överraskad, om inte dessa landstingsmän skulle kunna hävda sig gentemot stadsfullmäktige i Göteborg. I den mån de ledamöter här i kammaren som representerar Göteborgs stad och länet är karakteristiska för dem som väljer dem, måste jag säga att jag visserligen kan medge att varken herr Sjö Dahl, herr Ohlson eller herr Svärd hör till kammarens mera timida ledamöter, men faktiskt gäller detsamma om herr Gustaf Karlsson, herr Spetz och herr Arrhén. Jag tror, att om deras olika väljare skulle komma tillsammans, skulle det bli en ganska jämn match i den valmanskåren.

Jag tycker således, herr talman, att något skäl emot att här skapa den naturliga, gemensamma valmanskåren i Göteborgs stad samt Göteborgs och Bohus län inte finns. Med den anordningen, herr Elmgren, tillgodoser man, lika väl som med den artificiella anordning som här föreslås, det grundläggande intresset att inte ett mindre antal representanter än fem väljes.

Herr ELMGREN (s):

Herr talman! Jag skall fatta mig mycket kort och inte förlänga diskussionen.

Till herr Weiland skall jag bara säga några få ord. Han nämnde att jag i alla fall presterade en utredning utöver vad utskottet gjort. Jag vill då bara säga, att den utredningen fanns långt före utskottssammanträdet för den som ville

Ang. ändrad lydelse av 6 § riksdagsordningen

läsa den. Den finns nämligen i 1955 års valutredning.

Herr Englund tycker, att det är märkvärdigt vad jag är följsam gentemot utredningar. Jag skall ge herr Englund den elogen, att han inte alls är följsam. Jag har många gånger beundrat herr Englund för att han är så självständig som han är, ja, uppriktigt beundrat honom, men jag tycker att det går litet för långt, när självständigheten drivs så till det yttersta, att herr Englund av år 1956 är alldeles oerhört självständig gentemot herr Englund av år 1955. När herr Englund nu toppar den reservation, vari yrkas avslag på Kungl. Maj:ts proposition, bör kammarens ärade ledamöter komma ihåg att herr Englund år 1955 toppade det enhälliga utskottsutlåtande som begärde just denna proposition.

Vad herr Englund sedan sade om Göteborgs stad och länet faller helt enkelt därpå, att jag aldrig — som han påstår — har sagt att staden trycker ned länet i skorna. Jag har inte uttalat mig om förhållandet mellan Göteborgs stad och länet, utan jag har bara sagt att det var en grundläggande princip att man skulle sära de två största städerna ifrån landsbygden, när man gjorde upp valkretsindelningen.

Slutligen vill jag erinra herr Englund om att det här i alla fall är en sak, som ligger under utredning, och att föreliggande förslag får tolkas som en åtgärd i avvaktan på att utredningen skall komma med definitivt förslag.

Herr ENGLUND (fp):

Herr talman! Jag skrev visserligen under ett utskottsutlåtande i fjol, och det inrymde som ett av alternativen det förslag, för vilket jag nu förklarar mig hysa vedervilja — jag hyste ännu starkare vedervilja mot det i fjol. Men, herr Elmgren, detta utskottsutlåtande inrymde inte bara detta alternativ, utan också ett annat alternativ, och jag hoppades verkligen att Kungl. Maj:t skulle finna detta andra alternativ så överlägset, att Kungl. Maj:t kunde stanna för det. Det var ett alternativ av den typ jag har funnit mig i dag böra förorda.

Herr ELMGREN (s):

Herr talman! När jag såg utskottsbetänkandet för i fjol, gick det med mig som med de vise männen från Österlandet utan att jag dock på något sätt är vis. De blev som bekant mycket glada, när de såg stjärnan över Betlehem. När jag såg stjärnan med herr Englunds namn, blev jag också mycket glad, ty det visade att han då hade röstat för klämman i utskottsutlåtandet och inte sett den motivering, han nu åberopar.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till samt vidare på avslag å vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt, och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Weiland* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 16, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställan.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Weiland* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 86;

Nej — 30.

Därjämte hade 4 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Om ratificering av en konvention ang. likalönsprincipen m. m.

Föredrogos ånyo bankoutskottets memorial och utlåtanden:

nr 32, angående uppskov med behandlingen av vissa till bankoutskottet hänvisade motioner;

nr 33, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning angående förhyrning samt reparation och inredning av vissa lokaler för riksbanken; samt

nr 34, i anledning av fullmäktiges i riksgäldskontoret framställning om pension för städerskorna vid riksdagshuset Beda Andersson och Ester Johansson.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning av första lagutskottets utlåtande nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av en den 22 mars 1956 avslutad överenskommelse mellan Sverige och Förbundsrepubliken Tyskland rörande återställande av rättigheter på det industriella rättskyddets område, m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Om ratificering av en konvention ang. likalönsprincipen m. m.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 37, i anledning av väckta motioner om ratificering av Internationella arbetsorganisationens konvention angående lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde, m. m.

Andra lagutskottet hade till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 356 i första kammaren av fru *Gärde Widemar* m. fl. samt nr 270 i andra kammaren av fröken *Elmén* m. fl.

I motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen måtte uttala, att Sverige skulle ratificera Internationella arbetsorganisationens konvention nr 100 av år 1951 om lika lön och åtföljande rekommendation nr 90 samt i skrivelse till Kungl. Maj:t giva denna mening till känna.

Med den i motionerna berörda konventionen avsågs en vid Internationella arbetsorganisationens allmänna konferens år 1951 antagen konvention (nr 100) angående lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde. Med den i motionerna berörda rekommendationen avsågs en vid sagda konferens antagen rekommendation (nr 90) angående lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att förevarande motioner, I: 356 och II: 270, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade anmälts av fru *Hamrin-Thorell*, fröken *Höjer* och fröken *Wetterström*, vilka likväl ej antytt sin åsikt.

Fru HAMRIN-THORELL (fp):

Herr talman! Till andra lagutskottets utlåtande är fogad en blank reservation, vilken jag med några ord skulle vilja motivera.

Bakgrunden till de diskussioner, som i decennier har förts kring denna fråga, d. v. s. likalönsprincipen, är det beslut som fattades 1925 av riksdagen om att kvinnor skall ha samma lön som män för arbete av samma värde. Detta principbeslut har alla enats om. Vi har det alltså präntat i riksdagens protokoll. I verkligheten ser det emellertid inte lika fint ut, ty under de 30 år, som förflutit sedan principbeslutet fattades, har visserligen en del framsteg gjorts — annars hade det väl varit oerhört — men fort har det sannerligen inte gått, trots att det även i riksdagen och på arbetsmarknaden ideligen under årens lott uttalats anslutning till detta principbeslut. Säkerligen återstår mycket för våra efterlevande att göra på detta område.

I andra lagutskottets utlåtande sägs det också att åtgärder av olika slag i sådant syfte, d. v. s. för att främja likalönsprincipen, är erforderliga. Allt är således inte väl, anser tydligen också utskottet. Men sedan hänvisar utskottet till att det blir för dyrt för staten att

Om ratificering av en konvention ang. likalönsprincipen m. m.

nu genomföra principen inom de arbetsområden, där staten har möjlighet att utöva sin påverkan. Det skulle enligt den undersökning, som har gjorts av 1953 års likalönskommitté, kosta staten 51 miljoner i nuvarande läge att praktisera »likalön» och då låter man bli utan att reflektera över att här tas alltså minst 51 miljoner kronor från en löntagargrupp som fått löfte om att få dessa pengar, enkelt uttryckt. Man frågar sig då, om inte det principbeslut, som antagits, förpliktar till något annat än att blåsa fagra såpbubblor i en framtid?

De kostnader, som ett genomförande av likalönsprincipen inom den statliga sektorn skulle medföra, är ett skäl till att utskottet inte vill föreslå riksdagen att ratificera den konvention angående principen om likalön för män och kvinnor för arbete av lika värde, som Internationella arbetsorganisationen antog 1951 och som fru Gärde Widemar, jag och några fler har motionerat om.

Det andra skälet, som anföres mot en ratifikation, är enligt utskottet att den skulle för Sveriges del bryta principen om den privata arbetsmarknadens frihet. Denna bärande princip i fråga om lönesättningen vill ingen frånga, inte heller motionärerna — det vill jag med all kraft betona. Den springande punkten är enligt min uppfattning vad man kan tolka in i den konvention, som det här gäller att ratificera, och vad den förpliktar till. Härvidlag föreligger det tydligen minst två olika uppfattningar. Konventionen är påtagligen ett resultat av en kompromiss och är så vagt avfattad, att den borde kunna ratificeras av länder, som inte kommit längre än Sverige i detta avseende. Inte heller torde en ratificering förplikta till den omedelbara övergång för statens del till lika lön, som utskottet förutsätter, utan endast till en successiv sådan.

Det talas i konventionen på flera ställen just om principen. Detta ord har väl ändå någon mening, annars kunde det ju lika gärna ha utgått ur konventionen. Det heter i konventionen: »In-

ternationella arbetsorganisationens allmänna konferens har beslutat antaga vissa förslag med avseende å principen angående lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde.» I artikel 2, som alltså är den artikel man har hakat upp sig på och som också skulle ålägga respektive land vissa förpliktelser, heter det vidare: »Varje medlem skall med avseende på alla arbetstaggare, på sätt som är förenligt med gällande ordning för fastställande av lönesatser, främja och, i den mån sagda ordning så medgiver, trygga tillämpningen av principen om lika lön för män och och kvinnor för arbete av lika värde.»

Här kommer alltså ordet princip igen. Enligt vanligt svenskt språkbruk innebär inte orden »främja och trygga tillämpningen av principen» att omedelbara åtgärder skall vidtagas. Om Sverige ratificerar konventionen, skulle detta naturligtvis gälla endast den statliga sektorn, enligt landets ordning. Riksdagen har för 30 år sedan fattat beslut om en likalönsprincip inom denna sektor. Är då inte tiden inne, frågar vi oss, att ratificera denna konvention?

Herr talman! Jag beklagar att utskottet inte har ansett att så är fallet. Jag har intet yrkande, men jag skulle vilja vädja till Kungl. Maj:t att vidtaga sådana åtgärder — vilket bör kunna ske i en inte alltför avlägsen framtid — att även Sverige kan ratificera denna konvention och då förelägga riksdagen denna fråga. Möjligheter bör också undersökas att för Sveriges del ratificera konventionen, med framhållande av att det för vår del gäller den statliga sektorn. Sedan får man naturligtvis hoppas, att den privata arbetsmarknaden följer statens goda exempel.

Herr ELOWSSON, NILS, (s):

Herr talman! Fru Hamrin-Thorell tryckte hårt på att åtminstone staten borde kunna ratificera denna konvention, och därmed ingav hon möjligen kammaren den föreställningen, att konventionens räckvidd inte skulle sträcka sig längre än till ett uttalande om sam-

Om ratificering av en konvention ang. likalönsprincipen m. m.

ma lön för samma arbete i statens tjänst. Men i konventionens bestämmelser ingår, att staten skall främja en utveckling i den riktning konventionen avser, och det innebär följaktligen, att staten åtar sig en sådan skyldighet. Då skall den inte bara sörja för att själv betala löner efter den principen, utan den skall också se till, att kommunerna gör det, och främja att de enskilda gör det.

Här i landet har vi alltid hållit mycket hårt på att parterna på arbetsmarknaden skall få träffa överenskommelser om lönen utan annat ingripande från statens sida än det som ligger däri, att staten har en förlikningsmannainstitution att sätta till, i det fall där parterna inte kan bli överens.

Vi måste också ta i beaktande, att detta dock inte bara är en strid om en princip, utan det är en fråga om i vilken utsträckning vårt näringsliv och staten är i stånd att bära de ökade utgifter, som ett genomförande av denna princip skulle föra med sig. Under sådana förhållanden är det ganska naturligt, att utskottet inte heller i år har velat vara med om att tillstyrka ratifikation av denna konvention. Skulle vi göra det, finge detta de konsekvenser, som fru Hamrin-Thorell talade om, nämligen att det blir så och så mycket högre kostnader för stat och kommun, och det blir samtidigt ingrepp i den fria förhandlingsrätt parterna har.

Med dessa få ord skall jag därför, herr talman, be att få yrka bifall till utskottets förslag.

Fru GÄRDE WIDEMAR (fp):

Herr talman! Jag skall först be att få säga till herr Elowsson, att jag för min del hade tänkt mig, att staten då det gäller den privata arbetsmarknaden skulle främja utvecklingen genom att vara ett gott exempel. Det står i konventionen att medlem skall främja tillämpningen av principen, vilket ju måste anses ske, om staten föregår med gott exempel genom att själv acceptera en lika lön. Då kommer den privata arbetsmarknaden normalt att följa efter.

Herr Elowsson säger vidare, att man måste se till, att staten och vårt näringsliv är i stånd att bära de ökade utgifter, som en tillämpning av likalönsprincipen skulle medföra. Till det måste jag säga, att det för staten kan vara likgiltigt, om det är en man eller en kvinna, som utför arbetet. Det är för att få arbetet utfört, som staten tar på sig en viss kostnad. Det är en princip, som vi accepterat i andra sammanhang, och den borde naturligt tillämpas då det gäller lönesättningen på både det statliga och det privata arbetsområdet.

Jag kan inte förstå Sveriges inställning till denna konvention. Vi är medlemmar av Internationella arbetsorganisationen, och vi har, åtminstone såvitt jag vet, ratificerat dess stadga, där det sägs i artikel 41, att män och kvinnor bör erhålla samma ersättning för arbete av lika värde. Redan under förhandlingarna före konventionens tillkomst uttalade sig Sverige dock emot en konvention på detta område. Möjligen är det detta som har gjort, att statsmakterna sedan dess ställt sig avvisande till tanken att ratificera den konvention, som kom till stånd, trots att Sverige inte ville ha en sådan.

Samtidigt som vi uttalade oss emot en konvention, underströk vi emellertid uttryckligen, att vi helt och fullt anslöt oss till likalönsprincipen och att det var en rättvis princip för lönesättning på såväl det statliga som det privata arbetslivets område.

Att Sverige självt vill bestämma takten, då det gäller att övergå till en faktisk tillämpning av likalönsprincipen, är ju inte så konstigt, men min uppfattning, då vi väckte denna motion, var, att en anslutning till konventionen inte skulle förplikta landet till några omedelbara åtgärder. De skäl, som utskottet och även herr Elowsson nu anfört för motsatsen, har inte fått mig att ändra ståndpunkt.

Konventionstexten är mycket försiktigt formulerad, och jag ansluter mig helt till den tolkning av texten som fru Hamrin-Thorell gav. Man ser omedelbart att texten är resultatet av en kom-

Om ratificering av en konvention ang. likalönsprincipen m. m.

promiss. Det talas helt allmänt om principen om lika lön, och det talas om att vidtaga åtgärder för att främja en utveckling. Hade man trott, att konventionen bara skulle ratificeras av länder, som var beredda att omedelbart övergå till en faktisk tillämpning av likalönsprincipen, skulle man ha formulerat texten betydligt hårdare. Jag har inte varit med och känner inte till förhandlingarna närmare, men såvitt jag kan förstå är konventionstexten så avfattad att den bereder möjlighet även för sådana länder att ratificera konventionen, som inte vill vidtaga omedelbara åtgärder. Det gäller bl. a. Sverige och även de underutvecklade länderna, vilka redan från början förklarat, att de inte har ekonomiska möjligheter att höja lönenivån för kvinnor till lika lön.

Jag kan alltså inte gå med på att en ratificering av konventionen skulle ålägga oss några omedelbara förpliktelser. Men det är naturligtvis riktigt, att ett godkännande av konventionen innebär ett åtagande, att vi skall medverka till ett förverkligande av konventionens syfte, i varje fall på längre sikt. Det är det väl också meningen att vi skall göra. Vi är ju alla överens om att likalönsprincipen är den enda riktiga principen för lönesättningen av mäns och kvinnors arbete.

Utskottet har inte heller haft någon invändning mot principen i och för sig, utan endast sagt, att det är för dyrt att nu genomföra den på det statliga området. I fråga om den privata sektorn har man varit rädd för att det skulle innebära ett frångående av principen om avtalsfrihet för arbetsmarknadens parter.

Jag anser, som jag sade redan i början av mitt anförande, att vi som första steg bör söka genomföra likalönsprincipen på det statliga området. Detta steg skulle mana till efterföljd inom det privata näringslivet. På det statliga området har vi haft en likalönskommitté, som framlagt ett betänkande, vari det klart deklarerades, att likalönsprincipen borde sättas i full tillämpning. Men, fortsätter man, vi måste ta det i etapper och

genomföra en successiv övergång till likalön. Till en början syftar man till att få samma bottenlönegrad för manliga och kvinnliga tjänstemän. För närvarande är bottenlönegraden för manliga tjänstemän 10 lönegraden, medan kvinnornas slutlönegrad är 8. Det är ett ganska stort gap mellan de lönerna.

Vidare kan nämnas, att Tjänstemännens centralorganisation så sent som i fjol gjorde en aktion och uppvaktade civilministern med en hemställan, att statsmakterna omedelbart skulle vidta åtgärder för att minska avståndet mellan kvinnliga och manliga bottenlöner. Ännu har dock ingenting skett med anledning av likalönskommitténs betänkande. Man har inte framlagt något förslag eller ens annonserat att ett sådant skulle komma. Ännu mindre har det kommit något förslag om att man skall göra en faktisk arbetsvärdering, d. v. s. i realiteten en omvärdering av arbetsinsatsen, så att man får till stånd en rättvis lönesättning beroende bl. a. av arbetsprestation och arbetsuppgifter.

Man kan tycka, att vi snart borde vara mogna för att sätta den princip, som antogs redan år 1925, i tillämpning. 1925 sades det uttryckligen ifrån, att principen om lika lön var fullständigt klar. Däremot gjordes vissa undantag i frågan om tillämpningen, beträffande vilka det dock uttryckligen sades, att de var av provisorisk natur. Fortfarande finns det dock ett djupt rotat vanetänkande då det gäller lönesättningen för kvinnligt arbete och bedömningen av kvinnliga arbetsinsatser. Det kunde vara på tiden, att vi verkligen satte oss före att vidta kraftåtgärder så att principen om lika lön för män och kvinnor äntligen bleve genomförd i vårt land.

Som jag redan förut sagt, anser jag inte att en ratificering av konventionen behöver medföra menliga följder för avtalsfriheten på arbetsmarknaden. Jag har i varje fall inte tänkt mig att något ingrepp vare sig genom lagstiftning, direktiv eller på annat sätt skulle föranledas av en ratificering av konventionen. Enligt min mening är det viktigaste i denna fråga just nu kanske inte att

Om ratificering av en konvention ang. likalönsprincipen m. m.

vi får till stånd en ratificering av konventionen, utan att man från statens sida verkligen vidtar åtgärder för att bringa lönesättningen på det statliga området i överensstämmelse med konventionens anda och innebörd.

Jag har, herr talman, intet yrkande.

Herr ELOWSSON, NILS, (s) kort genmäle:

Herr talman! Om man här egentligen bara avser, att staten skall betala samma lön till kvinnor som till män, borde man ha motionerat därom och inte om godkännande av denna konvention. Om vi skulle ratificera konventionen, innebär det nämligen att vi skulle göra ett åtagande, som vi sedan inte kan komma ifrån.

I den föreliggande motionen hemställs inte bara att Sverige skall ratificera denna konvention, utan också att vi skall godkänna en rekommendation från Internationella arbetsorganisationen. I konventionens artikel 2 heter det: »Varje medlem skall med avseende å alla arbetstagare, på sätt som är förenligt med gällande ordning för fastställande av lönesatser främja och, i den mån sagda ordning så medgiver, trygga tillämpningen av principen om lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde.» Här finns inget undantag. Hur stadgandet i denna artikel lämpligen skall förverkligas, framgår av rekommendationen, där det står: »Därest efter hörande av vederbörande arbetstgares och arbetsgivares organisationer, där sådana finnas, ett omedelbart genomförande av principen om lika lön för män och kvinnor för arbete av lika värde icke beräknas möjligt såvitt avser de i punkterna 1, 2 eller 3 angivna verksamhetsområdena, böra lämpliga anordningar snarast möjligt vidtagas eller påkallas i syfte att uppnå en successiv tillämpning av principen, exempelvis genom åtgärder som innebära . . .» Och så kommer i fortsättningen en beskrivning av vad konventionen innebär. Det betyder alltså inte att staten kan ratificera denna konvention och sedan bara för

egen del betala lika lön till män och kvinnor, utan det innebär också att staten skall ständigt och jämt aktivt verka för att genomföra detsamma även på den privata arbetsmarknaden. När det ligger till på det sättet, så betyder det, att om vi skulle ratificera denna konvention, kommer staten att bli tvungen att lägga sig i de olika avtalsuppörelserna mellan parterna på arbetsmarknaden. Då har vi följaktligen inte längre den frihet, som vi nu har för arbetsmarknadens parter att själva ordna sina löne- och arbetsförhållanden.

Det är denna vittgående konsekvens av en ratificering av konventionen, som utskottet ej heller denna gång — lika litet som vid tidigare tillfällen, när frågan varit uppe — velat rekommendera riksdagen att ta. Eftersom parterna på arbetsmarknaden har samma mening, som riksdagen har i detta sammanhang, tycker jag inte att det finns anledning för riksdagen att nu frångå den ståndpunkt, som riksdagen intagit tidigare.

Herr ÖHMAN (k):

Herr talman! Jag skulle kunna i sakfrågan och kanske också i principfrågan instämma med samtliga föregående talare, med undantag av herr Elowsson. Jag vill erinra om att från vårt parti har vi praktiskt taget varje år sedan 1948 motionerat om att likalönsprincipen bör införas. Senast förra året hade jag själv nöjet att vara huvudmotionär i frågan i denna kammare. Men tyvärr har vi inte fått stöd för vår ståndpunkt förrän i år. Det gläder mig naturligtvis oerhört att se, att det under den motion, som vi nu behandlar, finns praktiskt taget en medborgerlig samling — vi har där representanter för folkpartiet, för högern och för socialdemokraterna i båda kamrarna. Man måste alltså säga att frågan förts en bit framåt, trots det envetna motstånd som den mött.

I mitt stilla inre undrar jag om det kanske går med denna fråga som en del andra frågor, som från vårt håll väckts, nämligen att det så småningom blir

Om ratificering av en konvention ang. likalönsprincipen m. m.

enighet, i varje fall bland dem, som står på arbetarrörelsens och frihetens sida. Förra veckan fick vi genomfört ett av våra gamla krav om en odelad treveckorssemester, som vi ensamma slagits för här i riksdagen i många år. I fjol fick vi principbeslut om en förkortad arbetsvecka — också efter upprepad motioner i många år. Jag hoppas att även det som nu sker i likalönsfrågan skall bli ett steg framåt.

Jag måste därför säga att debatten här i dag är mycket intressant. Däremot är jag mycket missnöjd med den skrivning, som utskottet har presterat. Den är för mig så mycket mer beklaglig, som den signerats av en kvinnlig utskottsordförande.

Utskottet säger till en början att det torde råda enighet om att strävandena att förbättra kvinnans ställning på arbetsmarknaden bör främjas och att åtgärder av olika slag i sådant syfte är erforderliga. Så långt är också allt gott och väl. Men sedan viker utskottet undan i sakfrågan och säger att utskottet egentligen inte haft att ta ställning till dessa frågeställningar. Och sedan kommer man då över på frågan om ratificering av konventionen och säger därvid, att om vi ratificerar denna konvention, så innebär det »ett frångående av den hittills allmänt godtagna principen om rätt för arbetsmarknadens parter att utan påverkan från statsmakterna genom fria avtalsförhandlingar träffa överenskommelser om löneförhållanden». Ja, men denna tolkning av konventionen är inte riktig. Det handlar ju inte här om att statsmakterna skall fixera att fru Andersson och herr Andersson skall ha så och så mycket i lön för samma arbete. Det handlar om att man skall införa en princip på arbetsmarknaden om att man skall betala lika lön, för, såsom det heter i konventionen, arbete av lika värde eller, som vi brukar kalla det, efter lika prestation, och inte säga, att eftersom vederbörande är av kvinnligt kön, skall hon ha mindre betalt än en person av manligt kön. Det handlar alltså om att få denna elementära demokratiska rättighet

förverkligad för kvinnorna också i vårt land.

Ärade damer och herrar i denna kammar! Här i riksdagen har vi lika lön. Det är ingen som säger att en kvinnlig ledamot i någon av riksdagens kamrar skall ha 25 eller 30 procent lägre lön, därför att hon är kvinna. Att lönen skall vara lika här, har såvitt jag vet alla män accepterat. Varför skall inte samma princip, som gäller här i den näst högsta statliga församlingen, också gälla i första hand för statsverket över huvud taget.

Vad finns det för skäl att gå emot det? Jo, man säger att då skulle statsmakterna ingripa i den fria arbetsmarknadens lönefrågor. Det är rena påhittet. Det enda statsmakterna skall göra är att säga till, att man måste värdera arbetsprestationen, alldeles oavsett om det är en man eller en kvinna som utför den.

Vidare sägs det här att frågan i alla fall måste lösas genom avtal mellan parterna på arbetsmarknaden. Ja, så har det sagts nu i alla år som vi har motionerat, och förmodligen dessförinnan också. Det har hållit på så här i snart femtio år, och alltså är kvinnan diskriminerad på arbetsmarknaden.

Det allra värsta i detta utskottsutlåtande tycker jag emellertid är att utskottet säger, att om nu riksdagen skulle ratificera konventionen, skulle det för det första innebära, att staten inför lika lön, och för det andra att också de kommunala förvaltningarna gjorde det, och detta skulle kosta det svenska samhället, stat och kommun, 144 miljoner kronor årligen. Ja, jag skall inte diskutera summan. Men säg mig nu: Om det skulle kosta 144 miljoner kronor att förverkliga denna rättvisa och riktiga princip, innebär då icke detta att de kvinnliga befattningshavarna i statlig och kommunal tjänst för närvarande skänker stat och kommun 144 miljoner kronor om året? Utskottet har självt erkänt att den här rättvisan skulle kosta den summan, och denna får alltså de kvinnliga befattningshavarna skänka stat och kommun utom det som de bidrar med i form av skatt. Jag tycker

Om ratificering av en konvention ang. likalönsprincipen m. m.

att det skulle vara nästan förfärligt, om riksdagen sade att vi bör bibehålla detta tillstånd. Av vilken anledning skulle man göra det, måste jag fråga utskottets talesman, herr Elowsson. Kvinnorna betalar ju inte mindre skatt än männen, och kraven på deras arbetsprestationer ställs inte lägre än på männens.

Utskottet säger vidare att »med hänsyn såväl till nämnda kostnader som till principen om den privata arbetsmarknadens frihet kan utskottet icke tillstyrka att konventionen nu ratificeras». Utskottet menar med andra ord, att om staten nu gick med på detta, skulle de privata företagen så småningom tvingas efter, och det tycker utskottet är någonting alldeles förfärligt. Om staten genomförde likalönsprincipen, så måste också L. M. Ericsson, Svenska kullagerfabriken och andra gå på samma linje, och det vill utskottet inte vara med om. Det är ju innehållet i utskottets skrivning. Jag har för mig att det i varje fall på senare tiden har stått i det socialdemokratiska partiprogrammet — jag har inte sett den sista programrevisionen — att staten och kommunerna bör vara mönsterarbetsgivare också när det gäller löneförhållandena, och det anser jag vara en riktig princip. Men utskottet är alldeles vettskrämt av tanken att staten skulle genomföra denna riktiga princip och att kanske också de privata monopolföretagen skulle tvingas att följa efter.

Utskottet säger också att det i alla fall har gått framåt på detta område, och litet har det ju gått framåt, det kan ingen bestrida. Men det är ändå ett faktum att i de industrier, som sysselsätter både kvinnlig och manlig arbetskraft, betalas den kvinnliga 25—30 procent lägre än den manliga för samma arbetsprestation — även om de båda könen utför sitt arbete vid samma arbetsbänk. Detta är ett tillstånd som vi icke borde tolerera. Utskottet förutsätter att utvecklingen på löne marknaden även i fortsättningen skall gå i en för kvinnorna gynnsam riktning. Ja, det är minnsann att vara blygsam! Det är, som jag förut sade, ungefär femtio år sedan

Landsorganisationen tillsatte den första utredningen i frågan, och alltjämt finns det en löneskillnad på 25—30 procent mellan manliga och kvinnliga arbetare för samma arbetsprestation.

Jag tycker att det är en elementär demokratisk princip att lika lön utgår. Jag ber därför, herr talman, eftersom motionärerna inte gjorde det, att som gammal motionär i denna fråga få yrka bifall till motionerna nr 356 i första kammaren och 270 i andra kammaren.

Herr ELOWSSON, NILS, (s) kort gemäle:

Herr talman! Om man har för sig att det är så enkelt att betala ut löner, som herr Öhman tycks mena, så förstår jag naturligtvis att man också finner den här frågan mycket enkel. Men fastän både Landsorganisationen och Svenska arbetsgivareföreningen många gånger haft denna fråga uppe för att söka lösa den, har det dock visat sig att man inte kunnat komma överens om hur det skall ske.

Emellertid har en mängd kvinnor samma lön som männen, framför allt de som är anställda av statsverket. Man har alltså kommit ett stycke på väg när det gäller att genomföra denna princip. Men man kan ju inte komma ifrån, såsom jag sade i mitt förra anförande, att frågan om lika lön för män och kvinnor inte bara är en principfråga, utan också en fråga om huruvida samhället som sådant har möjlighet att bära en viss kostnad. Så får man alltid resonera i sådana här fall. Sådana överväganden måste göras vid alla avtalsförhandlingar, och det måste naturligtvis ske även i detta fall. Det är ju denna omständighet som har gjort att man i vårt land har godkänt principen, och så har man sagt sig, att man får efter hand sträva mot att förverkliga den. Man har också gjort det i ökad omfattning, men jag är fullkomligt överens med både herr Öhman och de båda damer, som talat här, om att det har gått för sakta. Jag är den förste att erkänna att det bör gå fortare. Men frågan är naturligtvis: skall staten läg-

Om ratificering av en konvention ang. likalönsprincipen m. m.

ga sig i, när parterna på arbetsmarknaden med hänsyn till kostnadsläget för produktionen överväger saken? Skall staten göra det eller inte? Hittills har det i stort sett rått enighet om att staten inte skall lägga sig däri, eftersom det, såsom konventionen är avfattad, inte är fråga om prestation utan om den uppgift som den ena eller andra har i samhället eller i produktionen. Det är där det invecklade juridiska spörsmål uppstår, som ju har närmare utvecklats i konventionen. Herr Öhman kan ju sätta sig in i saken, så finner han nog rätt snart, att det hela inte är så enkelt som herr Öhman här försöker göra gällande.

Herr Öhman hade alltså inte övertygat mig om att vi gör parterna på arbetsmarknaden eller ens i många fall kvinnorna den bästa tjänsten genom detta förslag. Skulle vi ansluta oss, skulle detta innebära, att staten skulle lägga sig i avtalsuppgörelserna på arbetsmarknaden, och att det skulle leda till att kvinnorna i större utsträckning skulle få anställning, det är jag inte alldeles övertygad om.

Herr ÖHMAN (k) kort gemmäle:

Herr talman! Herr Elowsson säger att det inte är så enkelt som att bara betala ut löner. Jag har inte alls ställt upp det problemet, jag har bara sagt, att om man anställer en arbetare i statens tjänst eller i ett privat företag, så skall man inte avlöna denna arbetare med utgångspunkt från vilket kön han eller hon tillhör utan från arbetsprestationen. Det finns ingen som helst moralisk eller annan rätt som säger, att om jag anställer en kvinna i mitt företag eller om staten gör det, skall hon ha mindre betalt än om jag måste anställa en man.

Att Landsorganisationen och Svenska arbetsgivareföreningen inte har kunnat lösa frågan, det vet vi sedan många många år, och det är just därför som jag vill, att principen skall knäckas av riksdagen, så att det blir slut med diskrimineringen av kvinnlig arbetskraft. Jag vill att riksdagen skall säga till arbetsgivareföreningen, att nu får ni lov att

betala efter prestation och inte efter kön. En kvinna, som åker spårvagn i Stockholm betalar lika mycket som en man, men hon förtjänar mindre för samma arbetsprestation. Ett sådant tillstånd är ju ovärdigt ett demokratiskt samhälle.

Så säger herr Elowsson något om att det inte är fråga om prestationen, men det är fråga om att staten skall stadfästa en princip som är demokratisk och icke könsbetonad. Det är ju den synpunkten som jag har talat för här i många år.

Jag vidhåller mitt yrkande, herr talman!

Fru GÄRDE WIDEMAR (fp):

Herr talman! Såvitt jag kan finna av herr Öhmans senaste anförande, har han en felaktig uppfattning om innebörden av begreppet lika lön. Han anser att det är en prestationslön i stället för en lön för arbete av lika värde. I övrigt vore det nog ganska mycket att säga om vad herr Öhman anför, men jag vill inskränka mig till att säga att vi båda tydligen är överens på den punkten, att vi är missnöjda med utskottets skrivning.

Beträffande herr Elowssons yttrande vill jag säga, att det är verkligen förbluffande att höra att herr Elowsson är nöjd med att det finns en del kvinnor som har samma lön som männen. Ja, det finns verkligen en del sådana kvinnor, som fick det redan 1925, d. v. s. de, som redan då innehade samma tjänster som männen. I övrigt är likalönsprincipen inte genomförd i statsförvaltningen. Det skedde nämligen ingen omvärdering av de kvinnliga arbetsinsatserna, utan de kvinnliga tjänsterna inplaceras i löneskalan på precis samma grad som förut. Kvinnorna fick alltså en betydligt lägre lön på grund av att de var kvinnor än de vid en oobjektiv värdering av arbetet skulle ha fått.

Herr Elowsson frågade, om staten skall lägga sig i den privata arbetsmarknadens förhandlingar. Det skall staten inte göra, och att jag har den uppfattningen, trodde jag fullt tydligt framgick av mitt

Om ratificering av en konvention ang. likalönsprincipen m. m.

första anförande. Jag anser att staten på detta område främjar utvecklingen fullt tillräckligt genom att föregå med ett gott exempel. Det är inte något juridiskt intrikat spörsmål utan en mycket enkel sak, om man ser den på detta sätt.

Vi motionärer har inte framställt något yrkande om bifall till motionen. Vi hoppades nämligen att vi ändå skulle få fram ett resultat genom att vädja till Kungl. Maj:t att taga upp till förnyat övervägande en ratificering av konventionen, sedan man kommit längre både på det statliga och det privata näringslivets område mot ett förverkligande av likalönsprincipen.

Fröken ANDERSSON (h):

Herr talman! De föregående talarna, utom herr Elowsson, har sagt det mesta av vad jag hade tänkt säga, och jag kan därför fatta mig relativt kort. Jag måste dock ge herr Elowsson en eloge på grund av hans sakliga sätt att ta på dessa problem; det är sannerligen inte alltid man får vara med om det, och jag vill i rättvisans namn notera detta.

Jag har emellertid en känsla av att det är få områden där så mycket dimtänkande förekommer som just här; jag satt ju sex eller sju år i likalönskommittén och var där med om att penetrera dessa problem. Alla är, åtminstone offentligt, helt och fullt med på principen — den är demokratisk, den är rättvis och allt som är fint och vackert. Men när det sedan gäller att gå from sounds to things, blir man tveksam och säger, att parterna inte har lyckats genomföra principen, att det skulle kosta så och så mycket, o. s. v., o. s. v.

Det var dock så, när konventionens antagande på sin tid diskuterades, att arbetarparten ville acceptera den, medan arbetsgivarna endast ville begränsa sig till en rekommendation.

Jag har inte tagit ställning till den juridiska sidan och vet faktiskt inte vilkendera av parterna som har rätt — herr Elowsson eller de som säger, att det inte är fråga om någonting förbin-

dande, något som skulle leda till att staten behöver blanda sig i de privata förhandlingarna — men jag har fattat saken så, att det här rör sig om att spika fast en princip, en princip som riksdagen, enligt vad man säger, för övrigt redan har antagit. Det ligger kanske någon tanke bakom, när utskottet skriver att det inte kan tillstyrka att konventionen nu ratificeras. Jag skulle vilja fråga herr Elowsson, vad som menas med detta: Har utskottet någonting i bakfickan, så att vi kan hoppas på framtiden?

Det är alldeles riktigt att arbetsmarknadens parter själva bäst kan omsätta denna princip, i praktiskt handlande, men jag kan inte hjälpa att jag tror, att staten bör föregå med gott exempel. Herr Öhman har redan citerat uttrycket om stat och kommun som mönsterarbetsgivare, och jag kan bara uppprepa det. Om alltså staten först ville sopa rent för egen dörr och genomföra likalönsprincipen, så tror jag att en hel del skulle vara vunnet. Ty det är sant när man säger att likalönsprincipen icke är genomförd i den statliga verksamheten. Vi har lika lön för män och kvinnor i högre befattningar, men för den stora massan, det breda underlaget, är det inte lika lön. Jag uppprepar vad jag sade i interpellationsdebatten för några månader sedan — jag tror att också någon av damerna nyss har nämnt det — att lönegrad 10 är botten för männen, medan det för kvinnorna nästan inte finns någon botten alls! En manlig potatisskalare blir inplacerad i lönegrad 10 bara därför att han är karl, men en kvinnlig fiskrenserska håller sig nere i lönegrad 4, 5, 6 eller vad det är, bara därför att hon är kvinna. Kan detta anses rättvist? Är det vad man menar med demokrati, då skulle jag vilja säga! bevara oss för en sådan demokrati! Jag hoppas den är bättre på andra områden.

Nu säger utskottet: »Såvitt avser det statliga området medger gällande ordning i vårt land, att statsmakterna bestämmer lönerna och således även att likalönsprincipen genomföres.» Jag hänvisar återigen till interpellationsdebatten

Om ratificering av en konvention ang. likalönsprincipen m. m.

för någon tid sedan, då civilministern — som dock i någon mån håller i det här skaffet — framhöll, att han inte kan göra någonting för likalönsprincipens genomförande på det statliga området, därför att den saken regleras genom förhandlingar. Man har alltså slagit back ännu en gång, efter alla de år vi dock ha kämpat för demokrati på detta område. Jag tycker att det är ganska beklämmande.

Tidigare har man uppskjutit ställningstagandet under hänvisning till den arbetande likalönskommitté. Den avlämnade för flera år sedan ett digert betänkande, och jag skulle än en gång vilja efterlysa detta betänkande. Har man stoppat det i papperskorgen eller i någon skrivbordslåda i departementet?

Vad som här skall klaras upp är innebörden i begreppet lika lön. Det vet man inte, och jag tyckte att inte ens herr Öhman var riktigt klar på den punkten, fastän jag i övrigt skulle kunna instämma i nästan vartenda ord han sade. Man skiljer här på två principer. Landsorganisationen har som mål — hägrande i fjärran, antar jag att man tänker sig — satt upp lika lön för samma prestation. Det är detsamma som man menar med »the work performed». Den andra principen är lika lön för samma arbetsuppgift, »the work to be performed». Det är en väsentlig skillnad mellan dessa principer. Om man säger »lika lön för samma prestation», så har bakåtsträvare av alla kategorier möjlighet att säga: kvinnorna är ju så mycket mera sjuklediga, de måste sköta sina hem, de är inte alls lika fullvärdig arbetskraft som männen, inte lika starka i musklerna och över huvud taget ingenting att hurra för på arbetsmarknaden. Och därför, menar man, skall de ha 30—40 procent lägre lön än männen. För att inte tala om att man drar fram männens försörjningsplikt och andra behovsynpunkter av olika slag.

Kommittén framhåller i sitt betänkande, och jag vill understryka det mycket starkt, att kvinnorna visserligen är mera sjuklediga och har större frånvaro från arbetet o. s. v., men att det inte har

någonting med rättvisa att göra att alla övriga kvinnor — som inte är mer sjuka eller borta från arbetet än männen — skall bära dessa hemmens kostnader i form av lägre löner. Jag kan aldrig få mig till att tro eller tycka, att detta är riktigt.

Någon av de föregående talarna tangerade frågan om nödvändigheten att få till stånd en objektiv arbetsvärdering och att vid denna värdering också kommer med kvinnor, som kan få sina synpunkter framförda. Jag vill för min del också betona den saken.

Här har också talats om kostnaderna för stat och kommun. År 1953 var de 144 miljoner kronor, men de är säkert väsentligt större nu. Jag skulle på den punkten vilja instämma med herr Öhman och fråga: »Skall man bara därför att en orättvisa är stor låta bli att göra någonting åt den?» Var hade vi stått i vårt land i dag, om vi hade tillämpat den principen?

Och vad sedan gäller talet om att utvecklingen går i rätt riktning, vill jag säga: Ja, tacka för att man inte slår back precis hela vägen utan att man under trycket av den bristande tillgången på kvinnlig arbetskraft tvingas att ge dem litet mera. Men jag betonar ännu en gång: Måtte staten — ju förr dess hellre — sopa rent för egen dörr och se till att likalönsprincipen genomföres på det statliga området. Då tror jag att till och med de mest motspänstiga kommer att vänja sig att tycka, att det är fullt naturligt, att det är arbetet som skall betalas och inte att betalningen bestäms med utgångspunkt från om det är män eller kvinnor som utför detta arbete.

Herr ELOWSSON, NILS, (s):

Herr talman! Jag må säga att det var en hastigt påkommen iver när det gäller genomförandet av den här principen. Jag har inte märkt ett dugg av den ibern, när kommunisterna tidigare motionerat om samma sak. Men eftersom man nu blivit besjälad av den, kanske vi bör kunna räkna med att damerna inom olika partier påverkar arbetsgivar-

Om ratificering av en konvention ang. likalönsprincipen m. m.
na inom dessa partier, så att de ådagaläger litet större villighet beträffande denna sak.

Jag tror inte man kan rikta så värst stora anmärkningar mot staten när det gäller jämförelser i detta fall, ty staten har dock på detta område gått längre än de privata arbetsgivarna. Vill damerna hjälpa till härvidlag, tror jag alldeles säkert fackföreningsrörelsen tackar för den hjälpen.

Fröken ANDERSSON (h):

Herr talman! Bara ett par ord! När vi gått emot kommunistmotionerna, herr Elowsson, har det varit med den tanken, att likalönskommitténs betänkande skulle föreligga, innan vi tog ställning till dessa frågor, och att betänkandet, när det väl förelåg, skulle tagas upp till behandling inom departementet. Detta sistnämnda har tyvärr icke skett. Det är anledningen till att vi tidigare gått emot kommunistmotionerna.

Herr förste vice talmannen STRAND (s):

Herr talman! Om vi skulle kunna komma ifrån hela denna fråga bara genom att ansluta oss till principen, skulle jag väl inte ha någonting emot att ett sådant beslut fattades. Är det bara principen det gäller, skulle saken naturligtvis bäst främjas av ett klart uttalande i den riktningen.

Staten har ju för sin del i viss utsträckning godkänt likalönsprincipen genom att så snart det gäller löneplanen, placera män och kvinnor i samma lönegrader. Men däremot lider det hela av den praktiska svårigheten, att vissa kvinnliga tjänster är placerade i lönegrader, som ligger under den lägsta lönegraden för män. Följaktligen är det bara principen som i och för sig är godkänd, medan tillämpningen i praktiken är en annan. Detta kommer alldeles särskilt till uttryck när det gäller exempelvis sjukvårdspersonal, där manliga sjukvårdare är högre placerade än kvinnliga. Den saken har man av prak-

tiska skäl inte kunnat lösa, därför att det kostar för mycket pengar.

Jag tror inte att denna frågas lösning kommer att vinna genom ett uttalande i riktning mot att vi skall ratificera konventionen. Det för oss inte ett steg närmare lösningen.

Jag är inte säker på om fröken Andersson menade att det låg någonting felaktigt i vad Landsorganisationen uppsatt såsom eftersträvansvärt, nämligen i varje fall lika lön för lika prestation. Med detta tänker vi väl närmast på att man på den enskilda arbetsmarknaden i mycket stor utsträckning tillämpar ackordsystem. Om vi kunde komma så långt, att vi hade samma avtalslöner för kvinnorna som för männen och dessutom samma ackordsprislistor, finge väl kvinnorna finna sig i att om de inte orkade prestera lika mycket som männen nöja sig med den lön prestationen gav. Men om vi tar lönegenomsnittet för manliga och kvinnliga arbetare, ligger fortfarande kvinnorna i det närmaste 30 procent under den lön, som är genomsnittet för männen. Och det måste ändå vara något fel i det, även om vi skulle ta hänsyn till sådana ting som fröken Andersson nämnde, nämligen att kvinnorna inte har riktigt samma värde som männen när det gäller arbetskraften — de är i större utsträckning borta från arbetsplatsen, och eftersom det inte bara är fråga om den manuella insatsen utan också gäller att betjäna en maskin, som representerar ett mycket stort värde, betyder det ett bortfall i prestationsförmåga, om den genomsnittliga frånvaroprocenten är exempelvis dubbelt så hög för kvinnorna som för männen.

Jag tror inte att vi i dessa resonemang skall föra in de rent individuella prestationerna, ty det är klart att det finns kvinnor, som gör en lika god insats på arbetsplatsen som männen och desutom har en tjänst, som sträcker sig över ungefär samma antal år. Det ingår nämligen också i de s. k. negativa faktorerna för kvinnorna, att deras genomsnittliga prestation i år räknat är betydligt lägre än männens. Eftersom

Om ratificering av en konvention ang. likalönsprincipen m. m.

utbildningskostnaderna också betyder någonting i prestationslönen, är det vissa faktorer som måste verka i den riktningen att kvinnorna även med tillämpning av principen om lika lön för lika arbete antagligen skulle ligga något under i fråga om inkomster.

Men vi har i våra resonemang sagt, att det är för stor skillnad mellan låt oss säga en avdragsfaktor på 5—10 procent och den som nu för tiden faktiskt är gällande och som uppgår till 25—30 procent. Det gör att även vi män inom LO utan vidare säger, att det måste förhålla sig på det sättet att kvinnorna på arbetsmarknaden verkligen är diskriminerade i lönehänseende.

Jag tror emellertid inte, herr talman, att vi för frågan ett steg närmare sin lösning, om vi i dag skulle rekommendera ett antagande av konventionen, och jag har därför för min del intet annat yrkande än om bifall till vad utskottet i detta avseende har hemställt i sitt utlåtande.

Herr ÖHMAN (k):

Herr talman! Jag kan i många stycken förena mig med herr Strand. Jag vill bara göra en invändning. Av herr Strands tolkning av mitt inlägg föreföll det mig, som om han ansåg att jag skulle hävda den meningen, att bara vi godkänner principen om lika lön, så skulle allt vara klart. Nej, det har jag inte gjort herr Strand! Men om riksdagen uttalar sig för principen om lika lön, blir det en så stark opinionsyttring, att det måste innebära att hela denna fråga förs ett stycke framåt på vägen. Vi vet ju allesamman, att stora brister alltjämt vidlåder den svenska demokratien. Men den demokratiska principen är ju erkänd och på grundval av den har vi att föra den demokratiska utvecklingen framåt.

Herr Strand anförde, att kvinnorna har större frånvarofrekvens på arbetsplatserna än männen. Jag skall inte närmare ta upp den saken, det är en mycket omdiskuterad fråga. Men om det

nu skulle vara så, att den kvinnliga frånvarofrekvensen är högre än männens, bör vi ändå vara så pass socialt vidsynta att vi, herr Strand och mina övriga manliga kolleger i denna kammar, inser att kvinnorna fyller vissa sociala och mänskliga funktioner, som vi män inte kan fylla. Det bör vi väl också taga hänsyn till när det gäller frånvarofrekvensen, även om vi lever i ett benhårt kapitalistiskt samhälle.

Fröken ANDERSSON (h):

Herr talman! Jag måste säga att jag blev beklämd av herr Strands »robotresonemang» när han talade om den genomsnittliga lägre prestationsförmågan. Jag kan inte hjälpa att jag håller med herr Öhman om att man bör taga hänsyn till kvinnornas prestationer. Här talar man gång på gång om kvinnornas dubbelarbete och om att det är så hårt och pressande — herr Elowsson yttrade sig om det på ett utomordentligt klagörande sätt när vi häromdagen diskuterade butikstängningslagen — samtidigt som man talar om att kvinnornas genomsnittliga arbetsprestationer ligger 30 procent lägre än männens.

Jag skulle vilja bedöma kvinnornas prestationer ur samhällets synpunkt. Herr Strand kanske säger, att vid förhandlingsbordet måste vi taga hänsyn till vad produktionen kan bära. Ja, jag kan allt det där sedan mitt studium av den klassiska nationalekonomien, som herr Strand inte förefaller ha lyckats komma ifrån riktigt ännu. Jag skulle vilja understryka, att är det så — vilket är sant — att kvinnorna måste vara borta en hel del eller kanske inte orkar utföra lika mycket under arbetet som männen gör, så är detta en social kostnad, som sannerligen inte skall bäras i form av lägre löner enbart av alla de kvinnor, som gör minst lika stor nytta som männen. Och att staten inte i det sammanhanget kan föregå med gott exempel, det kan jag inte fatta.

Häri instämde herr Branting (s).

Om ratificering av en konvention ang. likalönsprincipen m. m.

Herr förste vice talmannen STRAND (s):

Herr talman! Vad jag i mitt anförande åberopade i det avseende, som nu har stört sinnesfriden hos fröken Andersson, är inte någonting som hör samman med mina egna reflexioner, utan det är resultat som har framkommit av en undersökning, som gjorts av arbetsmarknadens kvinnoutredning. Jag har inte avslutit mig till ett resultat, som har framkommit av denna utredning, ovillkorligen skulle ta sig uttryck i lönesättningen utan jag har i mitt anförande sagt, att även om det när det gäller kvinnorna skulle finnas vissa negativa faktorer, sammanhörande med att de har en större frånvarofrekvens eller en kortare effektiv total tjänstgöring inom industrien, är det sådana kostnader som arbetsmarknaden får ta såsom gemensamma kostnader och som följaktligen inte bör belasta kvinnorna. Jag har åberopat detta bara därför att jag räknade med att det inte finns någonting mera auktoritativt att hänvisa till i denna församling än en utredning, i vilken kvinnornas representanter själva accepterat, att det finns vissa negativa faktorer.

Huruvida man sedermera skall slå ut det resultatet vid lönesättningen, det har jag för min del inte betraktat såsom alldeles självklart. Men jag vill till kammaren säga att det absolut inte finns lika lön. I princip finns den i avtalen, men i verkligheten slår förtjänstläget ut på det sättet, att förtjänsten med dagens siffror varierar från 3:50 i timmen såsom lägsta inkomst till högst 6 à 7 kronor i timmen. Men detta är beroende på förhållanden, som inte har någonting med frågan om likalönen att göra. Det faktum, att industrien för närvarande uppvisar en genomsnittslön för männen på 4:45 i timmen och för kvinnorna 3 kronor i timmen, avspeglar emellertid att det i fråga om lönesättningen för kvinnan måste finnas någonting, som inte kan vara låt oss säga rättvist. Det är detta jag velat framhålla och inte någonting, som skulle innebära några reflexioner i fråga om det befogade i kvinnornas strävan att få samma lön som männen.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen enligt de därunder förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till de i ämnet väckta motionerna; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Öhman* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 37, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifallas de i ämnet väckta motionerna.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Öhman* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 104;

Nej — 11.

Därjämte hade 18 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Herr TALMANNEN yttrade:

Jag vill här inskjuta ett meddelande, som torde vara av intresse för kammarens ledamöter.

Vid slutet av detta sammanträde kommer nämligen att till bordläggning anmälas ett memorial från statsutskottet med förslag till voteringsproposition för gemensam votering i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om grunder för byggnadsbidrag till realskolor.

Ang. prisnedsättningen å rabatterade läkemedel

Efter överenskommelse med andra kammarens talman får jag meddela, att — under förutsättning att denna votersproposition godkännes av båda kamrarna — gemensam omröstning i frågan kommer att anställas vid början av kamrarnas sammanträden om torsdag, den 31 maj, kl. 10.00.

Ang. prisnedsättningen å rabatterade läkemedel

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 38, i anledning av väckta motioner om vissa ändringar i förordningen om kostnadsfria eller prisnedsatta läkemedel.

Andra lagutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft åtta inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen

de likalydande motionerna nr 25 i första kammaren av herr *Karlsson, Göran*, m. fl. samt nr 33 i andra kammaren av herr *Johanson* i Västervik m. fl.,

de likalydande motionerna nr 54 i första kammaren av herr *Larsson, Nils Theodor*, samt nr 49 i andra kammaren av herrar *Rubbestad* och *Onsjö*,

motionen nr 341 i första kammaren av herr *Bergh, Ragnar*, och herr *Svärd*, i vad motionen avsåg rabatterade läkemedel,

motionen nr 179 i andra kammaren av herrar *Senander* och *Johansson* i Stockholm ävensom

de likalydande motionerna nr 338 i första kammaren av herr *Lindahl* och herr *Jansson, Axel*, samt nr 280 i andra kammaren av herr *Brandt* m. fl., i vad

motionerna avsågo rabatterade läkemedel.

I motionerna I: 25 och II: 33 hade yrkats, att riksdagen skulle besluta, att det karensbelopp på 3 kronor, som för närvarande utginge på läkemedel, som rabatterades med 50 procent, från den 1 juli 1956 ej längre skulle erläggas.

I motionerna I: 54 och II: 49 hade hemställts, att riksdagen måtte besluta, att till 3 § första stycket förordningen den 4 juni 1954 (nr 519) angående kostnadsfria eller prisnedsatta läkemedel skulle fogas följande stadgande: »Nedsättning som i detta stycke avses utgår dock ej, såframt ej kostnaden, bestämd på sätt som ovan sagts, uppgår till 5 kronor».

I motionen I: 341 hade, såvitt nu var i fråga, hemställts, att riksdagen måtte antaga i motionerna infört förslag till förordning om ändring av förordningen den 4 juni 1954 angående kostnadsfria eller prisnedsatta läkemedel (nr 519).

Motionen II: 179 utmynnade i ett yrkande, att riksdagen skulle besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till innevarande års riksdag, att receptbelagda läkemedel skulle göras kostnadsfria, dock med den inskränkningen, att en grundavgift av en krona skulle erläggas per expedierat recept.

Utskottet hade i det nu förevarande utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att riksdagen, med avslag å motionerna I: 25 och II: 33, II: 179, I: 341 samt I: 338 och II: 280, de tre sistnämnda motionerna i vad de avsågo rabatterade läkemedel, samt med bifall till motionerna I: 54 och II: 49, måtte för sin del antaga följande förslag till

F ö r o r d n i n g

angående ändrad lydelse av 3 § Kungl. Maj:ts förordning den 4 juni 1954 (nr 519)
angående kostnadsfria eller prisnedsatta läkemedel

Härigenom förordnas, att 3 § Kungl. Maj:ts förordning den 4 juni 1954 angående kostnadsfria eller prisnedsatta läkemedel skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

Ang. prisnedsättningen å rabatterade läkemedel

3 §.

(Nuvarande lydelse)

I annat fall än som avses i 2 § äger vid sjukdom den som är försäkrad jämlikt lagen om allmän sjukförsäkring vid inköp av läkemedel, som enligt apoteksvarustadgan den 14 november 1913 (nr 308) är att hänföra till apoteksvara eller som utan att utgöra apoteksvara innehåller gift av första klassen, åtnjuta nedsättning av fastställt pris för läkemedlet med hälften av det belopp, varmed priset må överstiga tre kronor. Har under en formel förskrivits flera läkemedel, skall prisnedsättningen avse den sammanlagda kostnaden. Är förskrivning avsedd att expedieras mer än en gång, skall nedsättningen hänföra sig till varje expedition.

Vad nu — — — — — enskild tjänst.

Från prisnedsättning — — — — — stycket avses.

(Föreslagen lydelse)

I annat fall än som avses i 2 § äger vid sjukdom den som är försäkrad jämlikt lagen om allmän sjukförsäkring vid inköp av läkemedel, som enligt apoteksvarustadgan den 14 november 1913 (nr 308) är att hänföra till apoteksvara eller som utan att utgöra apoteksvara innehåller gift av första klassen, åtnjuta nedsättning av fastställt pris för läkemedlet med hälften av det belopp, varmed priset må överstiga tre kronor. *Prisnedsättning må dock ej åtnjutas, med mindre priset uppgår till minst fem kronor.* Har under en formel förskrivits flera läkemedel, skall prisnedsättningen avse den sammanlagda kostnaden. Är förskrivning avsedd att expedieras mer än en gång, skall nedsättningen hänföra sig till varje expedition.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 1957.

Reservationer hade avgivits

1) av herr *Lundberg*, som ansett, att utskottets yttrande bort hava den ändrade lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa,

A. att riksdagen i anledning av motionerna I: 25 och II: 33 samt med avslag å motionerna I: 54 och II: 49, I: 341 i vad den avser rabatterade läkemedel, och II: 179, måtte för sin del antaga i reservationen infört förslag till förordning angående ändrad lydelse av 3 § Kungl. Maj:ts förordning den 4 juni 1954 (nr 519) angående kostnadsfria eller prisnedsatta läkemedel;

B. att motionerna I: 25 och II: 33 samt I: 338 och II: 280, de två sistnämnda i vad de avsåge rabatterade läkemedel, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad reservanterna förut anfört och hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

2) av herrar *Nils Elowsson* och *Axel E. Svensson*, fru *Carlqvist*, herr *Grönkvist*, fru *Johansson* i Norrköping samt herrar *Nilsson* i Göteborg och *Bengtsson* i Varberg, vilka ansett, att utskottets yttrande bort erhålla den ändrade avfattning, som i denna reservation angivits, samt att utskottet bort hemställa, att förevarande motioner, I: 25 och II: 33, I: 54 och II: 49, II: 179, I: 341 samt I: 338 och II: 280, de tre sistnämnda i vad de avsåge rabatterade läkemedel, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

3) av herr *Mannerskantz* och fröken *Wetterström*, vilka likväl ej antytt sin åsikt.

I det i herr *Lundbergs* reservation framlagda förordningsförslaget var 3 § första stycket så lydande:

I annat fall än som avses i 2 § äger vid sjukdom den som är försäkrad jämlikt lagen om allmän sjukförsäkring vid

Ang. prisnedsättningen å rabatterade läkemedel

inköp av läkemedel, som enligt apoteksvarustadgan den 14 november 1913 (nr 308) är att hänföra till apoteksvara eller som utan att utgöra apoteksvara innehåller gift av första klassen, åtnjuta nedsättning *med hälften av det för läkemedlet fastställda priset.*

Herr ELOWSSON, NILS, (s):

Herr talman! Till detta utskottsutlåtande har sju av utskottets ledamöter fogat en reservation, som går ut på att även de båda likalydande motioner, som tillstyrkts av utskottsmajoriteten, skulle avslås.

De motioner, som här har behandlats, avser ändringar i läkemedelsförordningen, alltså förordningen om kostnadsfria eller prisnedsatta läkemedel. Ett par av motionerna går ut på att man skall slopa det karensbelopp på 3 kronor, som för närvarande utgår på läkemedel, som rabatteras med 50 procent. Ett par andra motioner avser att karensbeloppet skulle fastställas till 5 kronor på så sätt, att nedsättningen därefter beräknades med 50 procent från 3-kronorsgränsen. I ett par andra motioner föreslås, att priset för läkemedlen skall nedsättas med tre fjärdedelar av de belopp, varmed priset må överstiga 10 kronor. I en annan motion yrkas att receptbelagda läkemedel skall göras kostnadsfria, dock med den inskränkningen att en grundavgift av 1 krona erlägges per expedierat recept. I ett par motioner hemställes slutligen om en översyn av lagstiftningen om allmän sjukförsäkring, så att förslag senare kan framläggas för riksdagen i frågan.

När sjukförsäkringslagen och läkemedelsförordningen på sin tid antogs av riksdagen var vi naturligtvis litet till mans på det klara med att det var en reform som inte var färdig omedelbart. Man kunde emellertid då inte veta, vilka brister som skulle komma att visa sig i framtiden, och förslaget antogs i den form det förelåg. I en mängd avseenden har man nu ondgjort sig över de bestämmelser, som då genomfördes, beroende på att enligt de bestämmelser, som tidigare fanns i sjukkassorna på olika håll i landet, fick man förmåner som i vissa

fall var större än de man fick efter sjukförsäkringsreformen. Att det blev på det sättet hörde ju samman med att reformen kostade pengar och man inte ville ha vare sig statsutgifterna eller sjukkas-seavgifterna för höga. Därför blev det en avvägning.

Jag tror emellertid att det är angeläget att man försöker ute i landet komma ifrån det där tänkesättet, att vi tidigare hade så och så på den punkten och att vi nu borde ha det lika bra som vi hade det då. Man får ju ändå komma ihåg, att ytterligare 600 000 människor fick sjukförsäkring genom reformen, att det i många fall blev en jämnare fördelning av förmånerna än det hade varit tidigare och slutligen att förmånerna ökades betydligt även för en hel del sjukkasmedlemmar.

Nu har man alltså velat ha dessa förändringar. Vad beträffar det förslag, som utskottet här rekommenderar kammaren att anta, gör man nu gällande, att det inte skulle vara någon risk förenad med förslaget, eftersom medicinalstyrelsen har tillstyrkt det. Men man kan ju inte, åtminstone inte enligt reservanternas mening, ge sig till att fingra på en sådan här sak bara därför att en remissinstans säger, att man tryggt kan göra det. Eftersom man både inom riks-försäkringsanstalten, som är tillsynsmyndighet för sjukförsäkringen, och inom medicinalstyrelsen är i färd med att undersöka, på vilka punkter sjukförsäkringslagen och läkemedelsförordningen bör reformeras och förbättras, bör man enligt reservanternas mening vänta tills man får ett samlat förslag till reformering. Ett sådant förslag kan, såvitt jag förstår, förmodligen väntas ganska snart.

Under sådana förhållanden anser vi, att man inte nu bör på denna enda punkt vidta en förändring, eftersom det faktiskt är på det sättet, att apoteken har lyckats att väl anpassa sig till reformen och eftersom ett beslut i överensstämmelse med utskottsmajoritetens förslag skulle betyda, att man rev sönder lagstiftningen. Det skulle kanhända leda till att man fick göra en ny förändring även på denna punkt, när medicinalstyrelsen

Ang. prisnedsättningen å rabatterade läkemedel

och riksförsäkringsanstalten väl blir färdiga med sina förslag.

Jag ber följaktligen, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr NORLING (k):

Herr talman! Såsom herr Elowsson nyss sade har utskottet här yttrat sig över en hel del motioner som inlämnats i detta ämne, bland annat motion II: 179.

I denna motion yrkas, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om förslag innebärande kostnadsfrihet för receptbelagda läkemedel, dock med den inskränkningen, att en grundavgift av 1 krona skall utgå för varje expedierat recept. Som vi alla vet innebär rabatteringen nu, att den sjuke själv får betala en grundavgift på 3 kronor för varje medicin, innan han blir delaktig av rabatteringen. Om ett recept upptar tre läkemedel, kan receptet kosta 9 kronor, utan att den sjuke får ett öre tillbaka, om nämligen varje medicin kostar 3 kronor.

Vi vet ju också att läkemedlen har fördyrats ganska mycket efter det att reformen genomfördes, och det gör att det blir en ganska kännbar uppoffring att betala dessa läkemedel, i synnerhet för dem som inte har det så gott ställt.

Utskottet har avstyrkt motionen under den motiveringen, att kostnaden för staten blir ganska stor. Vidare säger utskottet, att man i motionen — enligt vad som skulle framgå av motiveringen — avsett att den skulle gälla inte bara receptbelagda läkemedel, utan alla mot recept försålda läkemedel. Jag undrar om en läkare egentligen skriver ut några recept på läkemedel som man kan köpa fritt. Om läkemedlen kan köpas fritt, behöver man ju inte gå till en läkare först, utan då går man direkt till apoteket. Det har således inte varit meningen med motionen, att också sådana läkemedel skulle undantas, utan det står tydligt i själva yrkandet, att det gäller receptbelagda läkemedel.

Utskottet har nu i stället föreslagit en försämring. Utskottet har höjt grundav-

giften från 3 kronor till 5 kronor. Om medicinen kostar mindre än 5 kronor, får man inte tillbaka någonting. I princip betyder detta en försämring, inte någon förbättring. Tydligen har man velat komma ifrån en del krångel med de mindre recepten — om ett recept på ett läkemedel går på 4 kronor, kan man nu få 50 öre tillbaka. Antagligen har utskottet räknat med att apoteken skulle slippa besväret med dessa småsummor. Men samtidigt har också utskottet överflyttat en utgift på 3 miljoner kronor från staten till de sjuka, som behöver köpa medicin. I sådana sociala fall bör utskottet inte sätta statens ekonomi i första hand och de sjuka människorna i andra hand.

Jag yrkar därför, herr talman, bifall till motion II: 179.

Herr LARSSON, NILS THEODOR, (bf):

Herr talman! I en hel rad motioner har vid detta års riksdag föreslagits ändringar i förordningen om de kostnadsfria eller prisnedsatta läkemedlen. Av motionerna syftar några till ökning av storleken av den nu gällande prisnedsättningen på rabatterade läkemedel. Andra motioner innehåller förslag om minskning av läkemedelsförmånernas omfattning. I det senare fallet har man önskat uppnå lättnader i administrativt avseende, d. v. s. att få ett mindre antal expeditioner.

Jag hade egentligen inte tänkt att här ingå på någon redogörelse för de olika motionerna, vilka allesamman utom en blivit avstyrkta av andra lagutskottet. Men nu har det ju blivit så livligt i kammarna under riksdagens sista timmar, att det yrkas bifall till och voterats om alla möjliga förslag, och de mest överraskande saker har ju börjat inträffa.

Herr Norling pläderade för motionen II: 179 av herrar Senander och Johansson i Stockholm. Skulle man följa den motionen och alltså lämna ut receptbelagda läkemedel fritt, endast med en expeditionsavgift av en krona, så skulle kostnadsökningen för prisnedsättning på läkemedel inte ligga långt under 60 miljoner kronor.

Ang. prisnedsättningen å rabatterade läkemedel

Det skall i övrigt tills vidare nämnas att de olika förslagen till ökning av prisnedsättningen håller sig inom en kostnadsram av 20 å 25 miljoner kronor samt det nyssnämnda beloppet som föranleds av den kommunistiska motionen. Det bör då framhållas, att man från början vid införandet av läkemedelsrabatteringen i vårt land tänkte sig en kostnadsram av 34 miljoner kronor. Under det sista kalenderåret, 1955, har av riks-försäkringsanstalten redovisats att kostnaderna belöpt sig till 39,4 miljoner kronor.

En motion har blivit tillstyrkt av andra lagutskottet. Det gäller motionen I: 54, likalydande med II: 49. I denna motion har föreslagits att rabatt skall beräknas enligt nuvarande grunder och alltså utgå med hälften av det belopp varmed priset överstiger karensbeloppet, som är 3 kronor, men det skall börja utgå först när kostnaden uppgår till 5 kronor. Avsikten med denna motion är inte att spara pengar på de sjukas bekostnad åt statsverket, utan avsikten har framför allt varit att minska det administrativa arbetet utan att nämnvärt beskära de till allmänheten utgående förmånerna. Enligt riks-försäkringsanstalten har under 1955 inkommit något över 10 miljoner verifikationer på prisnedsatta läkemedel. Ett bifall till motionen I: 54 och II: 49, vilket som jag tidigare sagt andra lagutskottet tillstyrkt, beräknas minska det årliga antalet verifikationer med omkring 4 miljoner stycken. De utgående förmånerna minskas med 2 å 3 miljoner kronor. Det rör sig emellertid här om öresbelopp på varje recept, från ett upp till hundra öre på varje sådan expedition, om jag får uttrycka mig på det sättet, eller per recipe, som ju den lärda termen lyder. Ofta är den administrativa kostnaden högre än de småbelopp som rabatteras i de enskilda fallen.

Jag antar att andra lagutskottet inte skulle ha kommit att stanna för denna motion heller utan kanske avstyrkt den liksom man gjort med hela raden av andra, om här inte hade förelegat yttranden från de två mest berörda äm-

betsverken, nämligen riks-försäkringsanstalten och medicinalstyrelsen. Vad som starkast talar för ett bifall till denna motion och alltså till andra lagutskottets utlåtande är just dessa yttranden. Jag skall därför be att få understryka vad riks-försäkringsanstalten och medicinalstyrelsen har sagt om denna motion.

Riks-försäkringsanstalten säger: »Det i motionerna I: 54 och II: 49 föreslagna sloandet av prisnedsättningen, i den mån nedsättningen icke uppgår till 1 kr., synes ägnat att i icke oväsentlig grad underlätta administrationen utan att medföra någon mera betydande försämring av förmånerna. Det kan enligt riks-försäkringsanstaltens mening icke anses tillfredsställande, att i mer än 1/3 av antalet recipen, vid vilka prisnedsättning förekommer, förmånens belopp rör sig om enbart öretal och att administrationskostnaderna härigenom icke sällan överstiga förmånsbeloppet.»

Så långt riks-försäkringsanstalten.

Medicinalstyrelsen har också yttrat sig. Jag skall bara anföra några punkter där. Medicinalstyrelsen säger: »Motionen om att rabatt skulle beräknas enligt nuvarande grunder men utgå först när kostnaden uppginge till 5 kronor synes däremot styrelsen böra övervägas redan nu. Genom en sådan ändring skulle antalet recipen, som omfattas av reformen, kunna sjunka med mera än en tredjedel av det nuvarande antalet, under det att kostnadsminskningen begränsas till 2—3 miljoner kronor. — — Förslaget i fråga, som nära överensstämmer med tankegångar, åt vilka medicinalstyrelsen givit uttryck i ett underdånigt utlåtande den 26 januari 1954 över framlagt förslag rörande läkemedelsreformens utformning, skulle i icke oväsentlig grad tillgodose behovet av lättnader i den nuvarande ordningen.»

Slutligen säger medicinalstyrelsen, att styrelsen finner det påkallat, att den möjlighet till minskning av dessa olägenheter, som motionerna I: 54 och II: 49 öppnar, snarast utnyttjas och får således tillstyrka att en sådan ändring som avses i motionen vidtogs nu.

Ang. prisnedsättningen å rabatterade läkemedel

Herr talman! Jag tycker att efter vad de båda ansvariga ämbetsverken har sagt i sina yttranden beträffande denna motion som — det vill jag understryka — inte har några politiska syften utan allenast har avsett att föra fram åtgärder som syftar till lättnader i arbetet med utförandet av denna reform, är det väl fullt naturligt att andra lagutskottets majoritet ställt sig bakom motionen och förordat kammaren att ta detta beslut redan nu.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr MANNERSKANTZ (h):

Herr talman! Sedan herr Nils Theodor Larsson redogjort för utskottets utlåtande och delvis bemött de yttranden, som är gjorda däremot, behöver jag inte fördjupa mig så mycket i det. Jag skulle möjligen bara vilja lägga ytterligare en pregnans i det, som herr Larsson här uttalade, nämligen att det bara rör sig om öresbelopp, som någon enskild människa kan få mindre per recipe. Jag tror för övrigt att herr Larsson sade fel på ett öre, när förlusten blir som störst blir den väl endast 99 öre. Det betyder, att det här inte kan röra sig om något som någon människa kommer att märka — utom de som sysslar med det administrativa arbetet. Kan man bli av med fyra miljoner transaktioner utan att de, som här skulle haft ersättningen, egentligen kommer att märka det, tycker jag detta måste väga tyngst.

Liksom fröken Wetterström har jag satt mitt namn under en blank reservation, och jag vill med några ord tala om vad den innebär.

När vi fattade beslut i utskottet, beslöt vi tillstyrka motionen I: 54 och II: 49, av herrar Nils Theodor Larsson och Rubbestad, vari yrkas, att ikraftträdandet skall ske den 1 juli 1956. Jag trodde att det var utskottets beslut, men vid justeringen visade det sig, att skrivningen gällde årsskiftet 1956/57.

För min del tycker jag, att har man kommit fram till en åtgärd, som innebär en så oerhörd administrativ lättnad

som denna, är det synd att inte tillgripa den så snart som möjligt. Konsten att formulera den nya författningen kan ju inte vara särskilt stor, eftersom det bara fordras ett enda tillägg, nämligen att i den gamla författningstexten inskjuta meningen: »Prisnedsättning må dock ej åtnjutas med mindre priset uppgår till minst fem kronor.» Om alltså det blev beslut här i afton i kamrarna, skulle det inte vara särskilt svårt att få detta intaget i svensk författningssamling om 14 dagar eller så. Då vore författningen ute i sådan tid, att konstitutionsutskottet inte för denna författning skulle behöva upprepa sina förmaningar om för sena författningssamlingar. Och då skulle man slippa två miljoner onödiga verifikationsändringar under andra halvåret i år.

Vid justeringen sade jag också, att jag hade räknat på hur stor besparingen skulle kunna bli — i motsats till herr Nils Theodor Larsson tycker jag ju inte att det är något direkt fel att spara pengar, när de kan fördelas på så dimnutiva belopp per person. Jag har räknat ut, att besparingen kommer att bli större än vad utskottet räknat med. Jag skall inte här fördjupa mig i på vilket sätt man med ganska stor visshet kan säga detta. Jag vill bara nämna, att det sammanhänger med en samplingsundersökning från april 1955. Den som har gjort undersökningen säger, att den visserligen inte är fullgiltig men att den kan användas för prognosverksamhet. Han har gjort upp tabeller på inte mindre än åtta olika alternativ. Ett är den nuvarande ordningen, ett det som utskottet nu föreslagit, och så finns olika mellanting. Det åttonde alternativet bygger på den motion herrar Svärd och Bergh väckt i denna kammare, som går ut på att man skulle rabattera först på belopp över tio kronor, men då i stället ge 75 procents ersättning. Denna undersökning kommer fram till att man skulle göra en kostnadsbesparing på 9,4 procent.

När man ser på månadssiffrornas utveckling i den tabell, som finns i utskottsutlåtandet på s. 10, kan man ut-

Ang. prisnedsättningen å rabatterade läkemedel

läsa att kostnaderna för nästa budgetår kommer att gå till mycket mera än 39 miljoner kronor; sannolikt kommer de att gå upp till 45 å 46 miljoner. Därav kan man räkna ut, att besparingen skulle bli mellan 3 och 3,5 miljoner kronor, kanske mer ändå, även med hänsyn tagen till att de helt kostnadsfria läkemedlen utgör en ganska betydande del, 11 miljoner kronor för 1955.

Jag har emellertid varit angelägen att inte splittra den härfina majoriteten i utskottet, och har därför avstått från att låta mina synpunkter komma till uttryck i ett särskilt yrkande, även om jag tycker att det riktiga varit, att vi hade skrivit på det som beslutet egentligen innefattade och hade kunnat räkna om siffrorna på kostnadsbesparingen.

Jag har endast velat komplettera, vad herr Larsson här anfört till förmån för utskottets utlåtande, och ange vad min blanka reservation avsåg.

Jag ber nu, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr LARSSON, NILS THEODOR, (bf)
kort genmåle:

Herr talman! Beträffande tidpunkten för ikraftträdandet var det så, herr Mannerskantz, att motionerna i klämman inte innehöll någonting därom, men tidigare i texten uttalades att den föreslagna ändringen torde böra träda i kraft den 1 juli 1956. Vid justeringen i utskottet blev vi emellertid överens om att det var lämpligt att stanna för den 1 januari 1957, då författningen eljest inte skulle kunna hinna ut före ikraftträdandet och sådana saker påtalats här i riksdagen.

Kammarrens ledamöter kanske lade märke till att det fanns en liten nyansskillnad mellan herr Mannerskantz och mig när det gällde de två eller tre miljoner, som kunde sparas åt statsverket. Jag har för min personliga del och som motionär varit angelägen att framhålla, att det inte är främst denna besparing vi eftersträvar, utan dess följdverkan, nämligen att minska arbetet med de fyra miljoner recipen per år. Jag

har sagt vid diskussionerna i utskottet att man gärna kan ta en, två eller tre miljoner kronor och använda dem till ytterligare utvidgning av de helt fria läkemedlen. På detta sätt kan de komma sjuka till godo, som har verkligt behov av gåvan ifrån staten. De många människorna, som får kanske en femtioöring i rabatt vid apoteksdisken, märker däremot ofta inte om de får denna femtioöring av staten eller inte, men staten åsamkas mycket arbete med att ordna denna rabatt.

Jag har endast velat understryka denna lilla nyansskillnad. I övrigt är vi överens om vår tillstyrkan till utskottets förslag.

Herr KARLSSON, GÖRAN, (s):

Herr talman! I den långa debatt som föregick denna fråga åberopades det nödvändigheten av lika behandling av människorna och demokrati inom arbetslivet. Man påstod att man ville hjälpa den svaga parten, i det fallet kvinnorna, som hade sämre lön än männen. Men när man här kommer till en annan social fråga är både folkpartiet och högern beredda att acceptera en försämring av de utgående förmånerna — i detta fallet till sjuka människor.

Tillsammans med några andra motionärer har jag föreslagit, att det nu gällande karensbeloppet om 3 kronor vid inköp av läkemedel skall borttagas ifrån den 1 juli i år. Starka skäl föreligger onekligen för en sådan ändring. Som styrelseledamot i Jönköpings läns allmänna centralsjukkassa kan jag omvittna, att det i vårt län förekommit en ganska stor irritation över att man fick försämringar när läkemedelsreformen genomfördes för ett par år sedan. Det är framför allt de mindre bemedlade människorna, folkpensionärer och likställda, som har blivit besvikna över försämringen. Jag anser att det är en angelägen uppgift att åstadkomma en ändring till det bättre, vilket skulle ske om karensbeloppet borttoges.

Jag vill erinra om att socialvårdskom-

Ang. prisnedsättningen å rabatterade läkemedel

mittén för något mer än 10 år sedan framlade sitt förslag om en allmän sjukförsäkring. Detta förslag innehöll icke någon som helst bestämmelse om karensbelopp, utan all medicin skulle rabatteras med 50 procent. Inte heller när riksdagen 1946 antog principbeslutet om en allmän sjukförsäkring var det tal om något karensbelopp. Detta infördes när den nya sjukreforren genomfördes för ett par år sedan. År 1946 föreslog högern det karensbelopp om 10 kronor, som herr Mannerskantz här erinrade om. Det är i och för sig ingen överraskning att högern nu återkommer till detta yrkande, även om det inte har framställts här i kammaren i kväll. Från högerns sida kan man knappast vänta någon social vidsynthet. Men nog tycker jag att det rimmar ganska illa med talet om den enkla vardagsmänniskan, som man säger sig vilja ge mera pengar i egen hand för att klara de utgifter som staten i annat fall svarar för, att nu söka ta ifrån dessa människor deras förmåner.

Jag är inte heller förvånad över att herr Rubbestad ville sätta karensbeloppet högre än vad det nu är, men till min stora förvåning ser jag att också herr Nils Theodor Larsson har under-tecknat den motionen. Jag trodde mig veta att han var mycket framstegsvänlig och intresserad av att åstadkomma förbättringar. Därför är min överraskning stor när han nu föreslår en försämring. Det gäller dock för människor som är sjuka.

Herr Larsson säger nu, att kostnaden för läkemedel har ökat från 34 miljoner kronor tidigare till 39 miljoner kronor år 1955. Men det sammanhänger ju bl. a. med att vi fått höjda läkemedelspriser. Jag skulle tro att det är den prishöjningen, som faktiskt orsakar denna ökning på 5 miljoner kronor.

Han säger också, att avsikten är inte att göra besparingar på de sjukas bekostnad, och tillägger att det rör sig bara om en försämring för var och en på allra högst 99 öre. Men om jag köper läkemedel för 5 kronor, får jag 50 procent åter, köper jag däremot för 4 kro-

nor 99 öre, får jag inte ett enda öre tillbaka. Detta innebär för större delen av sjukförsäkringsmedlemmar en betydande försämring jämfört med de förmåner, som de hade tidigare. Om jag inte missminner mig hade Kalmar läns central-sjukförsäkring en rabatt på 50 procent på läkemedel utan karensbelopp.

I det fallet är alltså herr Larsson med om att ytterligare försämringsåtgärder för invånarna i Kalmar län. Även herr Mannerskantz bor ju i Kalmar län, så att vi har här fått se två representanter för detta län på samma linje. Herr Mannerskantz talade i lördags om för oss att han talat med en hel del semesterfirare, som kommit till hans hemlän. Jag tycker att det vore skäl för herr Mannerskantz att också tala med en del av invånarna i länet och fråga vad de tycker om den försämring för de sjuka, som herr Mannerskantz och herr Nils Theodor Larsson nu är beredda att medverka till.

Jag måste säga att det är ett ganska märkligt förslag, som vunnit majoritet inom andra lagutskottet. Folkpartisterna, som ju brukar sätta upp fingret i luften för att känna vart den politiska vinden blåser, har denna gång tydligen ansett att man utan risk för politisk belastning kan gå med på en försämring, kanske i medvetandet om att den inte hinner märkas i tid före valet i höst, bl. a. för de folkpensionärer, som man så sent som i förra veckan ville ge mera än vad de andra partierna ansåg sig kunna göra. Nog förefaller det inkonsekvent att den ena minuten tala om att man vill vara radikalare än andra meningsriktningar, och den andra minuten göra en försämring just för sjuka och svaga människor, de som verkligen behöver stöd.

Det är, som sagt, ett underligt utskottsutlåtande som föreligger, och det finns all anledning för kamrarna att se till att det avslås. Då den av mig underskrivna motionen i stort sett sammanfaller med den reservation, som avlämnats av herr Lundberg, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservation 1).

I herr Göran Karlssons yttrande instämde herr *Spensson, Rikard*, (s).

Ang. prisnedsättningen å rabatterade läkemedel

Herr LARSSON, NILS THEODOR, (bf):

Herr talman! Herr Göran Karlsson var vänlig och fin i formen, men innehållet i det han sade var inte lika vänligt som framförandet annars bar vittne om.

Jag är nog förvånad över att herr Karlsson yrkar bifall till herr Lundbergs reservation. Jag vill erinra om att därest riksdagen skulle acceptera tankegången i motionerna I: 25 och II: 33 — de motioner som herr Göran Karlsson är ansvarig för — och alltså slopa karensbeloppet, skulle det dra med sig en kostnad av 25 miljoner kronor. Det är just inget ringa belopp.

Sedan är jag glad över att jag, innan herr Göran Karlsson kom upp, talade om för kammaren att jag för min personliga del redan under debatten i andra lagutskottet sagt, att vi gärna kan ta dessa två å tre miljoner kronor och göra någonting med dem för människor, som verkligen kan få glädje av dem, genom att exempelvis utvidga förmånen av fria läkemedel.

Med de remissuttalanden, som ligger till grund för andra lagutskottets ställningstagande till motionen av herr Rubbestad, tror jag att det skulle förvåna en ganska bred allmänhet, därest icke riksdagen tog tillfället i akt att minska en del av det myckna arbetet, som endast ger mycket oväsentliga förmåner för de sjuka.

Jag ber, herr talman, att ännu en gång få yrka bifall till andra lagutskottets förslag.

Herr MANNERSKANTZ (h):

Herr talman! Jag kan inte hålla med herr Larsson om att herr Göran Karlssons anförande var så särskilt vänligt ens i formen. Jag tycker att han var rätt från även till ordalagen. Bland annat försökte han att övertyga kammaren om att högern inte skulle ha någon social vidsynthet. Det kan han ju ha rättighet att göra, men då tycker jag också att han skall bevisa att det verkligen förhåller sig så. Det försökte han göra med att säga, att vi i detta fall vill gå med på en ändring av lagen.

Jag kan tala om för herr Karlsson att jag har talat med många människor i mitt hemlän, Kalmar län, också om sjukförsäkringens resultat och om läkemedelsersättningen; jag har talat lika mycket med dem om detta som om semesterlagen och liknande frågor. Och vet herr Göran Karlsson vad de säger? Jo, de säger att det var mycket bättre förut, innan sjukförsäkringen kom till, ty då behövde de inte få något avdrag alls. Man tycker att det var mycket mindre krångel — det var mindre papper och mindre besvär, man behövde, som sagt, inte göra något avdrag alls och man fick i Kalmar län, såsom herr Göran Karlsson mycket riktigt sade, 50 procent i rabatt. Det lilla som vi får när vi kommer med en medicinräkning på 4 kronor 50 öre kan vi både ha och mista, säger man. Jag har faktiskt inte träffat på någon enda människa, som inte haft ungefär den uppfattningen. De människor, för vilka dessa rabatter verkligen betyder någonting, är givetvis de långvarigt sjuka och kanske framför allt äldre människor som kontinuerligt behöver ha livsviktiga läkemedel.

Jag har också blivit beskylld för att herr Svärd och herr Berg har väckt en motion om att karensbeloppet skall fastställas till 10 kronor. Jag vill då upplysa om att de samtidigt också har begärt, att ersättningen skall utgå med 75 procent för det belopp som överstiger 10 kronor. Men jag har ju här inte yrkat bifall till den motionen! Varför skäller då herr Karlsson på mig för den saken?

Jag skulle annars mycket väl kunna anföra en hel del, som motiverar denna motion. Det ligger enligt min mening mycket i den. Jag skulle för min del mycket väl ha kunnat tänka mig att gå in för den principen, om detta nu hade varit möjligt ur andra synpunkter. Trots att jag är högerman, och alltså å priori anses sakna social vidsynthet, har jag den uppfattningen, att om vi skulle gå in för det av högermännen i denna motion föreslagna karensbeloppet, måste vi först betydligt utvidga listan på helt fria läkemedel, alltså utvidga defini-

Ang. prisnedsättningen å rabatterade läkemedel

tionen på livsviktiga läkemedel. Det tror jag för övrigt att vi bör göra ändå. Vid våra sammanträden i Kalmar läns landstings förvaltningsutskott måste vi faktiskt vid varje sammanträde anslå medel till läkemedel för att skjuta till utöver vad staten betalar för läkemedel vid en hel del sjukdomar. I förvaltningsutskottet träffar vi dessa beslut fullständigt enhälligt, trots att där sitter två högermän — så förskräckliga människor som man nu vill göra oss till! Jag hoppas faktiskt att de sjukdomar, för vilka vi på detta sätt ger bidrag till medicin, så småningom också skall komma med på statens lista över fria läkemedel.

Man kan nog vara social, även om man inte flåsar i alla lägen, herr Karlsson!

För att vi skulle kunna fastställa det högre karensbeloppet måste dessutom enligt min mening först en annan motion, som har väckts från högerens sida vid årets riksdag, bifallas. Jag tror att det är fru Boman i andra kammaren, som väckt den motionen. I den motionen yrkas just med tanke på äldre människor, att man skall få räkna samman ett antal förskrivningar på recepten, så att man inte behöver betala karensbelopp för varje förskrivning.

Jag tror som sagt inte att vi kan införa ett högre karensbelopp förrän de båda förändringar, som jag här antytt, först genomförts. Vi har inte nu kunnat göra det, eftersom både riksförsäkringsanstalten och medicinalstyrelsen förklarat att en dylik förändring fordrar vidlyftiga utredningar. Fru Bomans motion lär för övrigt vara uppskjuten till höstrikdagen, vilket även det är ett skäl som nu talar emot. I det läget har jag anslutit mig till den av utskottet tillstyrkta motionen, som väckte rätt allmänt bifall i utskottet. Många av socialdemokraterna där visade alls inte samma aversion mot oss som framkommit här, utan de tyckte faktiskt att det låg mycket i motionen.

Detta är, herr talman, en liten skildring av hur man kan resonera utan att behöva bli beskydd för att vara asocial. Inom parentes vill jag säga, att det väl

ändå är ganska asocialt att utskryva så höga skatter, att människorna måste få understöd för att kunna köpa medicin eller för att över huvud taget kunna klara sig. Vi får heller inte förglömma, att det måste bli mycket spill under denna pengarnas rundvandring.

Herr KARLSON, GÖRAN, (s) kort gemäle:

Herr talman! Det var inte utan att herr Mannerskantz mot slutet av sitt anförande visade något av den mentalitet, som högern representerar.

Jag sökte inte alls vara vänlig gentemot vare sig högern, folkpartiet eller ens bondeförbundet i mitt förra anförande. Jag reagerar nämligen emot det försök, som här görs att försämra förhållandena för sjuka människor. Jag begär alls inte att få någon klapp på axeln vare sig av herr Mannerskantz eller herr Nils Theodor Larsson för den sakens skull.

Herr Mannerskantz ansåg att jag borde bevisa mitt påstående, att högern inte är socialt vidsynt. Jag behöver i det avseendet bara hänvisa till de framstötter, som högern gjort här i riksdagen när det gäller besparingar på det sociala området. Om detta inte är tillräckligt bevis för mitt påstående, vet jag faktiskt inte, vilka bevis herr Mannerskantz behöver för att få klarhet om den inställning som högern har.

Sedan frågade herr Mannerskantz, varför jag skäller på honom, då han inte undertecknat den motion som föreligger från högerhåll. Jag har aldrig sagt att herr Mannerskantz här i kammaren lagt fram ett sådant förslag, men faktum är ju att det föreligger en sådan motion, även om den inte är undertecknad av honom.

Herr Mannerskantz förklarade vidare, att man kan vara socialt vidsynt även om man inte flåsar. Det är sannerligen ingen risk för att herr Mannerskantz flåsar av social vidsynhet!

Herr Nils Theodor Larsson sade, att remissinstanserna uttalat sig till förmån för den förenkling, som det så vackert heter, som utskottet har gått in för. Ja,

Ang. prisnedsättningen å rabatterade läkemedel

men år 1946 uttalade sig medicinalstyrelsen för att det inte skulle vara något som helst karensbelopp på läkemedel. Under de tio år som gått har medicinalstyrelsen tydligen ändrat uppfattning. Om medicinalstyrelsen fortsätter att ändra uppfattning i samma takt, riskerar vi faktiskt, att medicinalstyrelsen om ytterligare tio år kanske kommer att befinna sig på samma linje som högern nu är inne på, även om herr Manner-skantz inte var det just i dag.

Herr HUSS (fp):

Herr talman! Endast några få ord med anledning av att herr Göran Karlsson ondgjorde sig över att folkpartiet inte lagt några politiska synpunkter på denna fråga. Vi har sett saken objektivt, vilket vi ju försöker göra i alla de fall, där man kan anlägga objektiva synpunkter på en fråga.

Det förhåller sig på det sättet — och det vet herr Karlsson lika väl som jag eftersom både herr Karlsson och jag ju har rätt mycket med sjuka personer att göra — att ett stort antal människor snarast förargar sig över de 25-öringar de får tillbaka, då de köper läkemedel som kostar upp till 5 kronor. När nu folk föga värdesätter sådana småbelopp, som de får tillbaka — det rör sig ju här i mer än hälften av hela antalet fall om mindre än 50 öre — ligger det väl mycket nära till hands att acceptera medicinalstyrelsens och riksförsäkringsanstaltens förslag att avlyfta en väsentlig del av bördan på apoteken och det centrala ämbetsverket genom att förenkla förfarandet på det sätt som här föreslås. Det är detta rent sakliga skäl som har varit avgörande för oss.

Därtill kommer att vi till följd av penningvärdets sakta fortskridande fall rätt snart skulle bli tvungna att höja karensbeloppet, om man inte redan nu vidtar en reform av denna typ. Gör vi det, slipper vi med andra ord ifrån att inom kort föreslå en av penningvärdets försämringen betingad ökning av karensbeloppet.

Jag tror att det med hänsyn till dessa fakta vore ganska klokt av kammarens ledamöter att följa utskottet i dess förslag i detta ärende.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att med anledning av de därunder förekomna yrkandena propositioner komme att framställas särskilt beträffande utskottets i det nu föredragna utlåtandet gjorda hemställan, såvitt anginge motionen II: 179, och särskilt rörande utskottets hemställan i övrigt.

I fråga om utskottets hemställan, såvitt anginge motionen II: 179, fortsatte herr talmannen, hade yrkats dels bifall till berörda hemställan i angivna del, dels ock bifall till nämnda motion.

Sedermera gjordes propositioner i enlighet med dessa båda yrkanden; och förklarades propositionen på bifall till utskottets hemställan i förevarande del vara med övervägande ja besvarad.

Vidkommande utskottets hemställan i övrigt, yttrade nu vidare herr talmannen, hade yrkats 1:o) att densamma skulle bifallas, 2:o), av herr Karlsson, Göran, att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr Lundberg vid utlåtandet avgivna reservationen; samt 3:o), av herr Elowsson, Nils, att kammaren skulle med avslag å utskottets hemställan i angivna delar antaga det förslag, som innehölles i motsvarande delar av den av honom m. fl. vid utlåtandet anförda reservationen.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan i nu ifrågasvarande delar vara med övervägande ja besvarad.

Herr Karlsson, Göran, begärde votering, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits bifall till herr Nils Elowssons yrkande, uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Ang. riktlinjer för utvecklingsarbetet på atomenergiområdet

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 38 utom såvitt angår motionen II:179, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställan i dessa delar och antages det förslag som innefattas i motsvarande delar av den av herr Nils Elowsson m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Mannerskantz* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat. Enär därvid befanns, att fel uppkommit å omröstningsapparaten, företogs härefter ny votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 57;

Nej — 76.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vid förnyad föredragning av andra lagutskottets utlåtande nr 39, i anledning av väckta motioner angående höjning av maximigränserna för axel- och boggietryck på landets vägar, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av tredje lagutskottets utlåtande nr 21, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 19 juni 1942 (nr 429) om hyresreglering m. m., så ock om fortsatt giltighet av samma lag m. m., dels ock i ämnet väckta motioner, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo statsutskottets memorial:

nr 157, angående tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1955/56; och

nr 158, angående uppskov med behandlingen av vissa till utskottet hänvisade ärenden.

Vad utskottet i dessa memorial hemställt bifölls.

Ang. riktlinjer för utvecklingsarbetet på atomenergiområdet

Föredrogs ånyo tredje lagutskottets utlåtande nr 22, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående riktlinjer för utvecklingsarbetet på atomenergiområdet jämte i ämnet väckta motioner.

Genom en den 13 april 1956 dagtecknad proposition, nr 176, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av tredje lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över handelsärenden, anhållit om riksdagens yttrande över de riktlinjer för utvecklingsarbetet på atomenergiområdet, som föredragande departementschefen uppdragit.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat två inom riksdagen väckta motioner, nämligen motionen i första kammaren nr 600 av herrar *Birke* och *Aastrup* samt motionen i andra kammaren nr 793 av herrar *Gustafson* i Göteborg och *Cassel*.

I motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen vid behandlingen av propositionen måtte uttala dels att kommunala och privata intressenter skulle, under de i motionen angivna villkoren, få driva eget utvecklings- och konstruktionsarbete på atomenergiområdet samt dels att vid uppdragande av riktlinjer för arbetet å atomenergiens utnyttjande i övrigt vad i motionen angivits borde beaktas.

Ang. riktlinjer för utvecklingsarbetet på atomenergiområdet

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt, att riksdagen i anledning av

1) propositionen 176,

2) motionerna I: 600 och II: 793 måtte såsom sin mening giva till känna vad utskottet i utlåtandet anfört.

Herr OSVALD (fp):

Herr talman! »Vi står vid tröskeln till en ny tidsålder», skrev New York Times häromdagen i anslutning till en rapport som avlämnats av Californian Institute of Technology — en rapport i vilken en rad vetenskapsmän tecknat den kommande vetenskapliga och tekniska utvecklingen i mycket ljusa färger. Under denna nya tidsålder kommer vi bl. a. att lära oss att utnyttja jordens outtömliga rikedomar. I det framtidssamhälle som vi är på väg emot skall behovstäckningen vara riklig, ingen människa skall behöva lida nöd, och tvisten om hur kakan skall delas kommer att tillhöra det förgångna. Människorna får gott om fritid och kommer att kunna ägna sig åt kulturella sysslor och arbetsuppgifter.

En av förutsättningarna för att detta mål skall nås är att energi i fullt tillräckliga mängder står till vårt förfogande. Ett viktigt steg på vägen mot framtidssamhället är att frigöra och för fredliga värv utnyttja de väldiga energimängder som är bundna i atomkärnan — atomkraften eller kärnkraften. Det beslut som vi snart skall fatta kan därför med all rätt betecknas som en viktig milstolpe på vägen mot det mål som jag helt kort sökt antyda. Genom fruktbarande samverkan mellan alla goda krafter bör målet kunna nås inom en icke alltför avlägsen framtid.

Genom att snabbt utnyttja kärnkraften blir det också lättare för oss att förverkliga de av riksdagen vid ett par tillfällen uttalade önskemålen att vid den fortsatta exploateringen av vattenkraft spara några älvar. Även kommande släkten bör kunna få njuta av t. ex. den storslagna skönheten hos en skummande norrlandsfors.

Med hänsyn till det läge, vari frågan om energiförsörjningen nu befinner sig, och som pressat fram utnyttjandet av kärnkraften, samt mot bakgrunden av de perspektiv, som jag nyss antytt, har utskottet velat uttala att det med tillfredsställelse hälsar det initiativ regeringens tagit i nära anslutning till det internationella samarbetet.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr statsrådet LANGE:

Herr talman! Jag har själv med stor tillfredsställelse tagit del av tredje lagutskottets förevarande utlåtande och har även med stort intresse lyssnat till herr Osvalds deklaration här i kammaren. Om de riktlinjer för tillämpningen av lagstiftningen, som föreslagits i propositionen och i allt väsentligt tillstyrkts av ett enhälligt utskott, följs i fortsättningen, så tror jag att man med stor tillförsikt kan se framtiden an. Jag är övertygad om att det utvecklingsarbete, som nu kan bedrivas, kommer att medföra framgång och vara till gagn inte endast för den nuvarande generationen av svenska medborgare utan framför allt för kommande släkten.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Föredrogos ånyo tredje lagutskottets utlåtande och memorial:

nr 23, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om rätt att utvinna atomenergi m. m. (atomenergilag), m. m.; och

nr 24, angående uppskov med behandlingen av vissa utskottet tilldelade ärenden.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

Anmälades och bordlades statsutskottets memorial nr 160, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om

grunder för byggnadsbidrag till realskolor.

manträde uppföras efter de två gånger bordlagda ärendena.

På framställning av herr talmannen beslöts att de denna dag för första gången bordlagda ärendena, statsutskottets memorial nr 159 och 160 samt andra lagutskottets memorial nr 40, skulle på föredragningslistan för morgondagens sam-

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 22.19.

In fidem

G. H. Berggren
